

Izdevums
latviešu valodā

Informācija un paziņojumi

66. gadagājums

2023. gada 21. aprīlis

Saturs

I Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi

ATZINUMI

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 575. plenārsesija, 14.12.2022.–15.12.2022.

2023/C 140/01	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ilgspējīga reciklēšana, otrreizējo izejvielu izmantošana un taisnīga pārkārtošanās Eiropas melno un krāsaino metālu rūpniecībā" (pašiniciatīvas atzinums)	1
2023/C 140/02	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Strukturālo problēmu novēršana un stratēģiskās autonomijas stiprināšana pusvadītāju ekosistēmā" (pašiniciatīvas atzinums)	8
2023/C 140/03	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Covid-19: pilsoniskās sabiedrības loma Eiropas Vidusjūras reģiona atjaunošanā un noturībā" (pašiniciatīvas atzinums)	14
2023/C 140/04	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "ES Stratēģiskais kompass" (pašiniciatīvas atzinums)	20

III Sagatavošanā esoši tiesību akti

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 575. plenārsesija, 14.12.2022.–15.12.2022.

2023/C 140/05	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par ārpuslīgumiskās civiltiesiskās atbildības noteikumu pielāgošanu mākslīgajam intelektam (MI atbildības direktīva)" (COM(2022) 496 final – 2022/0303 (COD))	28
2023/C 140/06	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par atbildību par defektīviem produktiem" (COM(2022) 495 final – 2022/0302 (COD))	34

2023/C 140/07	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Eiropas Aprūpes stratēģija" (COM(2022) 440 final)	39
2023/C 140/08	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par dabas atjaunošanu" (COM(2022) 304 final – 2022/0195 (COD))	46
2023/C 140/09	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums regulai par bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības marķēšanu" (COM(2022) 659 final – 2022/0390 (COD))	55
2023/C 140/10	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ieteikums Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku" (COM(2022) 782 final)	58
2023/C 140/11	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Kurs – ilgtspējīga zilā planēta. Kopīgs paziņojums par Starptautiskās okeānu pārvaldības darbākārtību" (JOIN(2022) 28 final)	61
2023/C 140/12	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Tirdzniecības partnerību spēks: kopā zaļai un taisnīgai ekonomikas izaugsmei" (COM(2022) 409 final)	69
2023/C 140/13	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tādu produktu aizliegšana Savienības tirgū, kas izgatavoti, izmantojot piespiedu darbu" (COM(2022) 453 final)	75
2023/C 140/14	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulu (ES) 2017/745 un (ES) 2017/746 attiecībā uz pārejas noteikumiem, kas piemērojami noteiktām <i>in vitro</i> diagnostikas medicīniskajām ierīcēm" (COM(2023) 10 final – 2023/0005 (COD))	84
2023/C 140/15	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par maksām un nodevām, kuras maksājamas Eiropas Zāļu aģentūrai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2017/745, kā arī atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 297/95 un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 658/2014" (COM(2022) 721 final – 2022/0417 (COD))	85

I

(Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi)

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 575. PLENĀRSESĪJA, 14.12.2022.–
15.12.2022.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ilgtspējīga reciklēšana, otrreizējo izejvielu izmantošana un taisnīga pārkārtošanās Eiropas melno un krāsaino metālu rūpniecībā”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 140/01)

Ziņotājs: **Anastasis YIAPANIS**Līdzziņotājs: **Michal PINTÉR**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	183/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka kvalitatīvu otrreizējo izejvielu trūkums un nekonkurētspējīgas cenas kavē otrreizējo izejvielu plašāku izmantošanu, un aicina paredzēt atbilstošus politikas pasākumus un finansēšanas iespējas, lai tiktu uzceltas pilnīgi jaunas otrreizējās pārstrādes rūpnīcas un tehnoloģiski modernizētas esošās iekārtas. Komiteja uzskata, ka būtu jāievieš nodokļu mehānismi un fiskālie stimuli reciklēšanas vērtības radīšanas ķēdē un jauniem aprites uzņēmējdarbības modeļiem, īpašu uzsvāru liekot uz MVU un jaunuzņēmumu svarīgo lomu pārkārtošanās procesā.

1.2. EESK aicina īstenot vēl citus politikas pasākumus, kas atbalstītu un finansētu pētniecību un izstrādi tādās jomās kā kritiski svarīgo izejvielu aizstāšana, resursu patēriņa samazināšana, produktu efektivitātes paaugstināšana un ES veiktās uzraudzības, riska pārvaldības un kritiski svarīgu izejvielu pārvaldības uzlabošana.

1.3. Komiteja atzinīgi vērtē Globālās alianses aprites ekonomikai un resursefektivitātei ⁽¹⁾ (GACERE) izveidi 2021. gada februārī un uzskata, ka organizācijas dalībnieku skaits būtu jāpalielina.

1.4. EESK uzskata, ka visās dalībvalstīs būtu jāturpina izstrādāt mērķtiecīgus politikas pasākumus un veikt publiskus ieguldījumus, kas veicina ilgtspējīgu attīstību un taisnīgu pārkārtošanos.

1.5. EESK uzsver, ka arvien vairāk vajadzīgi darba ņēmēji, kas specializējas garāka aprites cikla produktu reciklēšanā, izstrādē un ražošanā, atkritumu apsaimniekošanā un progresīvā šķirošanā. Sociālajiem partneriem un ar rūpniecību saistītajām pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir ārkārtīgi svarīga loma Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma izmantošanā un uzraudzībā, un Komiteja aicina veidot aktīvāku dialogu un ciešāku sadarbību starp Eiropas un valstu publiskajām iestādēm un rūpniecības dalībniekiem.

1.6. EESK uzskata: lai varētu sasniegt vērienīgos Eiropas zaļā kursa un aprites ekonomikas rīcības plāna mērķus, būtu jānosaka attiecīgie kritēriji Atkritumu pamatdirektīvā un pēc tam tie jāaskaņo Eiropas Savienībā.

1.7. Atkritumu eksports būtu jāatļauj tikai tad, ja galamērķa valstī pilnībā tiek ievēroti vidiskie un sociālie standarti, un šajā nolūkā ir vajadzīgas ticamas un efektīvas revīzijas procedūras, kas paredz iesaistīt sociālos partnerus un attiecīgās NVO. Komiteja aicina stingri uzraudzīt klasifikācijas jautājumus un ieviest atbilstošas un efektīvas drošības procedūras, lai varētu apturēt eksportu, ja netiek pildīti izvirzītie nosacījumi. EESK arī aicina Parlamentu un Padomi piemērot vienādi stingrus kritērijus attiecībā uz to, kādas saistības vides jomā jāpilda tiem, kas atkritumus eksportē gan uz ESAO valstīm, gan uz valstīm, kuras nav ESAO dalībvalstis.

1.8. Komiteja norāda uz problēmu, kas saistīta ar metāllūzņu nelikumīgu eksportu no Eiropas un aizdomīgu trešās valstīs ražotu preču atpakaļievešanu, un aicina nodrošināt stingrāku robežkontroli.

1.9. EESK uzskata, ka ātrākas procedūras attiecībā uz iekšēji nosūtītiem atkritumiem nodrošinās labāku dzelzs un krāsaino materiālu apriti, padarot tos konkurētspējīgākus un mazinot to radītās siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas.

1.10. Tā kā produktu reciklējamības nodrošināšana ir būtiska, lai uzlabotu kvalitatīvu otrreizējo izejvielu apritīgumu un pieejamību, EESK aicina Produktu ilgtspējas ekodizaina regulā atzīt reciklējamu izejvielu un blakusproduktu izmantošanu. Ražojumu kalpošanas laika pagarināšana kļūs arvien svarīgāks aspekts, kas ietekmēs Eiropas rūpniecības konkurētspēju.

1.11. EESK uzskata, ka minimālo vides ilgtspējas un sociālo prasību ieviešana Būvizstrādājumu regulā un šā pasākuma papildināšana ar marķēšanu un tirgus stimuliem radītu vienlīdzīgus konkurences apstākļus ilgtspējīgiem produktiem.

1.12. Nozares ekspertu un citu attiecīgo ieinteresēto personu iesaiste ir būtiska, lai nodrošinātu, ka aprites principi tiek ieviesti visos produktu izstrādes līmeņos, un Komiteja uzskata, ka jāpalielina ieguldījumi pētniecībā un jāstiprina publiskā un privātā sektora partnerības, kam jāsniedz vajadzīgais finansiāls atbalsts.

1.13. EESK uzskata, ka zaļajam publiskajam iepirkumam ir būtiska nozīme centienos ātrāk ieviest aprites ekonomikas modeļus un veicināt ilgtspēju, un ir jāpārliecina, ka saskaņoti ES būvizstrādājumu standarti nodrošinās saskaņotu satvaru un mazinās dalībvalstu vidū vērojamo sadrumstalotību.

1.14. EESK atzinīgi vērtē Komisijas ieceri veicināt vairāku tiesību aktu priekšlikumu pieņemšanu tādās jomās kā ražojumu remontējamības un reciklējamības uzlabošana, ražojumu aprites cikla pagarināšana, energomarķējuma ieviešana un patērētājiem pieejamu remonta pakalpojumu sniegšana.

1.15. Komiteja uzskata, ka iepakojuma materiālu reciklējamība būtu jāņem vērā paplašinātās ražotāja atbildības shēmās, kas izmanto ekomodulētas maksas.

⁽¹⁾ Globāla aliance aprites ekonomikai un resursefektivitātei.

2. Ievada piezīmes

2.1. Paziņojumā “2020. gada Jaunās industriālās stratēģijas atjaunināšana: veidojot spēcīgāku vienoto tirgu Eiropas atveseļošanai”⁽²⁾ Eiropas Komisija uzsvēra, ka energoietilpīgas nozares ir neaizstājama Eiropas ekonomikas daļa un ka tās ir jāatbalsta, lai radītu jaunus tirgus klimatneitrāliem un apritīgiem produktiem, piemēram, tēraudam. Tā arī norādīja, ka ES pāreja uz klimatneitralitāti varētu pašreizējo atkarību no fosilā kurināmā pārveidot par atkarību no izejvielām, kas tiek ievestas no ārvalstīm.

2.2. Covid-19 pandēmija skaidri atklāja Eiropas piegādes ķēžu nestabilitāti un stratēģisko izejvielu jomā vērojamo atkarību no ārvalstīm. Deficīts joprojām pastāv, un šķiet, ka divējādās pārkārtošanās procesā ES nespēj padarīt vērtības radīšanas ķēdes noturīgākas un labāk sagatavotas iespējamiem turpmākiem satricinājumiem.

2.3. Starptautiskās Enerģētikas aģentūras sniegta informācija liecina, ka pieprasījums pēc minerālu resursiem līdz 2050. gadam pieaugs sešas reizes. Tā kā primāro izejvielu nepietiek un bieži vien tās nav pieejamas Eiropas Savienībā, uzsvars ir jāliek uz reciklēšanas jaudas un spēju uzlabošanu un reāla otrreizējo izejvielu tirgus izveidi.

2.4. Cenšoties sasniegt Eiropas zaļā kursa mērķrādītājus, Eiropas Savienībai, dalībvalstīm un rūpniecības dalībniekiem ir jānodrošina, ka netiek apdraudēta rūpniecības, tās vērtības radīšanas ķēžu, darba ņēmēju un visas sabiedrības konkurētspēja. Tāpēc, popularizējot arī industriālās simbiozes metodes, Eiropas reciklēšanas ķēde no atkritumiem līdz jauniem galaproduktiem ir jāatjaunina un jāorientē uz efektīvu un ilgtspējīgu reciklēšanu.

3. Apritīgums, atkārtota izmantošana un reciklēšana, otrreizējo izejvielu pieejamība

3.1. ES cenšas veidot ilgtspējīgāku un apritīgāku ekonomiku, kas pavērtu iespēju radīt 700 000 jaunu darbvietu⁽³⁾. Ar dažiem materiāliem, piemēram, dzelzi, cinku vai platīnu, saistītie rezultāti tuvojās iespēju robežai, savukārt kritiski svarīgo izejvielu pienesums retzemju metālu, piemēram, gallija vai irīdija, ieguvē ir diezgan niecīgs. Aplēsts, ka katra tonna reciklēta tērauda novērš 1,5 tonnu CO₂ emisiju nonākšanu atmosfērā. EESK norāda, ka kvalitatīvu otrreizējo izejvielu trūkums, vispārējs pieejamības trūkums un nekonkurētspējīgas cenas kavē otrreizējo izejvielu plašāku izmantošanu.

3.2. Krievijas iebrukums Ukrainā radījis papildu spiedienu uz izejvielu piegādi ES rūpniecībai, un ar reciklēšanas atbalstīšanu vien nevarēs nodrošināt izejvielu pieprasījuma apmierināšanu. Tāpēc EESK aicina veikt papildu pasākumus, lai atbalstītu un finansētu pētniecību un izstrādi tādās jomās kā kritiski svarīgu izejvielas aizstāšana, resursu patēriņa samazināšana, produktu efektivitātes paaugstināšana u. c. EESK atzinīgi vērtē visaptverošo pieeju, kas raksturīga Eiropas Komisijas priekšlikumam par Eiropas Kritiski svarīgo izejvielu aktu, un uzskata, ka jāuzlabo ES veiktā kritiski svarīgu izejvielu uzraudzība, riska pārvaldība un šo izejvielu pārvaldība. Komiteja arī uzskata, ka ES ārējās darbības kritiski svarīgu izejvielu jomā būtu jāpastiprina, izmantojot tādas instrumentus kā mērķtiecīgas stratēģiskās partnerības ar trešām valstīm, divpusēji/reģionāli tirdzniecības nolīgumi un sarunas, nozaru nolīgumi, attīstības sadarbība un daudzpusējas iniciatīvas.

3.3. ES kā klimata pārmaiņu ierobežošanas līderi būtu jāspēj pašai apsaimniekot tās teritorijā radītos atkritumus, nevis tie jāeksportē. Tomēr melno metālu atkritumu (dzelzs un tērauda lūžņu) eksports 2021. gadā ir palielinājies par 113 % salīdzinājumā ar 2015. gada līmeni, sasniedzot 19,5 miljonus tonnu un veidojot vairāk nekā pusi (59 %) no visiem ES eksportētajiem atkritumiem. EESK norāda uz tādu problēmu kā nelikumīgs metāllūžņu eksports no Eiropas un aizdomīga trešās valstīs ražotu preču atpakaļiešana.

3.4. Runājot par enerģijas un izejvielu cenu pieaugumu, EESK uzsver, ka reciklēšana salīdzinājumā ar izejvielu ekstrakciju dod iespēju ievērojami mazināt enerģijas patēriņu un SEG emisijas. Komiteja aicina īstenot atbilstošus politikas pasākumus, lai, izmantojot arī nacionālos atveseļošanas un noturības plānus, nodrošinātu jaunu reciklēšanas iekārtu būvniecību un esošo iekārtu tehnoloģisku modernizāciju. EESK uzskata, ka būtu jāievieš nodokļu stimuli un fiskālie stimuli jauniem aprites uzņēmējdarbības modeļiem vērtības radīšanas ķēdēs, īpašu uzsvāru liekot uz MVU un jaunuzņēmumu svarīgo lomu pārkārtošanās procesā.

⁽²⁾ EUR-Lex, Eiropas Komisijas paziņojums COM/2021/350 final “2020. gada Jaunās industriālās stratēģijas atjaunināšana”.

⁽³⁾ EUR-lex: Jauns aprites ekonomikas rīcības plāns – Par tūraku un konkurētspējīgāku Eiropu.

3.5. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka 2021. gada februārī tika izveidota Globālā alianse aprites ekonomikai un resursefektivitātei (GACERE), kas būs to valdību alianse, kuras sadarbosies, lai uzlabotu apritīgumu un nodrošinātu taisnīgu pārkārtošanos. EESK uzskata, ka šīs struktūras dalībnieku skaits būtu jāpalielina, jo pasaulē ir jāpieliek lielākas pūles, lai nodrošinātu dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu.

4. Taisnīga pārkārtošanās

4.1. Mūsu tautsaimniecības zaļināšanas un digitalizācijas procesā daži reģioni un nozares saskaras arī ar īpašām sociālekonomiskām grūtībām, savukārt metālrūpniecībai nākas risināt ar nodarbinātību un prasmēm saistītas problēmas. ES uzņēmumiem un darba ņēmējiem ir vajadzīgs lielāks atbalsts, lai tie varētu tikt galā ar jaunu uzņēmējdarbības modeļu prasībām un lai viņi būtu labāk sagatavoti jaunām problēmām un iespējām. Turklāt pāreja uz aprites ekonomiku nedrīkst radīt nekādus darba apstākļu izkropļojumus. Komiteja uzskata, ka visās dalībvalstīs būtu jāturpina izstrādāt mērķtiecīgus politikas pasākumus un veikt publiskus ieguldījumus, kas veicinātu ilgtspējīgu attīstību un taisnīgu pārkārtošanos.

4.2. EESK atbalstīja Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma – viena no Eiropas zaļā kursa investīciju plāna elementiem – pieņemšanu un uzskata, ka tas ir būtisks instruments, lai nodrošinātu, ka pārejā uz klimatneitrālu ekonomiku neviens netiek atstāts novārtā. Taisnīgas pārkārtošanās fonda (Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma pirmais pīlārs) izveide ir nozīmīgs solis uz priekšu.

4.3. EESK uzskata, ka sociālajiem partneriem, pilsoniskajai sabiedrībai un rūpniecības organizācijām ir ļoti svarīga loma gan Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma izmantošanā un uzraudzībā, gan arī centienos palielināt publisko iestāžu informētību par iedzīvotāju un uzņēmumu īpašajām vajadzībām. Komiteja uzskata, ka būtu jāpaplašina dialogs un sadarbība starp Eiropas un valstu publiskajām iestādēm un rūpniecības dalībniekiem un attiecīgajām ar rūpniecību saistītajām nevalstiskajām organizācijām.

4.4. Sociālajiem partneriem visos līmeņos ir ļoti svarīga loma sarunās par taisnīgas pārkārtošanās stratēģijām uzņēmumu padomēs vai citās attiecīgās sociālā dialoga struktūrās. Viņi vislabāk spēj apzināt darbvietu radīšanas un izzušanas procesus un analizēt un prognozēt turpmākās darbaspēka apmācības un kvalifikācijas celšanas vajadzības. Pašlaik visvairāk vajadzīgi darba ņēmēji, kas specializējas garāka aprites cikla produktu reciklēšanā, izstrādē un ražošanā, atkritumu apsaimniekošanā un progresīvā šķirošanā.

5. Atkritumi, Atkritumu pamatdirektīva un Atkritumu sūtījumu regula

5.1. Atkritumiem ir ievērojama vērtība otrreizējo izejvielu reģenerācijā, kas veicina ES aprites ekonomiku un Eiropas zaļo kursu, mazina atkarību no importētām primārajām izejvielām un dod iespēju taupīt dabas resursus un vienlaikus mazināt enerģijas patēriņu, kurš rodas raktuvēs un primāro izejvielu pārstrādē Eiropā, un CO₂ emisijas melno un krāsaino metālu rūpniecībā.

5.2. Gaidāmā ES Atkritumu pamatdirektīvas pārskatīšana ar mērķi uzlabot vides un sabiedrības veselības aizsardzību pret atkritumu apsaimniekošanas ietekmi, mazināt atkritumu apjomu, izvērst atkārtotu izmantošanu un uzlabot dalīto savākšanu, lai veicinātu sagatavošanu atkārtotai izmantošanai un kvalitatīvu reciklēšanu, ir svarīga gan privātām māsaimniecībām, gan rūpniecībai.

5.3. EESK uzskata: lai varētu sasniegt vērienīgos Eiropas zaļā kursa un aprites ekonomikas rīcības plāna mērķus, būtu jānosaka attiecīgie kritēriji Atkritumu pamatdirektīvā un pēc tam tie jāsaskaņo Eiropas Savienībā. Komiteja uzskata, ka saskaņotība ar citiem tiesību aktiem, it īpaši ar Produktu ilgtspējas ekodizaina regulu un ES dalībvalstu tiesību aktiem, ir vajadzīga, lai izvairītos no neskaidrībām, dublēšanās un pārklāšanās.

5.4. Palielinot iekšēji nosūtīto atkritumu apjomu un paātrinot procedūras, palielināsies iekšzemē reciklēto melno un krāsaino materiālu apjoms, un tas dos iespēju uzlabot to konkurētspēju un mazināt to radītās SEG emisijas. Turklāt Eiropas Komisija aprēķinājusi, ka reciklēšanas un atkārtotas izmantošanas nozarēs tiks radītas no 9 000 līdz 23 000 jaunu darbvietu.

5.5. EESK jau secinājusi, ka “kvalitatīvu reciklējamu atkritumu eksports [...] kaitē ES ilgtspējai un mazina tās globālo konkurētspēju, piegādājot vērtīgus resursus ārējiem konkurentiem”⁽⁴⁾. Lai pieaugošais iekšējo atkritumu apjoms tiktu pilnībā izmantots, Komiteja aicina nodrošināt finansējuma iespējas pētniecībai un izstrādei, kuras mērķis ir atklāt vismodernākās tehnoloģijas atkārtotai izmantošanai un reciklēšanai un izstrādāt modernas atkritumu apstrādes un reciklēšanas iekārtas.

5.6. Atkritumu eksports no Eiropas Savienības būtu jāatļauj tikai tad, ja galamērķa valstī ekoloģiskie un sociālie standarti ir līdzvērtīgi ES standartiem un tiek pilnībā respektēti. Metāllūžņu noplūde ir jānovērš, nodrošinot stingrāku kontroli uz ES robežām, savukārt attiecībā uz eksportētajiem atkritumiem būtu jāpiemēro stingrāki pārredzamības noteikumi un attiecīgā informācija par to apsaimniekošanu un standartu ievērošanu būtu jā dara publiski pieejama. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu par atkritumu apsaimniekošanas ārējo un valstu līmenī esošo kompleksu revīziju, ko veic trešās personas, un uzskata, ka “procedūrās būtu jāiesaista sociālie partneri un attiecīgās NVO”⁽⁵⁾.

5.7. Komiteja uzskata, ka īpaši stingri jākontrolē klasificēšanas jautājumi, ja atkritumu eksportētāji mēģina pārkvalificēt savu pašreizējo atkritumu eksportu par tādu atkritumu eksportu, kas vairs nav atkritumi. Šāda iespējamība varētu pilnībā apdraudēt visu Komisijas ierosināto atkritumu eksporta reformu.

5.8. Prioritāte būtu jāpiešķir *ex ante* uzraudzībai vai efektīvai vietējo atkritumu pārstrādes nosacījumu un noteikumu *ex post* pārbaudei. EESK aicina ieviest atbilstošas un efektīvas drošības procedūras, lai varētu apturēt eksportu, ja netiek pildīti izvirzītie nosacījumi.

5.9. EESK aicina saīsināt divu gadu pārejas periodu, kas atvēlēts pārskatītās Atkritumu sūtījumu regulas piemērošanai. Ierosinātais 30 dienu termiņš, kurā kompetentās tranzīta iestādes var celt pamatotus iebildumus pret plānotiem atkritumu sūtījumiem atgūšanas nolūkā, būtu jāsamazina līdz 10 dienām, lai nodrošinātu darbības spējas un nepieļautu nevajadzīgu kavēšanos. EESK turklāt uzskata, ka jānosaka skaidri ierobežojumi šādām iestādēm, lai tās nevarētu pret vienu un to pašu sūtījumu iebilst vairāk nekā vienu reizi.

5.10. Lai varētu nodrošināt vidisko integritāti, EESK arī aicina Parlamentu un Padomi piemērot vienādi stingrus kritērijus attiecībā uz to, kādas saistības vides jomā jāpilda tiem, kas atkritumus eksportē gan uz ESAO valstīm, gan uz valstīm, kuras nav ESAO dalībvalstis.

5.11. Tā kā spēkā esošajās procedūrās, kam būtu jānodrošina Atkritumu sūtījumu regulas izpilde, ir vērojamas nepilnības, organizētās noziedzības grupas varējušas izvērst atkritumu nelikumīgus sūtījumus, kuru apjoms, kā liecina aplēses, ir 30 % no visiem atkritumu sūtījumiem Eiropā⁽⁶⁾. EESK atbalsta pārbaužu un izmeklēšanas procedūru izpildi un aicina dalībvalstis un Eiropas Savienību pilnībā sadarboties saskaņā ar jauno ES Organizētās noziedzības novēršanas stratēģiju 2021.–2025. gadam⁽⁷⁾.

5.12. Rūpniecības dalībniekiem un nevalstiskajām organizācijām ir svarīga loma centienos ierobežot nelikumīgus atkritumu sūtījumus. Nekonfidenciāli dati būtu jā dara pieejami visām ieinteresētajām personām, jo lielāka pārredzamība palīdzēs samazināt nelikumīgus atkritumu sūtījumus.

6. Ekodizains

6.1. EESK uzskata, ka ir vajadzīgi stingrāki tiesību akti attiecībā uz produktu ilgtspējas ekodizainu, lai sasniegtu vērienīgos ES mērķus, kas izvirzīti Eiropas zaļajā kursā un aprites ekonomikas rīcības plānā. Produktu ilgtspējas ekodizaina regula paver ES ražotājiem iespēju, izmantojot vienotu novērtēšanas metodi, nošķirt savus produktus no citiem produktiem, kuru sniegums ir sliktāks. Nozares ekspertu un citu attiecīgo vērtības radīšanas ķēdes dalībnieku līdzdalība ir būtiska, lai nodrošinātu, ka visos produktu izstrādes līmeņos tiek ievēroti apritīguma principi, kas dod iespēju integrēt prasības attiecībā uz atkritumu rašanās novēršanu un obligāti sasniedzamo reciklēto saturu.

⁽⁴⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par atkritumu sūtījumiem un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 1257/2013 un Regulu (ES) 2020/1056” (COM(2021) 709 final – 2021/0367 (COD)) (OV C 275, 18.7.2022., 95. lpp.).

⁽⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par atkritumu sūtījumiem un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 1257/2013 un Regulu (ES) 2020/1056” (COM(2021) 709 final – 2021/0367 (COD)) (OV C 275, 18.7.2022., 95. lpp.).

⁽⁶⁾ Jautājumi un atbildes par jauniem ES noteikumiem par atkritumu sūtījumiem.

⁽⁷⁾ ES Organizētās noziedzības novēršanas stratēģija 2021.–2025. gadam.

6.2. EESK aicina ilgtspējas definīcijā iekļaut sociālos aspektus, nevis tikai vidiskās prasības, kā tas ir pašlaik. Sociālajiem aspektiem būtu jāatbilst starptautiskajiem darba standartiem, piemēram, sociālā dialoga un darba koplīguma slēgšanas sarunu respektēšana.

6.3. Produktu ilgtspējas ekodizaina regulā būtu jāmin otrreizējo izejvielu un blakusproduktu izmantošana, jo tie var sniegt būtisku ieguldījumu ES klimata pārmaiņu politikas mērķu sasniegšanā. Tāpat produktu reciklējamības dizains un to sastāvā esošie materiāli ir būtiski, lai uzlabotu apritīgumu un kvalitatīvu otrreizējo izejvielu pieejamību.

6.4. Produkta digitālā pase ir svarīgs instruments, kas sniedz klientiem būtisku informāciju par produktu ilgtspēju un aizsargā ražotāju intelektuālā īpašuma tiesības, novērš datu ļaunprātīgu izmantošanu un nepieļauj zaļmaldināšanu. Stabila, ticama un visaptveroša datubāze ir būtiska, lai varētu sniegt šādu informāciju gan par tradicionālo, gan tiešsaistes tirgu.

6.5. Turklāt par arvien svarīgāku Eiropas rūpniecības konkurētspējas faktoru kļūs ražojumu kalpošanas laika pagarināšana, it īpaši tāpēc, ka ES bieži ir atkarīga no trešām valstīm. EESK uzskata, ka jāpalielina ieguldījumi pētniecībā un izstrādē un jāstiprina publiskā un privātā sektora partnerības, kam jāsniedz vajadzīgais finansiālais atbalsts.

7. Būvizstrādājumu regula

7.1. Apvienojumā ar ierosināto Produktu ilgtspējas ekodizaina regulu Būvizstrādājumu regulas pārskatīšana paver iespējas produktu ilgtspēju saskaņot ar tādas pašas vērienīguma pakāpes mērķiem dažādos būvniecības tirgus sektoros. Būvizstrādājumu regulas priekšlikumā atzīts, ka ir svarīgi izmantot reciklētos materiālus, taču arī blakusproduktu izmantošana var sekmēt centienus mazināt atkarību no primārajiem dabas resursiem, un tāpēc šis fakts ir jāatspoguļo produktu snieguma kritērijos.

7.2. EESK uzskata, ka obligātu vides ilgtspējas un sociālo prasību ieviešana, ko papildina marķēšana un tirgus stimuli, radītu vienlīdzīgus konkurences apstākļus ilgtspējīgiem produktiem un nodrošinātu to pienācīgu atzīšanu.

7.3. Zaļā publiskā iepirkuma kritērijos būtu jāizmanto Būvizstrādājumu regulā noteiktās snieguma robežvērtības. EESK uzskata, ka zaļajam publiskajam iepirkumam ir būtiska nozīme centienos paātrināt aprites ekonomikas modeļu ieviešanu, veicināt ilgtspēju un radīt ES tirgu ilgtspējīgiem produktiem. EESK ir pārliecināta, ka saskaņota ES būvizstrādājumu standartizācija nodrošinās vienotu satvaru dalībvalstīs, vienlaikus uzlabojot tādu rādītāju pārredzamību kā izturība, labošanas iespējas, drošība utt.

7.4. EESK uzsver, ka novērtēšanas metodes, ko pašlaik izmanto būvniecības nozarē, nav pilnībā saskaņotas un var Eiropas Savienībā radīt atšķirīgus rezultātus, kuri tādēļ nebūs salīdzināmi. Priekšnoteikums ir uzlabot būvizstrādājumu vidiskā snieguma novērtēšanas konsekvenci un salīdzināmību. Komiteja uzskata, ka pozitīvi vērtējama vidiskās pēdas metožu⁽⁸⁾ attīstība, kas var sekmēt šo mērķu sasniegšanu.

7.5. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas ieceri veicināt vairāku tiesību aktu priekšlikumu pieņemšanu tādās jomās kā ražojumu remontējamības uzlabošana, ražojumu aprites cikla pagarināšana, energomarķējuma ieviešana un patērētājiem pieejamu remonta pakalpojumu sniegšana.

8. Iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīva

8.1. Svarīgi ir nodrošināt, ka visi tirgū nonākušie iepakojuma materiāli ir reciklējami vai atkārtoti izmantojami. Domājot par iepakojuma reciklējamību, būtu jāņem vērā ne tikai reciklēšanas rādītājs, bet arī spēja pārstrādāt materiālus bez raksturīgo īpašību zaudēšanas un primāro materiālu aizstāšanas apjoms. Tas palīdzēs nodrošināt kvalitatīvu reciklēšanu aprites cikla beigās. Iepakojuma materiālu reciklējamība būtu jāņem vērā paplašinātās ražotāja atbildības shēmās, kas izmanto ekomodulētas maksas.

⁽⁸⁾ Komisijas Ieteikums (ES) 2021/2279 (2021. gada 15. decembris) par vidiskās pēdas metožu izmantošanu produktu un organizāciju aprites cikla vidiskā snieguma mērīšanai un uzrādīšanai (OV L 471, 30.12.2021., 1. lpp.).

8.2. Reciklētam saturam ir liela nozīme, jo tas veicina pieprasījumu pēc reciklētiem materiāliem, taču, runājot par tērauda iepakojumu, jāatzīmē, ka jau izveidojies labi funkcionējošs otrreizējo materiālu tirgus, kurā tērauda iepakojuma reciklēšanas rādītājs jau pārsniedz 84 %. Tāpēc pienākums palielināt reciklēto materiālu saturu var faktiski palielināt siltumnīcefekta gāzu emisijas, ja lūžņi ir jātransportē lielos attālumos un jānodala no citām avotu plūsmām.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Strukturālo problēmu novēršana un stratēģiskās autonomijas stiprināšana pusvadītāju ekosistēmā”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 140/02)

Ziņotājs: **Anastasis YIAPANIS**

Līdzziņotājs: **Guido NELISSEN**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	179/0/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK aicina palielināt pārredzamību un nodrošināt stratēģiskāku uzraudzību un pārvaldību visās mikroshēmu piegādes ķēdēs, labāk prognozēt mikroshēmu pieejamību un veidot ciešākas partnerības sadarbībā ar publiskajām iestādēm Eiropas līmenī.

1.2. Komiteja uzskata, ka Eiropas pusvadītāju stratēģijai būtu jāveicina visi pusvadītāju vērtības ķēdes posmi, īpašu uzmanību pievēršot mikroshēmu izstrādei un ražošanai un aizmugures ražošanai. Mikroshēmu akta īstenošana ir rūpīgi jāizvērtē un jāuzrauga, izmantojot skaidrus rādītājus (galvenos snieguma rādītājus), kas noteikti kopā ar nozares ieinteresētajām personām un Eiropas Pusvadītāju padomi.

1.3. EESK pauž īpašas bažas saistībā ar ES pašreizējo atkarību no aizmugures ražošanas, it īpaši attiecībā uz Ķīnu. Starptautiskā sadarbība starp valdībām, pusvadītāju kopām un pētniecības un izstrādes iestādēm ir būtiska, lai novērstu pašreizējos trūkumus, nodrošinātu vienlīdzīgus konkurences apstākļus un apmierinātu sabiedrības vajadzības kopumā.

1.4. Komiteja atzinīgi vērtē 43 miljardu EUR piešķiršanu, par ko paziņots ES Mikroshēmu aktā, un iecerēto Mikroshēmu fonda izveidi, un aicina pilnībā izmantot Eiropas atveseļošanas un noturības plānus.

1.5. Tomēr Komiteja norāda, ka Eiropas Komisija pārāk maz ir uzsvērusi izejvielu nozīmi, ražošanas procesu apritīgumu un pašreizējo atkarību no trešām valstīm, un aicina pievērst lielāku uzmanību tam, lai garantētu piekļuvi galvenajām izejvielām, kas tiek izmantotas pusvadītāju ražošanā.

1.6. EESK aicina rūpīgi pārskatīt spēkā esošos brīvās tirdzniecības nolīgumus un starptautiskās partnerības, lai panāktu atvērtu stratēģisko autonomiju un palielinātu Eiropas noturību.

1.7. Ieguldījumi būtu jāvērs uz jomām, kurās Eiropas atkarība no ārvalstu tehnoloģiju nodrošinātājiem ir ļoti liela. Lai samazinātu risku un panāktu investīciju atdeves periodu uzlabojumus, ES un dalībvalstu līmenī ir vajadzīgs publiskais atbalsts (vienlaikus nepieļaujot pārmērīgu subsīdēšanu) investīcijām revolucionārās tehnoloģijās, virtuālās projektēšanas platformās, mūsdienīgās mikroshēmu izstrādes spējās un “pirmajās šāda veida” iekārtās (uzsvaru liekot uz progresīvām mikroshēmām).

1.8. Komiteja uzskata, ka ES līdzekļi būtu ekonomiski efektīvi, bet līdzsvaroti jāsadala starp dalībvalstīm un reģioniem, kā arī starp lieliem uzņēmumiem, jaunuzņēmumiem un MVU. EESK arī aicina izstrādāt stabilu rīcības plānu ārvalstu ieguldījumu piesaistīšanai no vadošajiem starptautiskajiem pusvadītāju uzņēmumiem.

1.9. Komiteja uzskata, ka prasmju politikas pasākumos vienmēr būtu jāņem vērā inovācijas paātrināšanas ietekme uz darbvieta radīšanas tempu un darbvieta likvidēšanu, vienlaikus iesaistot sociālos partnerus no pusvadītāju ekosistēmas, akadēmiskajām aprindām un attiecīgajiem pētniecības centriem. Ir jāpieliek ievērojamas pūles, lai pilnveidotu un pārkvalificētu darbaspēku, un mūžizglītības un profesionālās izglītības un apmācības (PIA) programmām ir jāpalīdz ES darba tirgum būtisku konkrētu prasmju apguvē, it īpaši STEM jomā strādājošajiem (zinātne, tehnoloģija, inženierzinātnes un matemātika).

1.10. EESK uzsver, ka daudzi jauninājumi, ko izstrādājušas ES pētniecības un tehnoloģiju organizācijas, tiek pārņemti citās pasaules daļās, un uzskata, ka galalietotāju sektori ir jūtuvina Eiropas pusvadītāju pētniecības bāzei.

1.11. Komiteja aicina palielināt atbalstu klasteriem digitālo tehnoloģiju jomā un labāk izmantot augsto tehnoloģiju MVU inovācijas potenciālu. EESK arī aicina izstrādāt saskaņotus tiesību aktus attiecībā uz nodokļu stimuliem, kas stimulē ieguldījumus pētniecībā un izstrādē, īpašu uzmanību pievēršot pētniecībai un izstrādei mikroshēmu jomā.

1.12. Komiteja aicina veicināt turpmāku inovāciju un aizsardzību pret kiberuzbrukumiem un uzlabot sagatavotību turpmākiem inovatīviem kiberdrošības apdraudējumiem.

2. Izaicinājumi saistībā ar ES pusvadītāju stratēģiju

2.1. Digitālā revolūcija un pastāvīgi centieni ieviest revolucionāras tehnoloģijas ir ievērojami palielinājuši pieprasījumu pēc pusvadītājiem. Covid-19 pandēmijai un atveseļošanās periodam pēc pandēmijas ir raksturīgi plaši izplatīti piegādes ķēdes trūkumi, kas kopā ar enerģijas cenu pieaugumu un kritiski svarīgo izejvielu piegādes vājajām vietām kavē ekonomikas atveseļošanu un rūpniecisko ražošanu Eiropas Savienībā.

2.2. Eiropas mikroelektronikas nozarei (455 000 tiešo darbvieta) ir vadošā loma pasaulē iegulto sistēmu, sensoru, radiofrekvenču mikroshēmu, energoelektronikas, silīcija plāksnišu, ķīmisko vielu un modernu mikroshēmu ražošanas iekārtu procesoru jomā. Eiropas Savienībai ir arī spēcīga pētniecības bāze, ko nodrošina tās pētniecības centri un vērienīgu pētniecības un izstrādes iniciatīvu īstenošana.

2.3. Tiek prognozēts, ka pieprasījums pēc pusvadītājiem autobūves nozarē līdz 2030. gadam pieaugs par 300 %, savukārt industriālās elektronikas sektora vajadzības pēc mikroshēmām līdz 2030. gadam divkārsosies, ko veicinās dažas būtiskas tendences, piemēram, ceturrtās industriālās revolūcijas radītās augstas klases ražošanas tehnoloģijas. Sakaru nozare veido 15 % no ES mikroshēmu pieprasījuma, un kritiskās mikroshēmu sastāvdaļas 5G sakaru iekārtām galvenokārt tiek izstrādātas un ražotas trešās valstīs. Veselības aprūpes, enerģētikas, kosmiskās aviācijas, aizsardzības, azartspēļu u. c. nozares attīstās tehnoloģiski un saskaras ar pieaugošu pieprasījumu pēc nobriedušām un progresīvām mikroshēmām, kas vajadzīgas ražošanas procesiem un produktiem. Mikroshēmām ir arī būtiska nozīme jaunu rūpniecisko mākslīgā intelekta un lietu interneta lietojumu izstrādē – tirgū, kas katru gadu pieaug par 50 %. Mikroshēmu stratēģijas balstīšana uz šiem jau pastāvošajiem un jaunajiem spēcīgajiem galatirgiem radīs pozitīvu ciklu, uzlabojot ES galveno ražošanas nozaru konkurētspēju un vienlaikus stiprinot pusvadītāju spējas Savienībā.

2.4. No otras puses, ES rūpniecība ir mazāk pārstāvēta vairākos svarīgos pusvadītāju galatirgos, piemēram, mākoņdatošanā un datu uzglabāšanā, personālajā skaitļošanā, bezvadu sakaros (viedtālrunos) un patēriņa ierīcēs (spēles). Turklāt, tā kā ES teritorijā ir tikai 50 pusvadītāju ražošanas uzņēmumi (*fabs*), ražošanas bāze ir visai maz attīstīta, un ES nevar ražot mikroshēmas, kuru elementu izmēri ir mazāki par 22 nm, un tai ir vājas pozīcijas automatizācijas instrumentu projektēšanas un izstrādes jomā. Tādēļ Eiropas Savienībā 2021. gadā pusvadītāju tirdzniecības deficīts bija 19,5 miljardi EUR (51 miljards EUR importa salīdzinājumā ar 31,5 miljardiem EUR eksporta)⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments "Mikroshēmu akts Eiropai" (*European Commission SWD – A Chips Act for Europe*).

2.5. Tā kā pieprasījums pēc mikroshēmām un to izmantošana turpmāk tikai pieaugs, EESK aicina izstrādāt vērienīgas programmas, kuru mērķis ir samazināt nozares radītās siltumnīcefekta gāzu emisijas ar tādiem līdzekļiem kā energoefektivitāte, atjaunojamā enerģija un revolucionāras tehnoloģijas.

3. Konkurētspēja un stratēģiskā autonomija

3.1. Daudzie riski, kas ietekmē pusvadītāju sektoru (strukturāli trūkumi, piegādes ķēdes riski, monopolistisks stāvoklis vērtības ķēdes svarīgākajās daļās, ģeopolitiskie riski), un to ietekme uz plašu nozaru loku ir palielinājuši izpratni par nepieciešamību stiprināt Eiropas tehnoloģisko suverenitāti šajā jomā.

3.2. Pusvadītāju piegādes traucējumi ļoti negatīvi ietekmē Eiropas ekonomiku un sabiedrību. Pusvadītāju piegādes ķēdes sarežģītība apgrūtina ar traucējumiem saistīto risku identificēšanu un novērtēšanu un atbilstošu riska mazināšanas pasākumu veikšanu. EESK uzskata, ka mikroshēmu vērtības radīšanas ķēdi var stiprināt, palielinot pārredzamību un pamanāmību, nodrošinot stratēģiskāku piegādes ķēdes uzraudzību un pārvaldību, labāk prognozējot mikroshēmu pieejamību un veidojot ciešākas partnerības visos piegādes ķēdes līmeņos sadarbībā ar publiskajām iestādēm Eiropas līmenī.

3.3. EESK uzskata, ka Eiropas pusvadītāju stratēģijai būtu jāveicina visi pusvadītāju vērtības ķēdes posmi, tostarp pusvadītāju pētniecība, projektēšana, mikroshēmu ražošana, montāža, testēšana un iepakojšana, lai varētu risināt ilgtermiņa piegādes problēmas un pasaules mērogā konkurēt arvien sarežģītāku jaunāko pusvadītāju komponentu izstrādē un ražošanā.

3.4. EESK it īpaši uzskata, ka Eiropas Savienībai ir jāiegulda tādās jomās, kurās Eiropas atkarība no ārvalstu tehnoloģiju piegādātājiem ir ļoti liela, piemēram, dizaina un elektroniskās projektēšanas automatizācija, ražošanas spējas un pilnveidots iepakojums.

3.5. Tā kā pusvadītāji nepārprotami ir kļuvuši par stratēģisku tehnoloģiju jomu un ES trūkst spēju ražot gan noslēdzošā posma, gan vadošā posma mikroshēmas, ES ir jāatbalsta investīcijas mikroshēmu ražošanā, jo tas ir būtiski, lai stiprinātu ražošanas noturību galvenajās nozarēs. Patiešām, Eiropas rūpniecības nozarēs joprojām pieaug jau tā lielais pieprasījums pēc nobriedušām mikroshēmām (12–40 nm tehnoloģija). Vienlaikus tiek prognozēts, ka pieprasījums pēc augstākās klases mikroshēmām (mazāk par 10 nm mezgliem) pieaugs daudz straujāk, jo notiks pāreja uz perifērdatošanu un kvantu datošanu, lietu internetu, automatizētu transportlīdzekļu vadīšanu un mākslīgo intelektu. Šīs tehnoloģijas virza radikālas pārmaiņas daudzās rūpniecības nozarēs: inženierijā, autobūvē, elektronikā, veselības aprūpē, aizsardzībā un atjaunīgo energoresursu jomā. Šīm nozarēm noteikti ir potenciāls izveidot Eiropas tirgu, lai ilgtermiņā atbalstītu augstas klases mezglu ražošanu Eiropā.

3.6. Tomēr Komiteja uzskata: lai ieguldījumus padarītu par prioritāriem, pirmkārt, ieguldījumi būtu jāvērs uz mūsdienīgām mikroshēmu izstrādes spējām, ņemot vērā, ka Eiropai trūkst mikroshēmu, t. i., progresīvu loģisku pusvadītāju projektēšanas spēju.

3.7. Īpaša uzmanība jāpievērš arī aizmugures ražošanai (tostarp montāžai, testēšanai un iepakojšanai), kas ir darbietilpīgāka un varētu stratēģiski koncentrēties Dienvidaustrumeiropā, kur darbaspēka izmaksas ir konkurētspējīgākas. EESK pauž bažas par dažādajiem riskiem, ar kuriem saskaras ES, ņemot vērā tās pašreizējo atkarību no aizmugures ražošanas, it īpaši saistībā ar Ķīnu.

3.8. Ārkārtīgi svarīgi ir garantēt piekļuvi galvenajām izejvielām, kas tiek izmantotas pusvadītāju ražošanā, piemēram, augstas tīrības pakāpes ķīmikālijām (germānijs, bors, indijs), īpašām gāzēm (neons, hēlijs, argons), silīcija aizstājējiem (piemēram, silīcija karbīds labākai jaudas pārvaldībai). Pieprasījums pēc šiem materiāliem tikai pieaugs, palielinoties pieprasījumam pēc mikroshēmām to pieaugošās sarežģītības dēļ.

3.9. Komiteja norāda, ka Eiropas Komisija pārāk maz ir uzsvērusi izejvielu nozīmi, ražošanas procesu apritīgumu un pašreizējo atkarību no trešām valstīm. EESK ir norādījusi, ka “Komisijai, dalībvalstīm un rūpniecības nozarei būtu kopīgi jāapspriež, kā dažādot piegādes avotus un it īpaši, kā industrializētas aprites ekonomikas ietvaros mikroelektronikas jomā uzlabot kritiski svarīgu izejvielu reciklēšanu”⁽²⁾.

3.10. Komiteja uzskata, ka Mikroshēmu akta īstenošana ir rūpīgi jāizvērtē un jāuzrauga, un aicina izstrādāt skaidrus galvenos snieguma rādītājus, lai novērtētu progresu. Minētie rādītāji ir jāizstrādā kopā ar nozares ieinteresētajām personām un Eiropas Pusvadītāju padomi.

4. ES ieinteresēto personu iesaiste, starptautiskā sadarbība un stratēģiskās partnerības

4.1. Komiteja uzskata, ka Eiropas Procesoru un pusvadītāju tehnoloģiju aliansei, ko Komisija izveidoja 2021. gada jūlijā, ir ļoti svarīga loma, lai apzinātu pašreizējās nepilnības ražošanas procesā un tehnoloģiju ieviešanā Eiropas Savienībā. Turklāt šajā alianšē būtu rūpīgi jāapspriež ES noturības stiprināšana un piegādes ķēžu drošības garantēšana, iesaistot sociālos partnerus no pusvadītāju ekosistēmas, akadēmiskās aprindas un attiecīgos pētniecības centrus.

4.2. EESK uzskata, ka starptautiskā sadarbība starp valdībām, pusvadītāju kopām un pētniecības un izstrādes iestādēm ir būtiska, lai novērstu pašreizējos trūkumus un nodrošinātu savstarpēju uzticēšanos nolūkā panākt vienlīdzīgus konkurences apstākļus. Turklāt Eiropas pusvadītāju ekosistēmas stiprināšana radīs savstarpēju atkarību globālajās vērtības radīšanas ķēdēs, kas savukārt radīs sviras efektu starptautiskajās sarunās un uzlabos visas nozares vispārējo noturību. Tomēr EESK jau ir paudusi skaidru nostāju, ka “*jānovērš sacensība par subsīdijām un līdzekļi jātērē efektīvi, neraadot jaudas pārpalikuma situācijas un tirgus izkropļojumus*”⁽³⁾.

4.3. EESK aicina rūpīgi pārskatīt spēkā esošos brīvās tirdzniecības nolīgumus un starptautiskās partnerības, lai panāktu atvērtu stratēģisko autonomiju un palielinātu Eiropas noturību arvien sarežģītākā ģeopolitiskajā kontekstā. Būtu jāpastiprina diskusijas Eiropas Pusvadītāju padomē, kurā būtu jāpalielina locekļu skaits, uzaicinot nozares ieinteresētās personas un ES pārstāvošos sociālos partnerus, kā arī svarīgākos pētniecības centrus.

4.4. Debatēs Eiropas forumos uzmanība jāpievērš arī ierosināto paātrināto atļauju izsniegšanas procesu īstenošanai attiecībā uz jaunām iekārtām, kas varētu būt nozīmīgs stimuls sarunām par būtiskiem ārvalstu ieguldījumiem⁽⁴⁾ un kas radītu tūlītēju pieprasījumu. Vēl svarīgāk ir tas, ka administratīvā sloga samazināšana un regulatīvo mehānismu īstenošana visās dalībvalstīs samazinās sadrumstalotību un nodrošinās turpmāko ieguldījumu paredzamību.

5. Finansējums

5.1. EESK atzinīgi vērtē 43 miljardu EUR piešķiršanu, par ko paziņots ES Mikroshēmu aktā, un Mikroshēmu fonda turpmāko izveidi, taču aicina sīki paskaidrot, kā šie publiskie un privātie līdzekļi tiks piesaistīti un piešķirti. Turklāt Komiteja uzsver, ka būtu pilnībā jāizmanto Eiropas atveseļošanas un noturības plāni, kuru mērķis ir 20 % no to budžeta velīt dalībvalstu digitālajai pārkārtošanai.

5.2. EESK uzskata, ka ES un dalībvalstu līmenī ir vajadzīgs publiskais atbalsts ieguldījumiem revolucionārās tehnoloģijās, virtuālās projektēšanas platformās un “pirmajās šāda veida” iekārtās (uzsvaru liekot uz progresīvām mikroshēmām), lai samazinātu riskus un uzlabotu atdevi no ieguldījumu periodiem iekārtām, kuras ir jāizstrādā no nulles.

⁽²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido pasākumu sistēmu Eiropas pusvadītāju ekosistēmas stiprināšanai (Mikroshēmu akts)” (COM(2022) 46 final – 2022/0032 (COD)) (OV C 365, 23.9.2022., 34. lpp.).

⁽³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Eiropas Mikroshēmu akts”” (COM(2022) 45 final) (OV C 365, 23.9.2022., 23. lpp.).

⁽⁴⁾ Piemēram, notiekošās sarunas ar *Intel* no ASV, *Samsung* no Dienvidkorejas un *TSMC* no Taivānas.

5.3. Tā kā ierosinātajā Eiropas Pusvadītāju padomē ietilps dalībvalstu pārstāvji, EESK pauž bažas par to, ka dalībvalstis savstarpēji cīnīsies par lielāku finansējuma daļu. Komiteja uzskata, ka ES līdzekļi būtu ekonomiski efektīvi, bet līdzsvaroti jāsadala starp dalībvalstīm un reģioniem, kā arī starp lieliem uzņēmumiem, jaunuzņēmumiem un MVU, lai neviens netiktu atstāts novārtā. Turklāt, runājot par kopuzņēmumu "Mikroshēmas", EESK jau ir norādījusi: "Par nozīmīgiem šajā saistībā uzskatāmi sociālpolitiskie kritēriji, piemēram, attiecīgā uzņēmuma attieksme pret sociālo dialogu un kopīguma sarunām, prioritāra sadarbība ar Eiropas Savienībā bāzētiem piegādātājiem, kā arī ar ieguldījumiem radīto papildu ilgtspējīgo darbvietu skaits un darba apstākļu kvalitāte" ⁽⁵⁾.

5.4. Ierosinātais Mikroshēmu fonds palielinās aizdevumu un riska kapitāla finansējuma pieejamību un veicinās mazu inovatīvu pusvadītāju uzņēmumu turpmāko izaugsmi. Tomēr ir vajadzīgs pilnvērtīgs Eiropas riska kapitāla tirgus, lai palīdzētu šiem uzņēmumiem šķērsot "nāves ieleju", kas sniedzas no demonstrācijas līdz ieviešanai tirgū. EESK aicina sniegt praktiskus norādījumus, it īpaši jaunuzņēmumiem un MVU, par to, kā piekļūt šiem fondiem.

5.5. Visbeidzot, Komiteja vēlas, lai tiktu izstrādāts stabils rīcības plāns ārvalstu ieguldījumu piesaistīšanai, it īpaši no vadošajiem starptautiskajiem pusvadītāju uzņēmumiem, lai Eiropas Savienībā piesaistītu gan kapitālu, gan zinātību.

6. Prasmes

6.1. Digitālās prasmes ir kļuvušas par digitālās industriālās revolūcijas būtisku nemateriālo aktīvu, un kvalificēta darbaspēka pieejamība ir kļuvusi par svarīgu elementu ar ieguldījumiem saistītu lēmumu pieņemšanā, savukārt prasmju trūkums būtiski palēnina digitālo spēju izvērsšanu. Digitālā izglītība un centieni palielināt sabiedrības izpratni par digitālo lietotņu ietekmi uz sabiedrību (gan ieguvumiem, gan riskiem, kas saistīti ar varas koncentrāciju vai personiskās dzīves neaizskaramību) ir būtiski patērētāju un pilsoniskās sabiedrības instrumenti, lai atbildīgi veicinātu mikroshēmu ekosistēmas turpmāko attīstību un piesaistītu jaunāko paaudzi. EESK arī aicina īpašu uzmanību pievērst nepieciešamībai aizsargāt to mikroshēmu ražošanā strādājošo veselību, kuri ir pakļauti bīstamu vielu iedarbībai.

6.2. Pašlaik inženieriem, dizaina speciālistiem un tehniķiem pieejamo vakanču skaits pieaug satraucošā tempā. EESK atzinīgi vērtē nesen izveidoto prasmju partnerību digitālajai ekosistēmai. Eiropas Prasmju programmas ietvaros tai būtu jāpalīdz sasniegt Digitālās desmitgades programmas mērķus (līdz 2030. gadam 80 % cilvēku nodrošināt ar digitālajām pamatprasmēm, samazināt dzimumu nelīdzsvarotību un piesaistīt 20 miljonus IKT speciālistu), kā arī ES Prasmju programmas un Eiropas sociālo tiesību pilāra mērķus (60 % pieaugušo, kas apmeklē apmācības kursus).

6.3. Prasmju politikas pasākumos vienmēr būtu jāņem vērā inovācijas paātrināšanas ietekme uz darbvietu radīšanas tempu un darbvietu likvidēšanu, tostarp darba tirgus pārveidi, ko izraisījusi tehnoloģiju attīstība MI jomā. Mazkvalificētas un vidēji kvalificētas darbvietas ir īpaši pakļautas riskam, ka tās izzudīs (tiks aizstātas ar digitāliem rīkiem un automatizāciju), savukārt pieprasījums pēc padziļinātām digitālajām prasmēm tikai pieaugs. EESK uzskata, ka šo problēmu risināšanai būs vajadzīgi ievērojami centieni darbaspēka kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas jomā, it īpaši attiecībā uz darba ņēmējiem, kurus skar tehnoloģisko prasmju novecošanās. Turklāt mūžizglītības un PIA programmām ir ES darba tirgū jāsekmē specializācija, apgūstot būtiskas specifiskas prasmes. Tāpēc būs ļoti svarīgi nodrošināt studentiem piekļuvi mūsdienīgam projektēšanas un ražošanas aprīkojumam un reālai apmācības pieredzei.

6.4. Komiteja arī uzskata, ka Eiropas Savienībai ir vajadzīgs saskaņots tiesiskais regulējums, lai piesaistītu ārvalstu darbaspēku, kas specializējies pusvadītāju jomā. EESK atzinīgi vērtē Komisijas paziņojumu par prasmju un talantu piesaistīšanu Eiropas Savienībai ⁽⁶⁾ un uzskata, ka tas ir jāpapildina ar prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas programmām, tostarp attiecībā uz darba ņēmējiem STEM jomā.

⁽⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido pasākumu sistēmu Eiropas pusvadītāju ekosistēmas stiprināšanai (Mikroshēmu akts)" (COM(2022) 46 final – 2022/0032 (COD)) (OV C 365, 23.9.2022., 34. lpp.).

⁽⁶⁾ COM(2022) 657 final – Komisijas paziņojums "Prasmju un talantu piesaistīšana ES".

6.5. No otras puses, EESK pauž bažas par to, ka prasmju trūkums visā pasaulē izraisīs karu par talantu piesaistišanu, kas izraisīs iekšēju (Eiropas Savienībā) vai starptautisku intelektuālā darbaspēka emigrāciju. Tāpēc EESK pauž cerību, ka drīzumā tiks publicēts gaidāmais paziņojums "Intelektuālā darbaspēka emigrācija – ar iedzīvotāju skaita samazināšanos saistīto problēmu mazināšana".

7. Pētniecība, izstrāde un inovācija

7.1. EESK uzsver, ka diemžēl daudzi jauninājumi, ko izstrādājušas ES pētniecības un tehnoloģiju organizācijas, tiek pārņemti citās pasaules daļās un nav nodrošinājuši spēcīgāku ES ražošanas bāzi. Tāpēc EESK uzskata, ka ES pētniecības un tehnoloģiju organizācijām ir jāapvieno visa rūpnieciskā bāze un esošā zinātība pusvadītāju jomā, jāuzlabo un jāveido pusvadītāju izmēģinājuma līnijas un jāizpēta un jāizmanto nākotnes iespējas tādās svarīgās jomās kā perifērdatošana, mākslīgais intelekts un kibernetika. Šajā ziņā izšķiroša nozīme būs galalietotāju sektoru būtiskai tuvināšanai Eiropas pētniecības bāzei.

7.2. Komiteja aicina izstrādāt ilgtermiņa inovācijas ceļvežus, lai atbalstītu digitālo pārkārtošanos, jo tie ļauj īstenot proaktīvu pieeju, lai veicinātu ar pētniecību un izstrādi saistītus ieguldījumus ilgtermiņa stratēģiskos mērķos un novērstu nepilnības pusvadītāju ekosistēmā. Turklāt Komiteja aicina labāk izmantot augsto tehnoloģiju MVU inovācijas potenciālu; šie uzņēmumi bieži vien ir ļoti specializēti, elastīgi un aktīvi augstas vērtības nišas tirgos.

7.3. EESK norāda, ka ir jānodrošina mikroshēmās integrēta vērtīgā uzņēmumu intelektuālā īpašuma labāka aizsardzība, un atzinīgi vērtē Mikroshēmu aktā paredzētos skaidros noteikumus. Eiropas Pusvadītāju padomei turpmākajā darbībā ir jāietver savlaicīga apspriešanās ar nozares ieinteresētajām personām par ES intelektuālā īpašuma tiesību efektīvu aizsardzību.

7.4. Komiteja uzskata, ka īpaši ieguldījumi būtu jānovirza mikroshēmu dizaina pētniecībai un izstrādei, jo tas nodrošina lielāko daļu pievienotās vērtības un var arī stiprināt progresīvākas ražošanas jaudas ekonomisko pamatojumu. Šajā saistībā būtu jāņem vērā arī bioekonomika, kas strauji attīstās un kam nākotnē būs plašas iespējas. Komisijai būtu jāanalizē iespējas pieņemt konsekventus tiesību aktus attiecībā uz nodokļu atvieglojumiem, kas stimulē ieguldījumus pētniecībā un izstrādē, it īpaši attiecībā uz nākotnes konsorciem, kuros ietilpst lieli uzņēmumi, MVU, jaunuzņēmumi un pētniecības iestāžu atvasināti uzņēmumi.

7.5. Kibernetika ir kļuvusi par svarīgu tematu daudzās rūpniecības nozarēs, piemēram, autobūves, inženierijas, sakaru, veselības aprūpes, kosmiskās aviācijas un aizsardzības nozarēs. EESK aicina veicināt turpmāku inovāciju un aizsardzību pret kibernetikas uzbrukumiem un nodrošināt sagatavotību turpmākiem inovatīviem kibernetikas apdraudējumiem. Komiteja atbalsta priekšlikumu par ES Kibernetikas aktu, ar kuru tiks ieviestas jaunas kibernetikas prasības un uzlabota ražotāju un patērētāju izpratne par kibernetiku. EESK arī aicina vēl vairāk palielināt Eiropas Savienības Kibernetikas aģentūras nozīmi.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Covid-19: pilsoniskās sabiedrības loma Eiropas Vidusjūras reģiona atjaunošanā un noturībā”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 140/03)

Ziņotājs: **Angelo PAGLIARA**

Pilnsapulces lēmums	25.3.2021.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	20.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	183/0/5

1. Ievads

1.1. Pandēmijas krīze ir smagi skārusi Eiropas-Vidusjūras reģionu, saasinot jau esošās problēmas un iepriekšējiem izaicinājumiem pievienojot jaunus. Radušās sociālekonomiskās sekas, visticamāk, palielinās nevienlīdzību, it īpaši valstīs ar vāju ekonomikas un ražošanas sistēmu.

1.2. EESK *Euromed* koordinācijas komiteja ir nolēmusi galveno uzmanību pievērst pilsoniskās sabiedrības lomai Eiropas-Vidusjūras reģiona atjaunošanā un noturībā.

1.3. Ziņojuma izstrādē tika iesaistītas Eiropas-Vidusjūras reģiona pilsoniskās sabiedrības organizācijas un dažādu valstu ekonomikas un sociālo lietu padomes. Ir izveidota īpaša un cieša sadarbība ar Marokas Ekonomikas, sociālo lietu un vides padomi, ar kuru sadarbībā tika rīkots 2021. gada *Euromed* samits.

1.4. Tāpēc informatīvajam ziņojumam ir svarīga pievienotā vērtība, jo tā izstrādē ir iesaistīta pilsoniskā sabiedrība no abiem Vidusjūras krastiem.

1.5. Šajā ziņojumā ņemti vērā šādi iepriekšējie informatīvie ziņojumi: “Izglītība un arodapmācība Eiropas un Vidusjūras reģionā”, “Digitalizācijas un MVU stāvoklis Vidusjūras reģionā” un “Ilgtspējīga attīstība Vidusjūras reģionā”⁽¹⁾.

2. Secinājumi

2.1. Pilsoniskā sabiedrība visā pasaulē nekavējoties reaģēja uz pandēmiju, strādājot pirmajā līnijā, sniedzot atbalstu un palīdzību iedzīvotājiem. Arī Eiropas-Vidusjūras reģionā pilsoniskās sabiedrības lomai bija izšķiroša nozīme Covid-19 negatīvās ietekmes mazināšanā.

2.2. Eiropas-Vidusjūras reģionā pilsoniskās sabiedrības organizācijas ir atbalstījušas valdības rīcību, sniedzot pamatpakalpojumus un veselības aprūpi, ir izplatījušas individuālos aizsardzības līdzekļus un veicinājušas būtiskas informācijas izplatīšanu, galvenokārt attālos apgabalos. Šo organizāciju rīcība ir bijusi ārkārtīgi svarīga arī, lai mazinātu pandēmijas ietekmi uz visneaizsargātākajām iedzīvotāju grupām, piemēram, sievietēm, jauniešiem, imigrantiem un personām ar invaliditāti.

(1) Šo informatīvo ziņojumu papildina arī nesenie EESK atzinumi, piemēram, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu” (COM(2020) 408 final – 2020/0104 (COD)) – “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido tehniskā atbalsta instrumentu” (COM(2020) 409 final – 2020/0103 (COD)) (OV C 364, 28.10.2020., 132. lpp.); ECO/515 “Regula par investīciju iniciatīvu reaģēšanai uz koronavīrusu” (*Oficiālajā Vēstnesī* vēl nav publicēts); Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ārkārtas stāvoklis pēc Covid-19. Jaunas daudzpusējas matricas izstrāde” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 364, 28.10.2020., 53. lpp.).

2.3. Pilsoniskās sabiedrības aktīvisms ir devis iespēju stiprināt solidaritāti Eiropas-Vidusjūras reģionā; daudzas pilsoniskās sabiedrības organizācijas dienviņu kaimiņreģionā ir iesaistījušās pilsoniskās solidaritātes grupu izveidē, eksperimentējot ar inovatīvām metodēm un intensificējot savu informācijas un koordinācijas darbību tiešsaistē.

2.4. EESK ir pārliecināta, ka taisnīga un godīga ekonomiskā un sociālā atveseļošana ir iespējama tikai tad, ja iesaista sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, privāto sektoru un it īpaši MVU. Vidusjūras reģiona atveseļošanai un ilgtspējīgu un noturīgu sociālekonomisko modeļu izstrādei ir jābalstās uz tādiem principiem kā tiesiskuma ievērošana, demokrātisko vērtību, kā arī sociālo tiesību un cilvēktiesību aizsardzība, SDO pamatkonvenciju īstenošana un kopīga apņemšanās sasniegt ilgtspējīgas attīstības un klimatneitralitātes mērķus.

2.5. EESK atzinīgi vērtē jaunās “Programmas Vidusjūras reģionam” pieņemšanu un uzsver, ka visiem atveseļošanas atbalsta pasākumiem jākalpo divkārtšam mērķim, proti, reģiona iedzīvotāju dzīves kvalitātes pilnveidošanai un uzlabošanai.

2.6. Mūsdienās Vidusjūras reģionā koncentrējas virkne sociālu, politikas, vides, ģeopolitikas un imigrācijas izaicinājumu, kas ir būtiski ne tikai Eiropai, bet arī visai pasaulei. EESK uzskata, ka pieaugošos daudzdimensionālos izaicinājumus šajā reģionā ir iespējams risināt tikai ar atjaunotu un efektīvu multilaterālismu, ko atbalsta Eiropas Savienība.

2.7. Klimata pārmaiņu sekas ietekmē arī Vidusjūras reģionu un izpaužas kā pārtuksnešanās, ūdens trūkums un temperatūras paaugstināšanās. Pašreizējā krīze ir parādījusi, ka ir jāstiprina kopējā noturība un jāīsteno jauni sadarbības projekti vides un digitalizācijas jomā. EESK uzskata: ņemot vērā to, ka pilsoniskās sabiedrības informētība palielinās un sociālo partneru iesaistīšanās paplašinās, būtu lietderīgi izvērst un stiprināt tādas iniciatīvas kā “WestMED”, lai, izmantojot zilās ekonomikas modeļus, kas paredz darbviņu radīšanu un ekosistēmas un daudzveidības aizsardzību, veicinātu klimata un vides mērķu sasniegšanu.

2.8. Desmit gadus pēc Arābu pavasara Eiropas Savienība ir atjaunojusi savu sadarbības stratēģiju ar tās kaimiņvalstīm Vidusjūras reģionā. Šajā sakarā EESK uzskata, ka jaunā “Programma Vidusjūras reģionam” ir svarīgs instruments reģiona sociālajai un saimnieciskajai atveseļošanai pēc Covid-19 krīzes. Atjaunoto apņemšanos īstenot partnerību ir cieši jāsaista ne tikai ar ekonomikas un sociālās jomas, bet arī ar vides, demogrāfijas un imigrācijas izaicinājumiem un pilnībā jāņem vērā ES progress un pamatvērtības. Veselības aprūpes sistēmu stāvoklis daudzās reģiona daļās ir izrādījies nestabils, un pandēmijas krīze ir svarīgs pārbaudījums, kas varētu ietekmēt arī politisko stabilitāti.

2.9. Vidusjūras reģiona atveseļošanas un atjaunošanas programmās īpaša uzmanība būtu jāpievērš tam, lai ātri atveseļotos tūrisma nozare, pirmām kārtām mazie un vidējie uzņēmumi, kas nodarbina vairāk nekā pusi no ES darba ņēmēju. Ielgušajai krīzes ietekmei, tostarp strukturālajam bezdarbam, it īpaši jauniešu un sievietes bezdarbam, varētu būt smagas sociālās sekas.

2.10. ES Vidusjūras reģiona partneru ilgtspējīgai attīstībai īpaši svarīga ir darbaspēka cilvēkkapitāla attīstība. It sevišķi tūrisma nozarē būtu jāveicina personāla apmācība. Turklāt EESK norāda, ka intelektuālā darbaspēka emigrācija no dienviņu partnervalstīm uz rūpnieciski augsti attīstītām valstīm ir būtisks šķērslis, it īpaši šo valstu ekonomikas digitālajai pārveidei. Tādēļ Eiropas Savienības dalībvalstīm būtu jāatvieglo īstenošanu un vidēja termiņa darba atļauju procedūras Eiropas Savienībā gan pašnodarbinātām personām, gan darba ņēmējiem, it sevišķi IT nozarē. Turklāt Komisijai būtu jāatbalsta digitālo projektu īstenošana partnervalstīs, lai, piemēram, IT tehniķiem būtu labas nodarbinātības iespējas savā valstī.

2.11. Lai stiprinātu dialogu ar dienviņu kaimiņreģionu, ES izmantos esošos sadarbības instrumentus un programmas. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja iesaka pēc iespējas plašāk iesaistīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas, pamatojoties uz tādu iekļaujošu sociālo un pilsonisko dialogu visos līmeņos, kurā tiktu ņemtas vērā dažādu iesaistīto dalībnieku īpašības un uzdevumi un pilnvērtīgi izmantots to ieguldījums, lai izstrādātu un īstenotu politiku un pasākumus, kas vajadzīgi, lai pārvaldītu pašreizējo pārmaiņu un krīžu radīto ietekmi, sākot ar klimata pārmaiņu sekām.

2.12. Tiek lēsts, ka daudzas dienvidu kaimiņreģiona valstis saskarsies ar IKP samazinājumu uz vienu iedzīvotāju un tām būs jārisina nopietnas problēmas, lai tiktu galā ar pieaugošiem sociāliem, ekonomiskiem un nabadzības riskiem. Šā iemesla dēļ ir vajadzīgi ekonomikas un finanšu atjaunošanas plāni, kas ietvertu pasākumus, ar kuriem var risināt arī tādas problēmas, kuru dēļ palielinās sociālā nedrošība.

2.13. Daudzu Vidusjūras reģionā esošo kaimiņvalstu ekonomikas atveseļošana ir cieši saistīta ar atbilstošas vakcinācijas kampaņas efektivitāti, tāpēc EESK iesaka ES iestādēm stiprināt mehānismu COVAX un, izmantojot citastarp divpusējos nolīgumus, rūpēties par to, ka tiek sniegts pēc iespējas lielāks atbalsts loģistikas un apgādes jomā. EESK uzsver, ka īpaši svarīgi ir atbalstīt partnervalstis uz dienvidiem no Vidusjūras reģiona, lai šajās valstīs izveidotu autonomas vakcīnu un zāļu ražošanas iekārtas. Šajā saistībā Komiteja atkārtoti aicina nopietni apspriest iespējas atbrīvot pandēmijas apkarošanai nepieciešamo vakcīnu un medikamentu patentus.

2.14. EESK uzskata, ka atveseļošanā pēc Covid-19 pandēmijas aktīvai pilsoniskās sabiedrības iesaistei ir būtiska nozīme, lai sasniegtu tādas mērķus kā iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošana un jauna ilgtspējīgas attīstības modeļa izstrāde. Tādēļ Komiteja aicina ES iestādes partnerībā ar dienvidu kaimiņreģionu vēl vairāk stiprināt visus instrumentus pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaistīšanai.

2.15. Pilsoniskās sabiedrības organizācijas darbojas priekšplānā, reaģējot uz pandēmijas situāciju veselības un sociālajā jomā, un to aktīvais ir palīdzējis mazināt sociālās un ar veselību saistītās sekas iedzīvotājiem. Tomēr EESK jau ir norādījis, ka minēto organizāciju spēja reaģēt uz sabiedrības vajadzībām ir atkarīga no bieži vien ierobežotajiem un ne vienmēr pieejamajiem resursiem. EESK ir pārliecināta, ka pilsoniskās sabiedrības organizāciju atbalsta mehānismi ir jāstiprina, lai citastarp īpašu uzmanību pievērstu visneaizsargātākajām un pandēmijas īpaši smagi skartajām grupām, piemēram, jauniešiem, sievietēm, migrantiem un cilvēkiem ar invaliditāti.

2.16. EESK aicina ES iestādes veikt turpmākus pasākumus, lai atbalstītu mieru, demokrātiju un cilvēktiesību ievērošanu konflikta zonās kaimiņvalstīs, kas atrodas Vidusjūras reģionā. Pandēmijas ietekmē ir vēl vairāk pasliktinājušies iedzīvotāju apstākļi konflikta zonās, un ir vajadzīgas pārliecinošas iniciatīvas, kas ļautu pilnībā īstenot miera plānu.

2.17. Ņemot vērā neapšaubāmi sarežģīto atgūšanos no pandēmijas krīzes, pašreizējās tirdzniecības sarunas, ko ES ved ar Maroku un Tunisiju, kā arī gaidāmās sarunas ar Jordāniju kļūst arvien svarīgākas. Eiropas Savienībai būtu vairāk jāņem vērā pastāvošās asimetrijas un pienācīgi jāatbalsta tās tirdzniecības partneri dienvidos. EESK aicina labāk iesaistīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas un sociālos partnerus sarunu procesos un to oficiāli nostiprināt Līgumos, lai minētās organizācijas varētu sniegt pozitīvu ieguldījumu tirdzniecības attiecībās starp partnervalstīm un tādējādi nodrošinātu it sevišķi to, ka iecerētā tirdzniecības nolīguma obligātā sadaļa par ilgtspēju tiek īstenota.

2.18. Turklāt EESK ierosina, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem oficiālas, strukturētas iesaistes kārtā būtu jāuztic atbildība ne tikai par ilgtspējas sadaļām, bet arī par visu tirdzniecības un ieguldījumu nolīgumu tvērumu.

2.19. EESK atkārtoti pauž viedokli, ka daļa no tirdzniecības atbalsta fondiem Eiropas Savienībai būtu jānovirza tam, lai atbalstītu pilsoniskās sabiedrības organizāciju līdzdalību un spēju veidošanu ilgtspējīgas tirdzniecības un ieguldījumu centienos.

2.20. EESK jau agrāk ir aicinājusi stiprināt digitālās prasmes abos Vidusjūras krastos. Pēc tam, kad ir pieņemta jaunā stratēģija Vidusjūras reģionam, un ņemot vērā atjaunošanu pēc pandēmijas, EESK atgādina, ka vajag palielināt investīcijas digitālajā infrastruktūrā un atbalstu MVU digitalizācijai, lai veicinātu nodarbinātību un sociālo attīstību, tostarp iesaistot sociālos partnerus, atzīstot darba koplīguma slēgšanas sarunu un sociālā dialoga potenciālu dažādos līmeņos.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Pandēmijas krīze ir saasinājusi spriedzi Vidusjūras reģionā esošajās kaimiņvalstīs; 25 gadus pēc Barcelonas deklarācijas un 10 gadus pēc Arābu pavasara Vidusjūras reģiona problēmas joprojām ir milzīgas. Eiropas Savienība un tās partneri Vidusjūras reģionā nesen ir nolēmuši atsākt un stiprināt sadarbību, īstenojot vērienīgo jauno "Programmu Vidusjūras reģionam".

3.2. Jaunās programmas pamatā ir pārlicība, ka, tikai strādājot kopā un ievērojot partnerības principu, var sekmīgi atrisināt nākotnes stratēģiskās problēmas abu pušu interesēs. Programmā ir paredzēts īpašs ekonomikas investīciju plāns, ar ko atbalstīt Vidusjūras reģionā esošo kaimiņvalstu sociālekonomisko atveseļošanu 2021.–2027. gadā. Kā norādīja Augstais pārstāvis Žuzeps Borels (*Josep Borrell*), kopīgais mērķis ir dienvidos izveidot drošu, demokrātiskāku, videi draudzīgāku, pārtikušu un iekļaujošu kaimiņreģionu, kurā valda miers.

3.3. Nesen publicētajā pētījumā “*Bridging the Sea*”⁽²⁾, kas tapis saistībā ar programmu “*Med Dialogue for Rights and Equality*”, konstatēts, ka gandrīz 63 % pilsoniskās sabiedrības organizāciju, kuras darbojas dienvidu kaimiņreģionā, risina tādus jautājumus kā demokrātijas un tiesību nostiprināšana, savukārt vairāk nekā 53 % minēto organizāciju nodarbojas citastarp ar sociālekonomiskās nevienlīdzības novēršanu. Minēto organizāciju izpratne par ekoloģijas un vides jautājumiem arvien vairāk pieaug, un tiem tiek pievērsta lielāka uzmanība. Šie skaitļi apstiprina, ka ir izveidojies stabils pamats un ka ir jāstiprina atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai, lai labāk risinātu nākotnes problēmas.

3.4. Pēdējo divdesmit gadu laikā pilsoniskās sabiedrības klātbūtne dienvidu kaimiņreģionā ir palielinājusies. Tās aktīvisms ir ļāvis mazināt sociālās un ar veselību saistītās sekas iedzīvotājiem, taču vienlaikus parādījis, ka ir jārikojas, lai stiprinātu pilsoniskās sabiedrības spējas un prasmes darboties labāk.

3.5. Tāpat kā pārējās pasaules daļas, Vidusjūras reģions Covid-19 pandēmijas dēļ ir piedzīvojis smagu ekonomisko un sociālo satricinājumu. Tas, ka neeksistē atbilstoša sabiedriskās veselības aprūpes infrastruktūra, it īpaši visnestabilākajās valstīs, vēl vairāk ir saasinājis sociālās un ar veselību saistītās sekas. Pandēmijas krīze ir pastiprinājusi krīzes, kas virknē valstu jau pastāv vairāku iemeslu dēļ, piemēram, nestabila ekonomikas un sociālā situācija, augsts bezdarba līmenis un konfliktu sekas dažos apgabalos, piemēram, Libijā un Sīrijā.

3.6. Lai gan ar būtiskām atšķirībām, Vidusjūras reģiona valstu valdības nekavējoties reaģēja, lai pandēmijas izplatību ierobežotu, ieviešot atbalsta pasākumus darba ņēmējiem un uzņēmumiem, tostarp sadarbībā ar sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai gan to iesaistīšana bieži vien bija nepietiekama, bet dažos gadījumos tās vispār nebija. Lai ierobežotu pandēmijas sekas, gandrīz visas Vidusjūras reģiona valstis noteica mājseidi (piemēram, Maroka, Ēģipte, Jordānija un Libāna), komandantstundu un ceļošanas ierobežojumus.

3.7. Līdz ar pandēmijas krīzi daudzas reģiona valstu valdības ir ieviešas ekspansīvu politiku ar mērķi pārvarēt ekonomikas krīzi un atbalstīt konkrētas nozares, veicinot ražošanu, ieviešot nodokļu un ekonomiskos atvieglojumus un ieguldījumu piesaistīšanas pasākumus.

3.8. Pandēmija ir izraisījusi negatīvas ekonomiskās sekas visā Vidusjūras reģionā ne tikai tādu faktoru dēļ kā iekšējā un ārējā pieprasījuma samazināšanās un patēriņa samazināšanās, bet arī finanšu un valsts parāda situācijas pasliktināšanās dēļ. Kopš pandēmijas krīzes sākuma reģiona valstu valdības ir piešķirušas papildu resursus veselības un ekonomikas sistēmai ar mērķi atbalstīt konkrētas nozares. Šā iemesla dēļ gandrīz visu Vidusjūras reģiona valstu budžeta deficīts ievērojami palielināsies.

3.9. Transporta nozari ir smagi ietekmējuši ierobežojoši pasākumi, kas kavēja un samazināja starptautisko mobilitāti, kā rezultātā tūrisms ir kļuvis par vienu no nozarēm, ko pandēmijas krīze skārusi visvairāk. ESAO aplēsa, ka nozare sarukusi par 45–70 %, bet starptautiskais tūrisms samazinājies par 60–80 %⁽³⁾. Tūrisms ir viena no galvenajām Vidusjūras reģiona valstu ekonomikas nozarēm, un saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Tirdzniecības un attīstības konferences (UNCTAD) datiem Ēģipte un Maroka būs vienas no visvairāk skartajām valstīm visā pasaulē⁽⁴⁾.

3.10. Mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi un pašnodarbinātie ir vieni no svarīgākajiem dienvidu krasta valstu ekonomikas dalībniekiem. Tie ir ievērojami samazinājuši savu apgrozījumu un lielākā daļa no tiem bija spiesti samazināt darba ņēmēju skaitu. Šajā sakarā būs vajadzīgi strukturāli pasākumi, kas varētu palīdzēt MVU izkļūt no krīzes, augt un ieviest jauninājumus, risinot divkāršu izaicinājumu, kas saistīts ar digitalizāciju un dekarbonizāciju.

(2) <https://meddialogue.eu/wp-content/uploads/2021/02/Publication-Bridging-the-sea.pdf>

(3) https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses&_ga=2.143901749.1647750476.1622806508-1692148678.1622806341

(4) https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d3_en.pdf

3.11. Pandēmijas krīze Vidusjūras reģionā ir skārusi visas sociālās grupas, it sevišķi šādas grupas: jauniešus (darba tirgus situācijas pasliktināšanās un skolu un augstskolu slēgšanas pasākumu dēļ); sievietes, kas dienvidu kaimiņreģionā ir nodarbinātas konkrētās jomās, galvenokārt neoficiālajā ekonomikā, lauksaimniecībā un tūrisma nozarē, ko smagi ietekmēja pārvietošanās ierobežojumi; neaizsargātas grupas, piemēram, neoficiāla darba strādnieki un bēgļi, kas bieži vien nevar izmantot sociālās aizsardzības pasākumus; personas ar invaliditāti (bieži vien nekvalitatīvu pakalpojumu dēļ).

3.12. Dažos dienvidu kaimiņreģiona apgabalos tādi faktori kā ūdens trūkums un slikta piekļuve sanitārijai ir saasinājuši pandēmijas ietekmi, it īpaši sociāli izolētākajos slāņos, konflikta zonās un bēgļu nometnēs.

4. Izaicinājumi un iespējas

4.1. Kā uzsvēris Savienības Vidusjūrai ģenerālsēkretārs⁽⁵⁾, pašreizējā veselības krīze apdraud sociālekonomisko progresu, ko reģions ir panācis pēdējos gados. Tomēr krīze ir arī iespēja stiprināt integrāciju un uzlabot ekonomikas noturību.

4.2. Pilsoniskās sabiedrības loma Eiropas-Vidusjūras reģionā ir ārkārtīgi svarīga, lai pēc pandēmijas veidotu taisnīgāku un iekļaujošāku sabiedrību; tāpat, kā tika uzsvērts Portu sociālajā samītā⁽⁶⁾, sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju aktīvai iesaistei ir izšķiroša nozīme, lai nevienu neatstātu novārtā un efektīvi īstenotu Eiropas sociālo tiesību pilāru.

4.3. Covid-19 un ar to saistītie pasākumi apdraud pilsoniskās sabiedrības ilgtspēju. Valdības un daudzi līdzekļu devēji ir apturējuši dotācijas un iesaldējuši finansējumu, pārvirzot līdzekļus Covid-19 seku likvidēšanas darbībām. Tas apdraud pilsoniskās sabiedrības organizāciju jau tā trauslo ilgtspēju, izredzes turpināt kalpot cilvēkiem un daudzu pilsoniskās sabiedrības darbinieku darbvietas, lai arī pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir lielas cerības. EESK uzsver, ka organizatoriskās ilgtspējas dotācijas un pamatdarbībai paredzēta atbalsta finansējums ir izšķiroši svarīgi, lai pilsoniskās sabiedrības organizācijas varētu pielāgoties strauji mainīgajiem apstākļiem un turpināt darbību krīžu laikā.

4.4. EESK ir uzsvērusi, ka Vidusjūras reģions ir viena no pasaules daļām, kas ir visneaizsargātākā pret klimata pārmaiņu ietekmi. Covid-19 pandēmija ir negatīvi ietekmējusi sociālo situāciju un attīstību, un tāpēc ir steidzami jāpieņem ilgtspējīgas attīstības un zaļās ekonomikas stratēģijas.

4.5. Atveseļošanas plānu pieņemšana Vidusjūras reģionā ir potenciāla iespēja nodrošināt reģiona attīstību ekonomikas, sociālajā un vides jomā. Būtiski ir sasaitīt attīstības iespējas ar tādu principu ievērošanu kā solidaritāte, cīņa pret nevienlīdzību, tiesiskuma aizsardzība un ievērošana. Pilsoniskās sabiedrības aktīva iesaistīšanās ir būtiska visu mērķu sasniegšanai.

4.6. Dienvidu kaimiņreģiona darbībās, kuru mērķis līdztekus ekonomikas izaugsmei ir ierobežot vides problēmas, kas saistītas ar klimata pārmaiņām, ūdens trūkumu, pārtuksnešanos un piesārņojumu, svarīga nozīme jāpiešķir turpmākās atjaunošanas plāniem pēc Covid-19 pandēmijas. Dažādojot ekonomiku un radot kvalitatīvas darbvietas, vides saglabāšanas un aizsardzības pasākumiem varētu būt pozitīva ietekme Vidusjūras reģionā. Šajā saistībā EESK vērš uzmanību uz atjaunojamo energoresursu (it īpaši saules un vēja enerģijas) ļoti lielo potenciālu dienvidu partnervalstīs un aicina ES un tās dalībvalstis šajā jomā censties panākt ilgtspējīgākus kopīgos ieguldījumus.

4.7. EESK jau ir uzsvērusi nepieciešamību veicināt taisnīgu pārkārtošanos Vidusjūras reģionā, lai sniegtu labumu arī veselības, izglītības un dzimumu līdztiesības ziņā. Lai nodrošinātu atveseļošanu, kas būtu faktiski vērsta uz pārkārtošanās un digitalizācijas principiem, būs ļoti svarīgi veicināt informētības palielināšanu un konkrētu uzņēmējiem raksturīgu domāšanas veidu un digitālo prasmju attīstību. EESK atbalsta dienvidu partnervalstu aicinājumu pastiprināt Eiropas Savienības un tās dalībvalstu apņemšanos pētniecības un attīstības sadarbības jomā Vidusjūras reģionā.

(5) Savienība Vidusjūrai (UfM): ārlietu ministri nosaka prioritārās jomas ciešākai sadarbībai un integrācijai Eiropas-Vidusjūras reģionā (ufmsecretariat.org).

(6) <https://www.2021portugal.eu/en/porto-social-summit/porto-social-commitment/>

4.8. Ņemot vērā, ka neoficiālās nodarbinātības un neoficiālās ekonomikas īpatsvars ir liels, dienvidu kaimiņreģiona atveseļošana ir cieši saistīta arī ar efektīvu profesionālās izglītības un apmācības modeļa izstrādi. EESK atkārtoti uzsver, ka ir jāuzlabo profesionālās prasmes, it īpaši jauniešu un sieviešu profesionālās prasmes, lai tās varētu izmantot valstu un starpvalstu vidē kā daļu no pieejas, kuras pamatā ir profesionālā mobilitāte. Pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir arī svarīga loma prasmju uzlabošanā, jo tās nodrošina neformālo izglītību, organizē darbseminārus un mācības, kā arī veicina sociālo ekonomiku. Kā jau norādīts Savienības Vidusjūrai reģionālajā dialogā ar sociālajiem partneriem, Komiteja arī uzsver nepieciešamību citastarp iesaistīt sociālos partnerus, lai novērstu piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstību darba tirgū.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “ES Stratēģiskais kompass”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 140/04)

Ziņotājs: **Christian MOOS**Līdzziņotājs: **Peter CLEVER**

Pilnsapulces lēmums	14.7.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	20.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	163/1/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Stratēģiskais kompass ir nozīmīgs solis uz priekšu. Tas ir katalogs, kurā minēti ļoti svarīgi konkrēti projekti un pasākumi, kas stiprinās Eiropas drošību. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) uzskata, ka tas ir jāpaplašina, lai veidotu visaptverošu Eiropas ārpolitikas un drošības politikas stratēģiju, un ka šajā procesā ir jāiesaista pilsoniskā sabiedrība.

1.2. EESK uzsver, ka drošības jēdziens ir daudz plašāks nekā aizsardzības jēdziens un ka ES drošības stratēģijā arī civilajiem un preventīvajiem aspektiem būtu jāpievērš vairāk uzmanības, lai atbalstītu un papildinātu konkrētus aizsardzības pasākumus.

1.3. EESK uzsver, ka nozīmīgi preventīvi faktori ir sociālais taisnīgums, ekonomikas perspektīvas un vides ilgtspēja. Sociālā saskaņa un ekonomikas stabilitāte ir svarīgi nevardarbības priekšnoteikumi. Globālās sasīšanas ierobežošana un tās seku pārvarēšana ir būtiska, lai varētu saglabāt sabiedrisko kārtību un mieru pasaulē.

1.4. Stratēģiskajā kompasā nav pietiekami ņemts vērā, kādu lomu var spēlēt Eiropas pilsoniskā sabiedrība un kāda loma tai jāspēlē, lai panāktu lielāku noturību pret hibrīduzbrukumiem un naidīgu spēku centieniem sistemātiski apdraudēt kohēziju un solidaritāti ES dalībvalstīs un starp tām.

1.5. Civilā un preventīvā drošības politika iet roku rokā ar militārās aizsardzības spējām. Šīs spējas uzskatāmas par neatņemamu drošības nosacījumu un to atturošās ietekmes dēļ arī par preventīvu faktoru.

1.6. EESK uzskata, ka Stratēģiskais kompass rada pārāk pozitīvu priekšstatu par Eiropas drošības un aizsardzības politiku.

1.7. NATO ir ne tikai stratēģiska ES partnere, bet arī nozīmīgākā tās drošības garantētāja. Eiropiešiem, veicot pasākumus, kas stiprina viņu spēju rīkoties, ir jāsniedz lielāka pievienotā vērtība Ziemeļatlantijas līguma organizācijai (NATO). ES un NATO līdz šim nav pilnībā izmantojušas savu sadarbības potenciālu. Stiprinot Eiropas drošības un aizsardzības pilāru, tiek stiprināta NATO.

1.8. Visbeidzot Eiropas Savienībai ir jāuzņemas vairāk atbildības un jāizveido Eiropas aizsardzības savienība kā NATO Eiropas pilārs, nodrošinot, ka šī savienība pilnībā respektē dažu tās dalībvalstu neitralitāti un ir saderīga ar to.

1.9. Eiropas Savienībai būtu jāpanāk labāka izpratne par to, cik ļoti nozīmīga Ziemeļatlantijas līguma organizācijai (NATO) un tādējādi arī Eiropas drošībai ir transatlantiskā partnerība.

1.10. Pārāk daudz ES dalībvalstu ilgu laiku atstāja novārtā savu apņemšanos un spējas garantēt drošību, un tādēļ to bruņoto spēku aprīkojuma nepietiekamība, to nesagatavotība un sadarbības trūkums sasniedzis dramatisku līmeni.

1.11. ES dalībvalstīm ir labāk jākoordinē valstu spēju pilnveidošana un aizsardzības plānošana un daudz lielākā mērā jāuzņemas kopīga iepirkuma veikšana. Daudz labāk koordinējot valstu rūpniecības politiku, ir jāpaaugstina Eiropas aizsardzības spēju efektivitāte.

1.12. Eiropas rīcības spēja ir jāstiprina, balsojumos par ārpolitikas un drošības politikas jautājumiem ieviešot lēmumu pieņemšanu ar balsu vairākumu.

1.13. Jāapzinās, cik svarīgs Stratēģiskā kompasa papildu elements var būt Eiropas pilsoniskās sabiedrības veikums solidaritātes, sadarbības un noturības jomā.

1.14. EESK ierosina veidot publiskus forumus stratēģiskām debatēm Eiropas un valstu līmenī.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Šajā pašiniciatīvas atzinumā ir analizēta Stratēģiskā kompasa ietekme un sniegts ar to saistīto Eiropas mērķu un iespēju politisks novērtējums pilsoniskās sabiedrības skatījumā. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Savienības iniciatīvas stiprināt Eiropas drošību un aizsardzību.

2.2. Drošības jautājumu risināšanā pilsoniskā sabiedrība nav pasīva vērotāja, un tās viedoklis ir jāuzklausa. Konflikta gadījumā smagi tiek skartas civilās iestādes, un civiliedzīvotāji cieš no postošajām kara sekām.

2.3. Pilsoniskā sabiedrība uzskata, ka Stratēģiskajā kompāsā, kurā īpašs uzsvars likts uz aizsardzību, izpratne par drošības jēdzienu ir šaura. EESK uzsver, ka drošības jēdziens ir daudz plašāks nekā aizsardzības jēdziens un ka ES drošības stratēģijā civilajiem un preventīvajiem aspektiem būtu jāpievērš vairāk uzmanības, nekā tas tiek darīts Stratēģiskajā kompāsā.

2.4. Eiropas Savienība (ES) ir vardarbības un kara antitēze. Eiropas Savienībai labāk jāizmanto savi politiskie, materiālie un ar kultūru saistītie resursi, lai veicinātu konfliktu miermīlīgu atrisināšanu un nepieļautu militāru eskalāciju, jo tieši šajā jomā, iespējams, slēpjas ES potenciāls radīt būtisku pievienoto vērtību un izskaidrojums tās līdzšinējai ietekmei uz pasauli. Eiropas Savienībai efektīvāk jācenšas veicināt gan atgriešanos pie daudzpusējiem ieroču kontroles nolīgumiem, gan arī kodolieroču neizplatīšanas līguma ievērošanu un kodolatbrūņošanu.

2.5. Noteikumos balstīta daudzpusēja kārtība ir būtisks vispārējo cilvēktiesību aizsardzības faktors. Eiropas Savienībai kopā ar līdzīgi domājošiem partneriem visā pasaulē ir jādara viss iespējams, lai stiprinātu un vajadzības gadījumā atjaunotu un pilnveidotu uz noteikumiem balstīto daudzpusējo kārtību. Rupja spēka politika un "stiprākā tiesības" nav savienojamas ar demokrātiju un tiesiskumu. Drošība bez brīvības būtu bezjēdzīga. Vienlaikus jāatzīmē, ka drošība ir arī svarīgs brīvības priekšnosacījums.

2.6. Civilā un preventīvā drošības politika nav pretrunā militārās aizsardzības spējām. Gluži pretēji, šīs spējas uzskatāmas par būtisku drošības priekšnosacījumu un to atturošās ietekmes dēļ arī par preventīvu faktoru.

2.7. Lai veiktu politiskus un finansiālus ieguldījumus drošības un aizsardzības jomā, rūpīgi un nopietni jāizvērtē a) ES sistēmiskās un b) materiālās priekšrocības un trūkumi, kā arī tās spēja i) nodrošināt savu drošību, ii) gādāt par stabilitāti kaimiņvalstīs, iii) nodrošināt globālos tirdzniecības maršrutus un kritiski svarīgu preču un materiālu pieejamību, un, visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, iv) ar tās dalībvalstu palīdzību kalpot kā uzticams un nenoliedzami apņēmīgs partneris aliansēs, kas ir būtiskas ne tikai Eiropas drošībai.

2.8. Drošību un brīvību nevar panākt tikai ar militārām spējām. Šā mērķa sasniegšanai ir vajadzīga holistiska sociāla, ekonomiska un vidiska pieeja, kā arī lielāks uzsvars uz pārdomātību un tālredzīgu rīcību. Preventīvai politikai un konfliktu risināšanai ar diplomātiskiem un civiliem līdzekļiem ir jābūt pūliņu prioritātei, un militāra spēka izmantošanai arī turpmāk jābūt galējam līdzeklim. Tomēr tas arī nozīmē, ka vajadzīgas uzticamas militārās spējas un neapšaubāma vēlme tās izmantot, ja citādi rīkoties nav iespējams. Eiropas Savienībai savas intereses ir jāaizstāv izlēmīgāk.

2.9. Taisnīga miera saglabāšana ir globālās drošības sistēmas galīgais mērķis, un multilaterālisms ir labākais līdzeklis šā mērķa sasniegšanai. Tomēr tas pakļauts arvien lielākai spriedzei, un EESK piekrīt 2022. gada Globālā miera ziņojuma ieteikumiem, kas aicina rīkoties, lai stiprinātu globālo miera arhitektūru ⁽¹⁾.

2.10. Lai varētu īstenot pasākumus, kuru mērķis ir stiprināt aizsardzības spējas un vairo drošību, ir vajadzīga lielāka iestāžu darbības saskaņotība, atteikšanās no izolētas darbošanās un galvenokārt dalībvalstu stingra apņēmība.

2.11. Tā kā Krievija iebrukusi Ukrainā un Eiropā atgriezies karš un rupja spēka politika, ir vajadzīgas efektīvas atturēšanas spējas. Lai gan lielvaras politika nekad nav bijis ES mērķis, tagad, kad Krievija un Ķīna apdraud starptautisko kārtību un drošību, Eiropas Savienībai ir jāpielāgojas pieaugošajai sistēmiskajai lielvaru konkurencei. Krievija atklāti pārkāpj ANO Statūtus, un Ķīna pārkāpj vispārējās cilvēktiesības, kā tas skaidri redzams Siņdzjanā un Honkongā.

2.12. ASV, Kanāda un citas pasaules demokrātiskās valstis ir svarīgi partneri, kad jāievēro tas, ko visas Apvienoto Nāciju Organizācijas dalībvalstis oficiāli un brīvprātīgi apņēmušas, proti, vispārējās cilvēktiesības – tiesības, no kuru respektēšanas nekur un nekad nedrīkst atkāpties.

2.13. Eiropas Savienībai būtu jāpanāk labāka izpratne par to, cik ļoti nozīmīga Ziemeļatlantijas līguma organizācijai (NATO) un tādējādi arī Eiropas drošībai ir transatlantiskā partnerība, t. i., ES un ASV attiecības. ASV pēdējos gados arvien vairāk uzmanības pievērš Āzijas un Klusā okeāna reģionam, taču Krievijas agresija liecina, ka turpmāk globālā kārtība ir jānodrošina un jāaizsargā arī Eiropā.

2.14. NATO ir ne tikai ES stratēģisks partneris; NATO nodrošina Eiropas militāro aizsardzību, un Eiropas aizsardzības pilārs būtu jāveido, nodrošinot visaptverošu papildināmību. Šo nepieciešamību visos tās aspektos pamato Krievijas iebrukums Ukrainā un starptautiskā drošības kārtība. Plašāka Eiropas sadarbība aizsardzības jomā var stiprināt NATO un stiprināt Eiropas spēju rīkoties, efektīvāk vairojot savu drošību un reģionālo stabilitāti.

2.15. Lai gan ES kā kopiena un NATO kā alianse noteikti nav viens un tas pats, tām ir arvien vairāk saskares punktu, un ne tikai, kad runa ir par vērtībām un mērķiem. Pēc Somijas un Zviedrijas pievienošanās NATO 23 valstis būs abu organizāciju locekles. Eiropieši, veicot pasākumus, kas stiprina viņu spēju rīkoties, var sniegt aliansei lielāku pievienoto vērtību un viņiem ir jāsniedz lielāku pievienotā vērtība. Visbeidzot Eiropas Savienībai ir jāuzņemas vairāk atbildības par savu drošību un jāizveido Eiropas aizsardzības savienība kā NATO Eiropas pilārs, pilnībā respektējot dažu tās dalībvalstu neitralitāti.

2.16. Pārāk daudzas dalībvalstis pārāk ilgi ir ignorējušas savas aizsardzības spējas. Dažkārt nepietiekami, bet galvenokārt neefektīvi izdevumi aizsardzībai daudzās ES dalībvalstīs ir izraisījuši to, ka bruņoto spēku aprīkojuma nepietiekamība, to nesagatavotība un sadarbības trūkums sasniedzis dramatisku līmeni. Tās ES dalībvalstis, kas ir arī NATO dalībvalstis, tādējādi neievēro savus alianses locekļa pienākumus.

2.17. Eiropas aizsardzības spējas ir atkarīgas ne tikai no tai piešķirtā budžeta apmēra, bet galvenokārt no tā efektīvas izmantošanas. Pašlaik dažādās ieroču sistēmas Eiropas Savienībā rada pārklāšanos, augstas izmaksas un neefektivitāti. ES dalībvalstīm ir labāk jākoordinē valstu spēju pilnveidošana un aizsardzības plānošana un jāvienojas par kopīgu iepirkumu.

⁽¹⁾ "Common Security – For our shared future" ("Kopējā drošība – mūsu kopīgajai nākotnei"), Stokholma, 2022. gads.

Būtu jāīsteno konsekventi iepirkuma politikas pasākumi ES un valstu līmenī un tādā veidā jāpanāk apjomradīti ietaupījumi, kas vajadzīgi, lai varētu samazināt izmaksas un izvērst pietiekamu aktivitāti, kas nodrošinātu topošu jaunuzņēmumu esamību ⁽²⁾. Pašreizējā prakse Eiropas aizsardzības tirgū atspoguļo Eiropas integrācijas trūkuma radītās augstās izmaksas.

2.18. Neraugoties uz to, ka izveidoti tādi instrumenti kā pastāvīgā strukturētā sadarbība (PESCO), koordinētais ikgadējais pārskats par aizsardzību (*Coordinated Annual Review on Defence – CARD*) un Eiropas Aizsardzības fonds (EAF), ES ir panākusi pārāk mazu progresu efektīvu kopīgu struktūru izveidē, lai nodrošinātu savu drošību. Tāpēc nozīmīga ir Versaļas 2022. gada marta deklarācija, kuras pamatā ir valstu un valdību vadītāju 2021. gada decembra lēmums un kurā norādīts, ka “Eiropas Savienība uzņemsies lielāku atbildību par savu drošību un aizsardzības jomā īsteno stratēģisku rīcības kursu un palielinās spēju rīkoties autonomi.”

2.19. ES spēja rīkoties ārpolitikas un drošības politikas jomā tiktu stiprināta, Padomē atsakoties no vienprātīgas lemšanas (katras dalībvalsts iespējas bloķēt visas pārējās dalībvalstis) par ārpolitikas jautājumiem. Kā starpposma risinājumu varētu apsvērt pagaidu iespēju izmēģinājuma periodā lēmumus pieņemt ar kvalificētu vairākumu vai vismaz ar pastiprinātu kvalificētu vairākumu (t. i., augstākas kvalificēta balsu vairākuma robežvērtības). Institucionālā sistēma tomēr nav galvenais šķērslis, kas liedz dalībvalstīm rīkoties saskaņoti. Drīzāk gan jāsaprot, ka dalībvalstis apiet esošo institucionālo sistēmu, neizmanto tās potenciālu un neļauj sevi tajā integrēt.

2.20. Eiropai kā drošības garantam var būt vajadzīgs jauns vēstījums un konkrēti pasākumi, ko atbalsta pilsoniskā sabiedrība un aktīvs pilsoniskums, lai stiprinātu Eiropas identitāti un solidaritāti, nepieļaujot nacionālisma aizstāšanu ar Eiropas šovinismu. Sabiedrības iesaistei vajadzētu būt atklātai, pārredzamai un iekļaujošai.

3. Stratēģiskā kompasa pozitīvie aspekti

3.1. Atbilstoši ir izvirzīts Stratēģiskā kompasa mērķis, proti, panākt lielāku drošību, veidojot spējas (“act”), uzlabojot sagatavotību (“secure”), veicot mērķtiecīgus ieguldījumus (“invest”) un ciešāk sadarbojoties (“partner”), un stiprināt partnerības un alianses.

3.2. Ar Stratēģisko kompasu paredzēts vēlreiz apstiprināt Eiropas apņemšanos respektēt Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principus, atjaunot mieru un aizsargāt brīvību Eiropā.

3.3. Runājot par drošību, Stratēģiskajā kompāsā norādīts, ka Ķīna ir “sistēmiska sāncense”; par to liecina vispārējo cilvēktiesību masveida pārkāpumi šajā valstī, tās pastāvīgie draudi Taivēnai un sniegtais atbalsts agresorvalstij Krievijai. Stratēģiskajā kompāsā uzsvērts, ka Ķīna un Krievija apdraud starptautisko kārtību. Tās paplašina savu kodolarsenālu un izstrādā jaunas ieroču sistēmas.

3.4. Stratēģiskajā kompāsā arī norādīts uz ieroču kontroles arhitektūras bīstamo eroziju un šā “juridiskā vakuuma” negatīvo ietekmi uz ES drošību.

3.5. Eiropas Savienībai ir likumīgas intereses visos pasaules reģionos. Visi šie aspekti Stratēģiskajā kompāsā netiek sistemātiski aptverti, bet tajā pamatoti norādīts, ka Eiropas bezdarbība mudina citas lielvaras aizpildīt telpu, kā tas skaidri redzams Rietumbalkānos.

3.6. Stratēģiskajā kompāsā uzsvērts, ka Eiropas Savienībai ir jārikojas steidzami un daudz apņēmīgāk un ka dalībvalstīm jāspēj pajauties uz savstarpēju atbalstu. Tāpēc tiek norādīts uz LES 42. panta 7. punkta nozīmību. Eiropas Savienībai būtu jāprecizē, vai šis primārajās tiesību aktos izveidotais juridiskais pamats atbilst pienākumam sniegt palīdzību saskaņā ar NATO līguma 5. pantu.

⁽²⁾ Ceļvedis drošības un aizsardzības tehnoloģiju jomā (COM(2022) 61 final), 4.9. punkts.

3.7. Stratēģiskajā kompāsā noteikts, ka labāka gatavība un sadarbība ir prioritātes, kurām jāatbilst NATO prasībām. Stratēģiskajā kompāsā minēts, ka ES varētu uzņemties vadošo lomu Eiropas aizsardzības uzlabošanā, un paziņots, ka tā novērsīs būtiskas spēju nepilnības, stiprinās Eiropas sabiedrības noturību un gādās par stabilitāti Eiropas kaimiņvalstīs. Pirmais solis ir izveidot ātrās izvietošanas spējas (*Rapid Deployment Capacity*), ko veidos 5 000 karavīru un kas pilnībā sāks darboties ne vēlāk kā 2025. gadā. EESK norāda, ka pienācis laiks pildīt solīto, jo ES jau pirms vairāk nekā divdesmit gadiem bija izvirzījusi vērienīgākus mērķus šajā jomā, bet tie vēl nav sasniegti.

3.8. Lai gan Stratēģiskajā kompāsā nav norādīts uz to, ka ārpolitikā būtu jāievieš lēmumu pieņemšana ar kvalificētu vairākumu, tajā tomēr aicināts konstruktīvi atturēties, lai dalībvalstis, kuras to vēlas, varētu virzīties uz priekšu. Šajā saistībā varētu vairāk izmantot LES 44. pantu, lai pēc Padomes deleģējuma saņemšanas dotu iespēju kopējās drošības un aizsardzības politikas (KDAP) jomā sadarboties tām dalībvalstīm, kuras to vēlas un kurām ir atbilstošas spējas.

3.9. Stratēģiskā kompasa mērķis ir civilās un militārās misijas un operācijas jēgpilni apvienot kopējās drošības un aizsardzības politikas satvarā. Stratēģiskajā kompāsā uzsvērta civilo KDAP misiju nozīme saistībā ar nemilitāriem pasākumiem. Ar Stratēģisko kompasu iecerēts panākt ciešāku sadarbību starp KDAP un ES tieslietu un iekšlietu jomas ieinteresētajām personām.

3.10. EESK atzinīgi vērtē to, ka Stratēģiskajā kompāsā tiek izmantota uz rīcību vērsta pieeja un izklāstīti konkrēti priekšlikumi un pasākumi, mērķrādītāji un starpposma mērķi, kas ES Padomei un Eiropadomei ir regulāri jāpārskata.

3.11. Stratēģiskajā kompāsā arī minēti svarīgi pasākumi, kuru mērķis ir kopējās drošības un aizsardzības politikas (KDAP) misijās un operācijās labāk integrēt tādus principus kā “dzimumu līdztiesība, miers un drošība” un klimataefektivitāte. Proti, līdz 2023. gadam ES nostiprinās vispārējo cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības konsultantu tīklu KDAP misijās un operācijās, un ES Klimata pārmaiņu un aizsardzības ceļveža īstenošana virzīs militāro sektoru uz klimatneitralitāti.

4. Kritiskas piezīmes par Stratēģisko kompasu

4.1. Stratēģiskais kompāss ir ļoti vērienīgs dokuments, kurā izklāstīti vairāk nekā 80 konkrēti pasākumi, kas jāveic līdz 2025. gadam. Tāpēc ir vajadzīga spēcīga dalībvalstu politiskā griba, pretējā gadījumā dokuments var vairāk liecināt par ES, kurai nav kompetences ārpolitikas un aizsardzības jautājumos.

4.2. Stratēģiskajam kompāsam raksturīga šaurāka drošības jēdziena izpratne: drošība nav tikai aizsardzība. Lai nepieļautu militārus konfliktus, būtiska nozīme ir lielākam uzsvaram uz novēršanu un prognozēšanu. Stratēģiskajā kompāsā uzsvars likts uz konkrētu projektu un darbību katalogu. Šādu pieeju EESK vērtē atzinīgi. Taču Stratēģiskajā kompāsā pārāk maz tiek runāts par konkrētiem ģeogrāfiskiem apgabaliem, pārāk maz tiek definēts, kur ES arī ārpus savas teritorijas (piemēram, tuvākajās kaimiņvalstīs) vēlas veicināt stabilitāti un drošību saskaņā ar savām vērtībām un mērķiem. Stratēģiskais kompāss ir jāpaplašina, lai izveidotu visaptverošu stratēģiju, kas paredz pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanu.

4.3. Stratēģiskajā kompāsā tiek radīts diezgan pozitīvs priekšstats par ES drošības un aizsardzības politikas saskaņotību un tās potenciālajām spējām, piemēram, norādot, ka ES spēks ārējo konfliktu un krīžu novēršanā un pārvaldībā slēpjas tās spējā izmantot gan militārus, gan civilus līdzekļus. Kompāsā nav minēti konkrēti piemēri, kad tas būtu izdevies. Tomēr no realitātes atrauta analīze nevar nodrošināt stabili pamatu drošības stratēģijai. ES pašvērtējums, ka tā konsekventi uzņemties līderību daudzpusējo risinājumu meklēšanā, un Stratēģiskajā kompāsā skaidri redzamā sevis slavināšana, piemēram, saistībā ar tās centieniem uzņemties atbildību par globālo drošību, neliecina par spēju veikt godīgu izvērtēšanu.

4.4. ES varētu būt ieguldījusi daudz finanšu līdzekļu daudzpusīguma veicināšanā; taču vismaz līdz Krievijas iebrukumam Ukrainā dalībvalstis pie saskaņotu Eiropas ārpolitikas mērķu īstenošanas ķērās tikai tad, ja tie nepārprotami atbilda šo valstu nacionālajām interesēm. Šo būtisko stratēģiskās prognozēšanas trūkumu var ilustrēt ar vairākiem piemēriem; tostarp tādiem kā: paplašināšanās process Rietumbalkānos, Eiropas reakcija uz karu Lībijā, energoatkarība, atkarība no izejvielām un citu preču piegādātājiem, Eiropas pārstāvība Apvienoto Nāciju Organizācijā un atšķirīgais valstu militāro spēju veidošanai atvēlēto ieguldījumu līmenis (procentos no IKP).

4.5. Stratēģiskajā kompasā atzīts, ka NATO ir svarīga Eiropas drošībai, taču ar to vien nepietiek. Kompasā runa ir par stratēģisku partnerību ar NATO, papildināmību un lēmumu pieņemšanas autonomiju. Tomēr tikai dažas dalībvalstis joprojām ir neitrālas, t. i., nav NATO dalībvalstis, un alianse ir kas vairāk nekā tikai stratēģisks Eiropas partneris. NATO ir un nezīnāmu laikposmā būs vienīgais reālais Eiropas drošības garants. Tomēr ES var palīdzēt Eiropas iedzīvotājiem labāk organizēt savu ieguldījumu Eiropas drošībā, apvienojot savas aizsardzības spējas un atsakoties no nekoordinētiem valstu politikas pasākumiem par labu vienotai Eiropas pieejai. Neraugoties uz daudzām labām Stratēģiskajā kompasā minētām iecerēm, ne ES, ne NATO līdz šim nav pilnībā izsmēlušas savas sadarbības potenciālu.

4.6. Eiropas stratēģiskās autonomijas koncepcija ir skaidri jāformulē, ja to piemēro drošības un aizsardzības jautājumiem, kā tas ir Stratēģiskajā kompasā. Stratēģiskā autonomija nenozīmē, ka ES darbojas viena pati, bet gan kļūst par labāku partneri, kas spēj vajadzības gadījumā rīkoties, arī tad, ja atbalsts, iespējams, nav pieejams. EESK nesēn pieņemtā atzinumā par transatlantiskajām attiecībām jau uzsvēra, ka stratēģiskā autonomija nevar un nedrīkst nozīmēt ekvidistanci ar citām pasaules lielvarām. ASV ir un turpmāk būs svarīgākais Eiropas sabiedrotais un partneris. Eiropas Savienībai tomēr būtu jāvirzās uz stratēģiskas atkarības mazināšanu, tostarp drošības un aizsardzības jomā, kā norādīts EESK atzinumā "Ceļvedis drošības un aizsardzības tehnoloģiju jomā" ⁽³⁾.

4.7. Un ne tikai aizsardzības jomā viļņpusēja Eiropas atkarība ir jāmazina. Tas ir ļoti svarīgi Eiropas drošībai. EESK tomēr uzskata, ka savstarpēja atkarība, it īpaši starp līdzīgi domājošiem partneriem, ne tikai dod labumu visiem, bet arī ir neaizstājams uz noteikumiem balstītas daudzpusējas kārtības priekšnosacījums.

4.8. Runājot par ES turpmākajām militārajām spējām, Stratēģiskajā kompasā minēti "ātrās reaģēšanas spēki", kas atbilst koncepcijām par mazākiem spēkiem, kurus var ātri iesaistīt starptautiski saskaņotās misijās. Tomēr šos centienus nevar aplūkot atrauti no atbilstoša Eiropas ieguldījuma savas drošības stiprināšanā NATO satvarā. Eiropai ir jāatbalsta NATO Eiropas pīlāra efektivitātes paaugstināšana. Pašlaik nav skaidrs, kā ES un NATO dalībvalstis var atvēlēt pietiekamus resursus gan NATO, gan ES ātrās reaģēšanas spēkiem, ja šie resursi ir jāpieskir vienlaikus. Turklāt daži no ierosinātajiem pasākumiem, kas attiecas uz ātri izvēršamiem spēkiem, atpauļiek no lēmumiem, kuri jau pieņemti pirms vairākām desmitgadēm (Helsinkos 1999. gadā).

4.9. Stratēģiskajā kompasā netiek ņemts vērā, kādu lomu var spēlēt Eiropas pilsoniskā sabiedrība un kāda loma tai jāspēlē, lai panāktu lielāku noturību pret naidīgu spēku centieniem sistemātiski apdraudēt kohēziju un solidaritāti ES dalībvalstīs un starp tām.

4.10. Lai ES kļūtu par demokrātisku un tiesisku drošības garantu, ir vajadzīgas ne tikai spēcīgas vai spēcīgākas ES iestādes un dalībvalstu tālredzība, bet arī plašas pārrobežu sociālās alianses, kas nav iedomājamas bez spēcīgas un dinamiskas Eiropas mēroga organizētas pilsoniskās sabiedrības un visaptveroši iesaistītiem Eiropas sociālajiem partneriem.

4.11. Naidīgi uzbrukumi ir ne tikai militāras operācijas, bet arī dezinformācija, kiberuzbrukumi, ekonomiska šantāža utt. Stratēģiskajā kompasā minēts, ka tiks izstrādāta koordinētas hibrīddraudu novēršanas rīkkopa un ārvalstu manipulāciju ar informāciju un iejaukšanās ierobežošanas rīkkopa un ka tiks pilnveidota kiberdiplomātijas rīkkopa. Tomēr Stratēģiskajā kompasā ir plašāk jāaplūko šis būtiskais aspekts. ES steidzami vajadzīga starpiestāžu pieeja centieniem aizsargāties pret šādiem uzbrukumiem un iejaukšanos un jāiesaista reprezentatīva pilsoniskā sabiedrība, lai liktu pamatus efektīvai ES iedzīvotāju solidaritātei, sadarbībai un noturībai, it īpaši vietējā līmenī, kur šādu uzbrukumu ietekme ir vistiešākā.

4.12. Eiropas drošību apdraud ne tikai militāri uzbrukumi tradicionālā izpratnē. Kiberuzbrukumi un sabotāžas akti pret privātiem uzņēmumiem, publiskām iestādēm un kritisko infrastruktūru būtu jāuzskata arī par karojošo dalībnieku veiktiem hibrīduzbrukumiem, kas var radīt postošu kaitējumu. Šis aspekts Stratēģiskajā kompasā aplūkots nepietiekami, un īpaši tas sakāms par efektīviem aizsardzības un reaģēšanas pasākumiem.

⁽³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ceļvedis drošības un aizsardzības tehnoloģiju jomā" (COM(2022) 61 final) (OV C 443, 22.11.2022., 112. lpp.).

5. Kompasas pielāgošana

5.1. EESK pilnībā piekrīt viedoklim, ka Eiropas Savienībai ir jāpielāgojas tam, ka revizionistiskas lielvaras, kas pārkāpj ANO Statūtus, kļūst arvien agresīvākas. Uz noteikumiem balstītu daudzpusēju kārtību var atjaunot, ja liberālās demokrātijas ievēros savus principus, balstīs tos ar diplomātiskām, civilām un militārām spējām un nepakļausies autoritāru spēku kārdinājumiem, spiedienam un draudiem.

5.2. Eiropas politikai jākalpo mērķim novērst bruņotus konfliktus; vienlaikus jāpatur prātā arī tas, ka pasaule nav tik miermīlīga kā pēc aukstā kara beigām. Tāpēc Eiropas sabiedrībai ir vajadzīga politiska vienprātība par to, kā efektīvi stiprināt savu aizsardzību pret potenciālajiem agresoriem, un it īpaši par to, kā veidojamas civilās aizsardzības spējas. Būtiska nozīme ir plašākām publiskām debatēm un pilsoniskās sabiedrības dalībnieku aktīvai līdzdalībai.

5.3. Transatlantiskajā partnerībā ir jānovirza daudz lielāki politiski ieguldījumi. Tā gan ir plašāka nekā NATO alianse, taču tā ir viens no alianses pamatpīlāriem. Eiropiešiem ir jāvelta vairāk pūļu, lai saglabātu un padziļinātu ES un ASV attiecības. Ļoti svarīga ir stabila partnerība ar ASV gan tirdzniecības attiecību, gan drošības jomā.

5.4. No kodolieročiem brīva pasaule ir Eiropas mērķis. Kamēr tas vēl nav sasniegts, Eiropas drošībai joprojām ir vajadzīga ASV kodoldrošības garantijas Eiropai, NATO nodrošinātā kodolatturēšana un Francijas atturošais spēks.

5.5. ASV partneriem Eiropā ir steidzami jākoncentrējas uz savu bruņojumam paredzēto izdevumu efektivitātes paaugstināšanu. To var arī panākt, būtiski uzlabojot valstu rīcībā esošo tradicionālo militāro sistēmu sadarbību. Dalībvalstīm ir jāpārvar pašreizējās grūtības un pārpratumi, kas saistīti ar steidzami vajadzīgo īstermiņa aizsardzības spēju iegādi, un jārod vienota pieeja savu aizsardzības sistēmu stiprināšanai vidējā termiņā un ilgtermiņā, izmantojot kopīgu iepirkumu un kopīgus sadarbības projektus. Nebūtu jāliedz tuviem sabiedrotajiem un partneriem iespēja piedalīties kopīgos Eiropas projektos, bet stingri jāraugās, lai to piekļuve Eiropas aizsardzības tirgum būtu balstīta uz savstarpīguma principu.

5.6. Aizsardzības izdevumu daļa no IKP ir svarīga, jo par to ir vienojušies Rietumu sabiedrotie – *pacta sunt servanda!* Svarīgāk ir precīzi definēt, ko nozīmē “efektīvas spējas”, un savlaicīgi tās nodrošināt. Nav tik būtiski, vai tam ir vajadzīgi tieši 2 % vai, iespējams, vairāk procentu no IKP. Būtiski ir, ka potenciālais agresors uzskata, ka uzbrukuma izmaksas ir pārāk augstas. Eiropas Savienībai ir jābalstās uz saviem instrumentiem un iestādēm, piemēram, pastāvīgo strukturēto sadarbību (PESCO), koordinēto ikgadējo pārskatu par aizsardzību (CARD), Eiropas Aizsardzības fondu (EAF) un Eiropas Miera mehānismu, lai paaugstinātu savus dalībvalstu aizsardzības izdevumu efektivitāti.

5.7. Svarīgs Eiropas drošības faktors ir aizsardzības jomas iepirkumi un Eiropas aizsardzības rūpniecības struktūras. Uz tiem attiecas ne tikai tirgus noteikumi. Tomēr Eiropas drošību nedrīkst apdraudēt dārgi un neefektīvi kompromisi. Kopīgi projekti būtu jāparedz, ņemot vērā konkurētspējīgas un novatoriskas rūpniecības spēju veikt piegādes, nevis valstu kvotas sadarbības projektos.

5.8. Kompasā aplūkoti daudzi svarīgi drošības aspekti, bet tajā nav pietiekami runāts par izlūkošanu. Eiropas Savienībai Kompass būtu jāatjaunina, iekļaujot tajā skaidru Eiropas izlūkošanas spēju analīzi un konkrētus priekšlikumus to uzlabošanai.

5.9. Valstu aizsardzības spēki ir jāracionalizē, t. i., jāizveido efektīvas kopīgas komandstruktūras, kas galu galā veidos pamatu kopīgiem Eiropas bruņotajiem spēkiem. Eiropas Savienības Militārais štābs un Eiropas Aizsardzības aģentūra ir jāiedzīvina.

6. Pilsoniskās sabiedrības ieguldījums Eiropas drošības un aizsardzības stiprināšanā

6.1. Stratēģiskais kompass ir nozīmīgs solis uz priekšu. Tas būtu jāpapildina ar Eiropas ārpolitikas stratēģiju, kurai raksturīga plašāka un arī ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem atbilstoša izpratne par drošību un kura paredz aktīvu pilsoniskās sabiedrības iesaisti.

6.2. Lai nepieļautu militārus konfliktus, būtiska nozīme ir lielākam uzsvaram uz izlūkošanu, novēršanu un prognozēšanu. Daudzām ES dalībvalstīm ir vairāk jāiegulda savās aizsardzības spējās, un vairums ir sākušas to darīt. Tai ir jābūt ilgtermiņa virzībai un tai ir vajadzīgs pilsoniskās sabiedrības atbalsts. NATO Eiropas pīlāram ir jānodrošina militāra atturēšana, bet Eiropas Savienībai ir jāuzlabo savas spējas, tostarp ar saviem militārajiem līdzekļiem, lai sniegtu konkrētu preventīvu ieguldījumu miera un stabilitātes nodrošināšanā reģionā.

6.3. Kompasā ierosināts, ka Eiropas Savienībai būtu jāatbalsta dalībvalstu centieni uzlabot savstarpējo sadarbību, lai mazinātu to aizsardzības spēju neefektīvo sadrumstalotību un dārgo dubultošanos; taču, kamēr Eiropas Savienībai nav reālu pilnvaru aizsardzības jomā, tai būtu jāturpina ieguldīt savi ierobežotie līdzekļi galvenokārt civilos politikas pasākumos un mehānismos, kas dod iespēju novērst konfliktus. Tieši šajā jomā pilsoniskā sabiedrība var panākt reālas pārmaiņas, liekot lietā savus sociālos un ekonomiskos tīklus un savu lielo potenciālu publiskās un kultūras diplomātijas jomā.

6.4. Brīva un dinamiska pilsoniskā sabiedrība var būt automātisks stabilizators laikā, kad saskaramies ar krīzi, kas ietekmē Eiropas drošību. Tas pierādījies, piemēram, saistībā ar Krievijas agresiju, jo miljoniem ES pilsoņu daudzās dalībvalstīs, it īpaši ES dalībvalstīs, kas robežojas ar Ukrainu, uzņēma Ukrainas bēgļus un palīdz tiem, izrādot milzīgu gatavību palīdzēt. Visaptverošai pieejai drošības jomā jāietver arī tāds aspekts kā Eiropas gatavība ārkārtas situācijām un pastāvīgs atbalsts pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

6.5. EESK uzsver, ka nozīmīgi drošības faktori ir sociālais taisnīgums, ekonomikas perspektīvas un vides ilgtspēja. Sociālā saskaņa ir svarīgs vardarbības nepastāvēšanas priekšnosacījums. Globālās sasilšanas ierobežošana un tās seku pārvarēšana ir būtiska, lai varētu saglabāt sabiedrisko kārtību un sociālo saskaņu pasaulē.

6.6. EESK ierosina veidot publiskus forumus stratēģiskām debatēm, lai pilsoniskā sabiedrība varētu veicināt tādas Eiropas attīstību, kas pasargā no naidīgiem uzbrukumiem un kļūst noturīgāka pret uzbrukumiem, kuru mērķis ir mazināt cīņas sparun un politisko stabilitāti dalībvalstīs un starp tām. "Globālo lielvaru cīņā par priekšrocībām izšķiroša nozīme ir nevis militārajam vai ekonomiskajam spēkam, bet gan sabiedrības pamatīpašībām." ⁽⁴⁾

6.7. EESK, tās Ārējo attiecību specializētā nodaļa (REX) un, ņemot vērā aizsardzības rūpniecību, Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI) ⁽⁵⁾ var uzņemties nozīmīgu lomu politiskā līmeņa un sabiedrības dialogā par drošību Eiropā un pasaulē. EESK turpinās aicināt regulāri atjaunināt Stratēģisko kompasu un rūpīgi izvērtēt attiecīgas jaunas iniciatīvas, piemēram, aizsardzības tiesību aktu kopumu.

6.8. Krievijas agresija un sistēmiskā sāncensība ar Ķīnu liecina, ka Eiropas Savienībai steidzami jāpielāgojas ģeopolitiskajai realitātei. Liberālās demokrātijās to var panākt tikai ciešā sadarbībā ar pilsonisko sabiedrību un ar tās politisko atbalstu.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁴⁾ Mazarr, M. J.: *What Makes a Power Great. The Real Drivers of Rise and Fall, Foreign Affairs*, 2022. gada jūlijs/augusts, 52. lpp.

⁽⁵⁾ <https://www.eesc.europa.eu/lv/sections-other-bodies/sections-commission/consultative-commission-industrial-change-ccmi>

III

(Sagatavošanā esoši tiesību akti)

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 575. PLENĀRSESĪJA, 14.12.2022.–
15.12.2022.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par ārpuslīgumiskās civiltiesiskās atbildības noteikumu pielāgošanu mākslīgajam intelektam (MI atbildības direktīva)”

(COM(2022) 496 final – 2022/0303 (COD))

(2023/C 140/05)

Galvenais ziņotājs: **Wautier ROBYNS DE SCHNEIDAUER**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 6.10.2022.
	Eiropas Savienības Padome, 14.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Biroja lēmums	20.9.2023.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	154/1/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK kopš sava novatoriskā darba uzsākšanas 2017. gadā ir formulējusi savu viedokli par mākslīgo intelektu (MI) un iestājusies par to, ka nepieciešams, lai cilvēka veikta mākslīgā intelekta uzraudzība ietvertu arī atbildību un radītu uzticēšanos šādai tehnoloģijai. Komiteja aicināja izstrādāt skaidrus noteikumus, tostarp par fizisku vai juridisku personu atbildību nelikumīgas (vai iespējami nelikumīgas) izmantošanas gadījumā, kā norādīts EESK 2019. gada atzinumā ⁽¹⁾.

1.2. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta Komisijas priekšlikumu uzlabot to cietušo tiesības, kuriem radīts kaitējums šādas nepareizas MI izmantošanas dēļ, saskaņā ar katras dalībvalsts tiesību aktiem paredzot īpašas tiesības papildus spēkā esošajiem valsts tiesību aktiem attiecībā uz atbildību par vainu vai atbildību neatkarīgi no vainas, Produktatbildības direktīvas noteikumiem un krimināltiesībām.

⁽¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Vairojot uzticēšanos antropocentriskam mākslīgajam intelektam” (COM(2019) 168 final) (OV C 47, 11.2.2020., 64. lpp.).

1.3. EESK piekrīt tam, ka minimāla saskaņošana vislabāk atbilst šim mērķim, taču tā pauž bažas par risku, ka gan izstrādē un piegādes ķēdē iesaistītās ieinteresētās personas, gan tiesneši noteikumus varētu interpretēt atšķirīgi. Tāpēc Komiteja uzsver, ka jāizstrādā skaidras juridiskās definīcijas un vēl vairāk jāpilnveido to personu speciālās zināšanas, kurām ar atbilstošām digitālajām spējām šis jaunais tiesību akts būs jāpiemēro visā Eiropas Savienībā. Komisijai būtu jācenšas galu galā ierosināt un izstrādāt atbildības shēmu, kuras piemērošana Eiropas Savienībā būtu iespējami vienveidīga.

1.4. EESK atzīst mijiedarbību starp novēršanas un drošības noteikumiem, no vienas puses, un tiesiskās aizsardzības iespējām, no otras puses, papildus publisko iestāžu uzraudzības lomai, lai nodrošinātu atbilstību ES un valstu standartiem attiecībā uz atbildīgu MI attīstību. Komiteja aicina izveidot alternatīvu strīdu izšķiršanas struktūru tīklu, lai cietušajiem būtu vieglāk īstenot savas tiesības, un apkopot vairāk pierādījumu par direktīvas ievērošanas rezultātiem.

1.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka direktīva nodrošina līdzsvaru starp cietušo tiesībām un MI izstrādātāju interesēm. Tas paver iespēju gūt labumu no digitālās pārkārtošanās un var noteikt standartu trešām valstīm, kas apsver iespēju izraudzīties tādu pašu ceļu.

1.6. EESK aicina Komisiju cieši uzraudzīt ar atbildību par MI saistītu finansiālu garantiju vai apdrošināšanas izstrādi, pienācīgi ņemot vērā to pieejamību un apmēru, jo jaunajam regulējumam būtu jānodrošina juridiskā noteiktība gan operatoriem, gan apdrošinātājiem. Pierādījumi par incidentiem ir svarīgi, lai varētu novērtēt, vai šajā saistībā ir jāveic pasākumi: tāpēc ir būtiski dokumentēt šos incidentus un informēt par tiem.

1.7. EESK aicina Komisiju tās komunikācijas stratēģijā iekļaut MI radīta kaitējuma cietušajiem piešķirtās tiesības, lai palielinātu uzticēšanos digitālās pārkārtošanās procesam.

1.8. Ņemot vērā tehnoloģiju izstrādes ātrumu, EESK atbalsta nodomu pārskatīt šos tiesību aktus, tiklīdz tas būs pamatots ar pierādījumiem. Komiteja uzskata, ka pieci gadi pēc minētās direktīvas stāšanās spēkā būtu pārmerīga kavēšanās, un iesaka šo pārskatīšanu veikt trīs gadus pēc šī brīža. EESK pauž gatavību iesaistīties šajā pārskatīšanā un izvērtēt ES pilsoniskās sabiedrības organizāciju pieredzi, it īpaši attiecībā uz tiešo lietotāju atsauksmēm par pierādīšanas pienākumu un iespējami atšķirīgām attiecināmā kaitējuma definīcijām valstu tiesību aktos.

1.9. Mākslīgā intelekta izmantošana var novest pie sensitīviem politiskiem lēmumiem, kurus nevajadzētu atstāt tikai MI piegādes ķēdē iesaistīto pušu ziņā. Tāpēc EESK būtu jāiesaista un ar to būtu jāapspriežas ētikas standartu noteikšanas gaitā.

2. Priekšlikuma kopsavilkums

2.1. Priekšlikums direktīvai par ārpuslīgumisko atbildību saistībā ar mākslīgo intelektu ("MI atbildības direktīva") ir balstīts uz Komisijas 2020. gada Balto grāmatu par mākslīgo intelektu, tās vienlaicīgo ziņojumu par drošību un atbildību mākslīgā intelekta jomā un 2021. gada Mākslīgā intelekta akta priekšlikumu, kurā uzmanība pievērsta profilaksei un drošībai. Tas ir saistīts ar 1985. gada Produktatbildības direktīvas ("pārskatītā Produktatbildības direktīva") pārskatīšanu. Pārskatītā Produktatbildības direktīva tika publicēta vienā dienā ar šajā atzinumā aplūkoto MI atbildības direktīvu. Abi priekšlikumi paredz prasītājiem iespēju iesniegt prasības pret noteiktām pusēm, savukārt abu instrumentu darbības jomas ziņā pastāv dažas atšķirības.

2.2. MI atbildības direktīvas mērķis ir paredzēt vienotus noteikumus attiecībā uz dažiem ārpuslīgumiskās atbildības aspektiem par kaitējumu, kas nodarīts, izmantojot MI sistēmas. Tādējādi tās mērķis ir uzlabot vienotā tirgus darbību un nodrošināt plašāku aizsardzību cietušajiem (neatkarīgi no tā, vai tie ir privātpersonas vai uzņēmumi) un ar saskaņotu noteikumu palīdzību veicināt uzticēšanos mākslīgajam intelektam. Tas attiecas, piemēram, uz privātuma pārkāpumiem, datu zudumu vai kaitējumu, ko radījušas drošības problēmas. Jaunie noteikumi, piemēram, atvieglos kompensācijas saņemšanu, ja kāds ir ticis diskriminēts darbā pieņemšanas procesā, kas saistīts ar MI tehnoloģiju, lai gan joprojām pastāv vairāki (juridiski) šķēršļi. Lai novērstu atlikušo juridisko nenoteiktību, EESK iesaka noteikt tāda lēmuma juridisku definīciju, kas pieņemts, izmantojot mākslīgo intelektu.

2.3. Ar minēto direktīvu Komisija pirmo reizi ierosina mērķtiecīgi saskaņot valstu noteikumus par atbildību mākslīgā intelekta jomā, lai atvieglotu kompensāciju saņemšanu cietušajiem, kuriem radīts kaitējums, kas saistīts ar mākslīgo intelektu. Saskaņā ar Baltās grāmatas par MI mērķiem un Komisijas 2021. gada MI akta priekšlikumu, kurā noteikti tiesiskuma principi, izmantojot satvaru uzticamībai un uzticībai mākslīgajam intelektam, jaunie noteikumi nodrošinās, ka cietušie saņem taisnīgu aizsardzību, ja tiem nodarīts kaitējums ar MI produktiem vai pakalpojumiem, tāpat kā tad, ja kaitējums būtu nodarīts jebkuros citos apstākļos.

2.4. Rūpējoties par to, lai neapdraudētu vai nepārtrauktu tehnoloģisko progresu Eiropā, ar direktīvu tiek ieviests saskaņots tiesiskais regulējums, kas pievēršas mākslīgā intelekta sistēmām visā to sarežģītībā no laboratorijas līdz tirgum un vienkāršo juridisko procesu personām, kuras cietušas no MI sistēmu radīta kaitējuma, izmantojot divas galvenās juridiskās inovācijas, kas atbilst pašreizējām vajadzībām:

- pirmkārt, ja ir konstatēta būtiska neatbilstība (aprūpes pienākumam saskaņā ar) ES vai valstu tiesību aktiem un šķiet pamatoti iespējama cēloņsakarība ar MI sistēmu (izlaidi), atspēkojams “cēloņsakarības pieņēmums” novērsis cietušo grūtības detalizēti izskaidrot, kā kaitējums ir radies konkrētas kļūdas vai bezdarbības dēļ, kas var būt īpaši grūti, mēģinot izprast sarežģītas MI sistēmas. Īpaši noteikumi attiecas uz augsta riska AI sistēmu nodrošinātājiem (skatīt 4.1. punktu), personām, kas darbojas to vārdā, un lietotājiem. Priekšlikums mazina prezumpcijas smagumu gadījumos, kad MI sistēmu izmanto neprofesionāls lietotājs, kurš neiejaucas MI sistēmas darbībā;
- otrkārt, lai gan attiecībā uz produktatbildību ir vieglāk noteikt, pret ko vērsties tiesā, mākslīgā intelekta vide ir sarežģītāka. Saskaņā ar ierosināto direktīvu cietušajiem būs vairāk instrumentu, lai meklētu tiesisko aizsardzību, izmantojot tiesības piekļūt pierādījumiem no uzņēmumiem un piegādātājiem gadījumos, kad ir iesaistīts augsta riska mākslīgais intelekts un kad tas ir nepieciešams šādu pierādījumu iegūšanai, un samērīgā apjomā. Cietušie varēs saņemt tiesas rīkojumu, kas dod piekļuvi informācijai, kura vajadzīga, lai noteiktu, kas ir radījis viņiem nodarīto kaitējumu un pret kuru fizisko vai juridisko atbildētāju viņi var vērsties saistībā ar šo kaitējumu. Ja pierādījumi ir viegli pieejami, prezumpcija vairs nav piemērojama, un tas ir nopietns stimuls šādu informāciju darīt pieejamu.

Ar šiem diviem pasākumiem ierosinātā direktīva palīdz cietušajiem individuāli vai kolektīvi (attiecīgajos gadījumos) panākt tiesisko aizsardzību, neatceļot cēloņsakarības koncepciju.

3. Cilvēkcentrētas tehnoloģiskās attīstības garantēšana

3.1. EESK apzinās MI sniegtos ieguvumus un potenciālos riskus. Tā izmantošanai nevajadzētu aprobežoties tikai ar produktivitātes uzlabošanu, aizstājot cilvēku veiktus uzdevumus un samazinot izmaksas. Šī attīstība liek pievērst uzmanību riskiem, kas saistīti ar tā ietekmi uz veselību, ko rada mainīti darba apstākļi, tiesības, piemēram, privātums, un pārskatīt līdzsvaru darbvieta starp mašīnu un cilvēku, jo cilvēkvadītai kontrolei jābūt privilēģētai, pienācīgi ņemot vērā iespējamo cilvēka aizspriedumu un neobjektivitātes ietekmi mašīnas darbībā. Atbildība par sākotnējo izstrādi un galīgā atbildība par MI iespējamām kļūmēm arī turpmāk būtu jāuzņemas cilvēkiem, kā norādīts Augsta līmeņa ekspertu grupas mākslīgā intelekta jautājumos izstrādātajās ētikas pamatnostādņēs. Daudzas citas attīstības jomas pašlaik ir mazāk dokumentētas, piemēram, nanotehnoloģiju ietekme uz vidi. EESK uzskata, ka gan mākslīgā intelekta operatoriem, gan citām ieinteresētajām personām, piemēram, riska pārvaldības konsultantiem un apdrošinātājiem, kā arī publiskajām iestādēm un darba ņēmēju pārstāvjiem, iespējamā ietekme būtu jāuzrauga, izmantojot riska analīzi, revīziju un drošības inženieriju, izmantojot testus vidē, kas līdzinās reālajai pasaulei. Kā norādīts EESK iepriekšējā atzinumā⁽²⁾, tā atzinīgi vērtētu sertifikācijas procedūras, kas nodrošina drošību un atbilstību cilvēku interesēm.

3.2. EESK apzinās MI lietojumu iespējamo pakļautību kļūmēm un ļaunprātīgām kiberdarbībām un atsauca uz saviem nesenajiem atzinumiem par Digitālās darbības noturības akta (DORA)⁽³⁾ un Kritisko vienību kiberdrošības un noturības direktīvas⁽⁴⁾ priekšlikumiem. Šie riski un apdraudējumi acīmredzami pamato esošos profilakses un uzraudzības noteikumus, kā arī turpmāko attīstību, jo var rasties jaunas ievainojamības.

⁽²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Vairojot uzticēšanos antropocentriskam mākslīgajam intelektam” (COM(2019) 168 final) (OV C 47, 11.2.2020., 64. lpp.).

⁽³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai par finanšu sektora digitālās darbības noturību un ar ko groza Regulas (EK) Nr. 1060/2009, (ES) Nr. 648/2012, (ES) Nr. 600/2014 un (ES) Nr. 909/2014” (COM(2020) 595 final – 2020/0266 (COD)) – “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvas 2006/43/EK, 2009/65/EK, 2009/138/EK, 2011/61/ES, 2013/36/ES, 2014/65/ES, (ES) 2015/2366 un (ES) 2016/2341” (COM(2020) 596 final – 2020/0268 (COD)) (OV C 155, 30.4.2021., 38. lpp.).

⁽⁴⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko paredz pasākumus nolūkā panākt vienādi augsta līmeņa kiberdrošību visā Savienībā un ar ko atceļ Direktīvu (ES) 2016/1148 un priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par kritisko vienību noturību” (COM(2020) 823 final – 2020/0359 (COD) – COM(2020) 829 final – 2020/0365 (COD)) (OV C 286, 16.7.2021., 170. lpp.).

3.3. EESK atbalsta nodomu iet kopsoli ar straujo turpmāko attīstību un pārskatīt direktīvas ietekmi, ņemot vērā attiecīgus pierādījumus, uz kā pamata veicama atjaunināšana atbilstoši nepieciešamībai un proporcionalitātei. Komiteja uzskata, ka priekšlikumā noteiktais piecu gadu mērķis ir pārāk tāls, un ierosina rīkoties agrāk, proti, ne vēlāk kā trīs gadus pēc direktīvas stāšanās spēkā. Komiteja uzstāj, ka šajā novērtējumā ir jāiesaista pilsoniskā sabiedrība, jo EESK atspoguļo iedzīvotāju, patērētāju, darba ņēmēju un gan lielu, gan mazu uzņēmumu viedokļus, pievēršot pienācīgu uzmanību cilvēka pamattiesībām, tostarp darba ņēmēju tiesībām, kā arī ekonomiskajām iespējām un šķēršļiem.

4. ES pamatvērtību aizsardzība

4.1. EESK atbalsta pieeju, ko Komisija izmantojusi Mākslīgā intelekta aktā, kurā ir nošķirti aizliegti mākslīgā intelekta lietojumi, piemēram, iedzīvotāju vērtēšana, ko veic uzmācīgas valdības, augsta riska lietojumi, tostarp pieņemšana darbā un nopelnu vērtēšana, kuru izmanto uzņēmumi, kā arī kritiskā infrastruktūra un tehniskās ierīces, ko izmanto veselības aprūpē, un daudzas ar mazāku risku saistītas darbības. EESK aicina nepārprotami definēt augsta riska darbības. EESK atkārtoti mudina noteikt iespējamu kaitējumu videi kā vienu no faktoriem, kas jāiekļauj augsta riska kategorijā. EESK norāda, ka cietušajiem būtu jāpiešķir kompensācija neatkarīgi no riskantu un mazāk riskantu MI lietojumu klasifikācijas.

4.2. Kā norādīts 2020. gada atzinumā par Balto grāmatu par mākslīgo intelektu, EESK uzsver savu apņemšanos nodrošināt pamattiesības un cilvēkvardītu galīgā lēmuma pieņemšanu, kas ir mākslīgā intelekta atbildīgas attīstības stūrakmeņi Eiropas Savienībā. Mašīnu veiktai izvēlei un pieņemtajiem lēmumiem var trūkt cilvēkam piemītošas izpratnes par neparedzētām sekām, it īpaši, ja šīs izvēles un lēmumi skar neaizsargātus cilvēkus, piemēram, bērnus vai vecāka gadagājuma cilvēkus.

4.3. EESK uzsver, cik svarīga ir sabiedrības uzticēšanās mākslīgā intelekta attīstībai attiecībā uz privātuma aizsardzību, taisnīgu attieksmi un attiecīgos gadījumos, tiesisko aizsardzību. Ierosinātās direktīvas mērķis ir nodrošināt vismaz tādu pašu kompensāciju par kaitējumu, kas radies vai daļēji nodarīts MI sistēmu izmantošanas dēļ, kā par kaitējumu, kas radīts situācijās, kad MI sistēmas nav iesaistītas. Ir svarīgi, lai Komisija, dalībvalstis un MI sistēmu lietotāji apvienotu savus centienus nodot šo vēstījumu plašai auditorijai.

5. Kompensācijas atvieglošana personām, kas cietušas no MI radīta kaitējuma

5.1. Direktīva par atbildību MI jomā paredz iedzīvotāju, darba ņēmēju un ekonomikas dalībnieku pastiprinātu aizsardzību pret kaitējumu, kā tas atzīts šo cietušo valsts tiesiskajā vidē, paplašinot minēto aizsardzību un to attiecinot ne tikai uz fiziskiem ievainojumiem un materiālajiem zaudējumiem, kā paredzēts Produktatbildības direktīvas priekšlikumā. Šī paplašināšana dod iespēju kompensēt tīri ekonomiskus zaudējumus, kas radušies, piemēram, netaisnīgas diskriminācijas gadījumos, reizēs, kad liegta pieeja aprūpei vai izglītībai vai policija kļūdaini veikusi profilēšanu, un datu zuduma dēļ. EESK uzstāj, ka ir jānodrošina skaidra izpratne par attiecināmu kaitējumu, lai izvairītos no nevēlamām atšķirīgām interpretācijām saistībā ar valstu tiesu praksi, un šajā nolūkā ir ar atbilstošiem finanšu līdzekļiem jānodrošina apmācība praktiķiem, tostarp valstu tiesniešiem. EESK norāda, ka valstu tiesām ir iespēja lūgt Eiropas Savienības Tiesai pieņemt nolēmumus par jautājumiem, kuros interpretācijas var atšķirties.

5.2. EESK uzskata, ka piekļuve tiesiskajai aizsardzībai un kompensācijai iedzīvotājiem, patērētājiem, darba ņēmējiem vai uzņēmumiem nav vienlīdzīga visā Eiropas Savienībā. Labā griba attieksmē pret prasītājiem, procesuālie noteikumi un izmaksas, kas saistītas ar prasību, izmantojot tiesu sistēmu, un apmērs, kādā prasītāji civiltiesiskās atbildības lietās tiek atbrīvoti no tiesvedības izdevumiem, dažādās dalībvalstīs un sociālajās grupās ievērojami atšķiras. Tāpēc, kā jau norādīts vispārīgākā atzinumā par MI regulu⁽⁵⁾, EESK iesaka valsts līmenī ar ES mēroga koordināciju izveidot viegli pieejamas, bezmaksas un obligātas alternatīvas strīdu izšķiršanas shēmas lietās, kas saistītas ar civiltiesisko atbildību mākslīgā intelekta lietojumos, piemēram, finanšu pakalpojumu jomā (*FIN-NET*), un to darīt sadarbībā ar attiecīgajām pilsoniskās sabiedrības pārstāvības struktūrām. Šādi pakalpojumi palīdzētu novērtēt direktīvas ietekmi, sekojot līdzi ārpusstiesas izlīgumiem, kas tiem darīti zināmi.

⁽⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, kas nosaka saskaņotas normas mākslīgā intelekta jomā (Mākslīgā intelekta akts) un groza dažus Savienības lēģislatīvos aktus" (COM(2021) 206 final – 2021/106 (COD)) (OV C 517, 22.12.2021, 61. lpp.).

5.3. EESK atzinīgi vērtē centienus nodrošināt cietušajiem lielākus līdzekļus taisnīgas kompensācijas pieprasīšanai gadījumos, kad viņi cietuši no MI lietojumu radītiem zaudējumiem, kas citādi var būt nepieejami vai sarežģīti un dārgi MI lietojumu nepārredzamības un sarežģītības dēļ. Daudziem iedzīvotājiem un patērētājiem aizdomas rada “roboti” un algoritmi. EESK iesaka rīkoties, lai veicinātu iedzīvotāju uzticēšanos, it īpaši kā daļu no Komisijas komunikācijas stratēģijas izmantojot apmācību par plaši izmantotiem sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem.

5.4. MI sistēmu radīta kaitējuma cietušie varēs atsaukties uz prezumpciju par operatoriem, kuri neievēro ES vai valsts prasības. Tas, ka operatoriem būs jāreģistrē atbildība šādiem noteikumiem, kalpo kā aizsardzība pret neuzmanīgu rīcību.

6. Jaunu juridisko principu integrēšana vienotajā tirgū

6.1. MI atbildības direktīva tiek pieņemta laikā, kad atbildība par MI kļūmēm ir iekļauta vairāku dalībvalstu likumdošanas darba kārtībā. EESK izprot priekšlikumā pausto pieeju šajā posmā aizsargāt valstu tiesību principus un atbalsta direktīvas izmantošanu, lai visā Eiropas Savienībā atbildības principos novērstu pārmērīgas neatbilstības un ļautu dalībvalstīm precizēt aizsardzību, ko tās uzskata par nepieciešamu un samērīgu vispārējās interesēs. Komiteja vērs politikas veidotāju uzmanību uz sadrumstalotās tiesiskās vides negatīvo pusi, kas kavē patiesa digitālā vienotā tirgus īstenošanu, saglabā atšķirības starp Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem un var kavēt Eiropas tehnoloģisko inovāciju. Komiteja uzskata, ka nevajadzētu pārāk zemu novērtēt vispārējo interešu principa nepareizas interpretācijas risku, jo apstrīdēšanas procedūras ir apgrūtinātas un to piemērojamība nepārsniedz katrā Tiesas tiesvedībā izskatāmo jautājumu.

6.2. EESK izprot, cik lielā mērā joprojām atšķiras dalībvalstu tiesību akti, kas piemērojami civiltiesiskās atbildības prasībām, un gadu gaitā ir veltījusi lielu uzmanību centieniem pārvarēt šīs atšķirības, piemēram, izmantojot valstu standartiem alternatīvu režīmu (“28. režīms”). Ņemot to vērā, Komiteja saprot juridiskā instrumenta izvēli, ko šajā posmā ierosinājusi Komisija, bet norāda uz risku, ka vairāki jēdzieni dažādās valstu tiesību sistēmās varētu radīt atšķirīgas interpretācijas. EESK uzstāj, ka Komisijai būtu jāīsteno visā Eiropas Savienībā pēc iespējas vienvērtīgāka atbildības sistēma, kas būtu galīgais mērķis.

6.3. EESK uzsver atbildētāju, it īpaši (mazo) mazumtirgotāju, tiesības celt prasību pret piegādātāju vai attiecīgiem piegādes ķēdes sākumposma dalībniekiem, kā arī pēdējo minēto personu pienākumu uzņemties atbildību par sekām, ko rada viņu nolaidība vai, iespējams, nelikumīga rīcība. Ar likumu būtu jānosaka, ka šādos gadījumos minētajiem piegādātājiem ir jānodrošina kompensācija šādiem atbildētājiem.

7. Atbalsts Eiropas mākslīgā intelekta attīstības konkurētspējai

7.1. EESK uzskata, ka juridiskā noteiktība ir ekonomisks stimuls zinātnisko centru, publisko iestāžu un uzņēmumu veiktai pētniecībai un izstrādei Eiropā un veicina inovāciju ieviešanu globālā vidē. Ierosinātā Mākslīgā intelekta atbildības direktīva sniedz savlaicīgus norādījumus, kas vajadzīgi, lai novatoriem sniegtu nepieciešamo pārliecību par juridiskajiem riskiem, it īpaši pārrobežu darbībā, jo dažādām jurisdikcijām ir savi atbildības režīmi. Ļoti noderīgi tas būs jaunuzņēmumiem un MVU, kuriem nav tādas pašas piekļuves juridiskām konsultācijām kā lielākiem uzņēmumiem. Jaunais satvars var arī palīdzēt izstrādātājiem ieviest jaunus MI lietojumus ar labāku izpratni par juridiskajām sekām, veicinot ES digitālās un zaļās pārkārtošanās stratēģijas īstenošanu.

7.2. Ierosinātajā Mākslīgā intelekta atbildības direktīvā šajā posmā nav iekļauta mākslīgā intelekta lietojumu obligātā apdrošināšana. Ņemot vērā, ka MI lietojumi, it īpaši sarežģītas sistēmas, joprojām tiek pilnībā izstrādāti, iepriekšējas pieredzes trūkuma dēļ būtu grūti noteikt reitinga metodes, kas būtu pietiekami uzticamas, lai atspoguļotu turpmākus kaitējumus un prasības, it īpaši sakarā to, ka kaitējuma un prasību rašanās varētu būt savstarpēji saistīta un izraisīt kļūmju atkārtanos un līdz ar to incidentu nopietnības eskalāciju un zaudējumu uzkrāšanos, savukārt spēja pašlaik aprobežojas ar (pār)apdrošināšanas uzņēmumiem. Tāpēc EESK saprot Komisijas izvēli neturpināt iesaistīties jautājumā par to, vai, kādām darbībām un cik lielā mērā šajā posmā būtu jāievieš obligāta apdrošināšana vai citas finanšu garantijas, taču aicina Komisiju cieši uzraudzīt apdrošināšanas pieejamību un apjomu. Ir vajadzīga uzraudzības shēma, kas sniedz ieskatu incidentos, kuros iesaistītas MI sistēmas, lai novērtētu, vai ir vajadzīgi papildu pasākumi, piemēram, atbildība neatkarīgi no vainas vai obligāta apdrošināšana.

7.3. EESK norāda, ka uz vairākiem riskiem attiecas obligātā apdrošināšana vai citas finanšu garantijas saskaņā ar valstu vai ES tiesību aktiem. Tas it īpaši attiecas uz mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu, kur notiek autonomu transportlīdzekļu izstrāde. Šādos gadījumos, kad obligātā apdrošināšana ir saistīta ne tikai ar vadītāja vai pasažieru uzvedību, bet arī uz iekārtu darbības traucējumiem, it īpaši autopilota režīmā, kompensācija cietušajiem vairumā gadījumu ⁽⁶⁾ tiek garantēta saskaņā ar spēkā esošajiem tiesību aktiem un līgumiem. Apdrošināšanas sabiedrības attiecīgā gadījumā savu izdevumu atlīdzinājumu var pieprasīt no ražotājiem. Tam būtu jāsamazina izmaksas transportlīdzekļu vadītājiem un jāpārvirza attiecīgo apdrošināšanas veidu ekonomiskais smaguma centrs no uzņēmumu-patērētāju tirgus uz uzņēmumu-uzņēmumu modeli. Tāpēc EESK uzskata, ka nav vajadzīgi būtiski turpmāki likumdošanas pasākumi jomās, kurās obligātā apdrošināšana jau pastāv vai kuru paredzēts ieviest ES līmenī. Tomēr EESK cieši uzraudzīs ētisko izvēli attiecībā uz tādiem jautājumiem kā sadursmju novēršana un negadījumu pārvaldības scenāriji.

7.4. EESK uzskata, ka Mākslīgā intelekta atbildības direktīvā iestrādātie atbildības un riska pārvaldības ierobežojumi, kā arī prezumpcija par atspēkošanas pienākumu nodrošinātājiem, personām, kas rīkojas to vārdā, un MI sistēmu lietotājiem ir samērīgi pasākumi, kas vērsti uz MI lietojumu radīta kaitējuma riska pareizo līmeni.

7.5. Runājot par piekļuvi pierādījumiem, EESK atbalsta pasākumus, kas veikti, lai aizsargātu komercnoslēpumus, kuri ir svarīgs Eiropas novatoru konkurētspējas aspekts, kā arī konfidencialu informāciju, ja tā tiek izmantota likumīgi un pienācīgi respektējot iedibinātās tiesības, piemēram, juridiski atzītas trauksmes cēlēju privilēģijas darba vietās.

7.6. EESK uzskata, ka mērenas prezumpcijas, nevis stingras atbildības pieņemšana atvieglo mākslīgā intelekta tehnoloģiju attīstību Eiropas Savienībā un varētu apstiprināt ES kā globālu standartu noteicējas lomu, jo citas valstis var sekmīgi saskaņot savus tiesību aktus ar šo režīmu. Šis aspekts būtu arī jāiekļauj turpmākajā pārskatīšanā, vienlaikus precizējot jēdzienus, kas varētu būt nepieciešami saistībā ar šo pirmreizējo pieredzi.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁶⁾ Pie transportlīdzekļa stūres esošajai personai ir tiesības iesniegt prasību saskaņā ar produktatbildības tiesību aktiem.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par atbildību par defektīviem produktiem”

(COM(2022) 495 final – 2022/0302 (COD))

(2023/C 140/06)

Galvenā ziņotāja: **Émilie PROUZET**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 17.10.2022. Padome, 28.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Biroja lēmums	20.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	156/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzīst Komisijas priekšlikumā izklāstītā civiltiesiskās atbildības režīma atbilstību, jo tas katram pilsonim nodrošina iespēju saņemt kompensāciju par kaitējumu, kas viņam nodarīts defektīva produkta dēļ. Šis režīms ir vēl jo svarīgāks tādēļ, ka arvien biežāk jaunu risku sekas tiek izskatītas tiesā.

1.2. Būtībā režīma, kurā paredzēta atbildība neatkarīgi no vainas, mērķis ir atjaunot līdzsvaru starp ražotāja un potenciālā cietušā tiesībām. EESK aicina abus likumdevējus un valstu iestādes saglabāt līdzsvaru, kas panākts šajā priekšlikumā, kad tas tiks pieņemts un transponēts.

1.3. Tāpēc EESK atbalsta nepieciešamību nodrošināt juridisko noteiktību visiem: prasītājam, kuram ir pieejams vienkāršots tiesiskais regulējums kompensācijas saņemšanai, un ražotājam, kas var turpināt inovāciju, apzinoties savu atbildību un iekļaujot budžētā ar to saistītos riskus.

1.4. EESK atzīst, ka izskatāmās direktīvas pārskatīšana attiecas uz vairākām patērētāju prasībām, piemēram, par atbildīgās personas identificēšanu, informācijas un kompensācijas pieejamību, kā arī plašāku segumu digitalizācijas un psiholoģiskā kaitējuma jomā.

1.5. EESK atzīst, ka šis režīms ir jāpielāgo digitalizācijas izaicinājumiem, un atbalsta izskatāmajā priekšlikumā ierosinātos pasākumus to risināšanai. Tādēļ EESK atbalsta Eiropas Komisijas (EK) lēmumu iekļaut šajā priekšlikumā maksliģo intelektu (MI), izmantojot režīmu, kas paredz atbildību neatkarīgi no vainas, bet paralēlā direktīvas priekšlikumā noteikt atbildības režīmu, pamatojoties uz vainu. Komiteja arī uzsver, ka produktatbildības pārvaldībā ir jā saglabā tehnoloģiskā neitralitāte.

1.6. EESK aicina priekšlikumu saskaņot ar Kopienas *acquis* attiecībā uz atbildības noteikšanu un hierarhiju, kā arī vienkāršot to, saskaņojot ar tiesību aktiem, kas pašlaik ir pieņemšanas procesā.

1.7. EESK aicina arī nodrošināt lielāku saskaņotību, formulējot identisku pienākumu, kas dažādos tiesību aktos ir aprakstīti atšķirīgi. EESK iesaka nevis dublēt, bet vienkāršot pasākumus, atsaucoties, piemēram, uz pašreizējiem pienākumiem vai paplašinot tos.

2. Vispārīga informācija

2.1. Produktatbildības direktīvas un MI atbildības direktīvas pārskatīšanas mērķis ir atjaunināt 1985. gadā pieņemto ES režīmu, kas paredz atbildību neatkarīgi no vainas. Abu priekšlikumu mērķis ir pielāgot šo satvaru pārkaršanas procesam virzībā uz digitalizāciju un ilgtspēju. Tādējādi ar jaunajiem noteikumiem ir paredzēts nodrošināt ražotājiem inovācijai nepieciešamo juridisko noteiktību, bet prasītājam – atlīdzināt jaunus kaitējumus un defektus un garantēt, ka tiks atrasta atbildīgā persona Eiropā un ka tiesā varēs saņemt kompensāciju.

2.2. Praktiski direktīva nosaka dalībvalstīm pienākumu izstrādāt īpašu civiltiesiskās atbildības režīmu. Šajā kontekstā ikviena **fiziska persona** var saņemt kompensāciju gadījumā, ja materiālais zaudējums ir saistīts ar kaitējumu, kas radies preces defekta dēļ. *A priori*, lielākā daļa prasījumu saskaņā ar produktatbildības režīmu attiecas uz miesas bojājumiem un dažos gadījumos – uz būtisku mantisku kaitējumu. Ļoti maza apmēra prasības parasti tiek izskatītas izlīguma ceļā. Tāpēc pasākumus, kas paredzēti direktīvā par atbildību par defektīviem produktiem, piemēro saistībā ar izlīgumu, strīdu alternatīvu izšķiršanu un strīdu izšķiršanu tiešsaistē (*alternative dispute resolution/online dispute resolution*) vai juridisko procedūru⁽¹⁾. Lai labāk novērtētu izskatītās lietas, EESK aicina Komisiju iegūt vairāk informācijas un statistikas datu par lietām, kas tiek izskatītas alternatīvā strīdu izšķiršanā vai strīdu izšķiršanā tiešsaistē.

2.3. Produktatbildības prasības ir vienas no prasībām, kuru skaits Eiropas Savienībā pieaug visstraujāk. Pamatojoties uz tiesas spriedumiem, kuru pamatā ir šāda veida procedūra, un nesenajām debatēm par **jauniem riskiem**, var noteikt produktus/kaitējumu, kas patlaban prasībās tiek minēti visbiežāk: azbests, vakcīnas, pesticīdi, bisfenols A un opioīdi⁽²⁾, kā arī elektromagnētiskie viļņi (elektrojutīgu cilvēku prasībās) vai bailes no vēža saistībā ar kādas kaitīgas vielas iedarbību⁽³⁾. Sakarā ar jaunu risku izplatīšanos dažu pēdējo gadu laikā šāds režīms ir nepieciešams. Apzinoties turpmākos izaicinājumus, kuriem šo režīmu varētu piemērot, EESK aicina visas šajos tiesību aktos iesaistītās puses ņemt vērā šo kontekstu.

2.4. Vēl viena būtiska problēma ir tāda, ka ar šo jauno dokumentu ir jāspēj saglabāt tiesiskais regulējums, kas nodrošina **juridisko noteiktību** visiem dalībniekiem (prasītājiem un atbildētājiem). Jānodrošina, ka netiek apdraudēti Kopienas *acquis* pamati (definīcija, civiltiesības utt.).

2.5. Jāraugās arī, lai šajā procesā tiktu panākts **līdzsvars** starp ES rūpnieciskās un tehnoloģiskās **inovācijas** atbalsta mērķiem un patērētāju **aizsardzību** un viņu tiesībām uz taisnīgu kompensāciju par nodarīto kaitējumu. Komisija atgādina⁽⁴⁾, ka ierosinātais regulējums nedrīkst kavēt nesen pieņemtās ES industriālās stratēģijas īstenošanu. Tajā pašā laikā Eiropas Savienībai ir arī jānodrošina patērētājiem un ES iedzīvotājiem kopumā visaugstākais aizsardzības līmenis.

2.6. Visbeidzot izskatāmās direktīvas mērķis ir saskaņot dalībvalstu tiesību aktus. Šī saskaņošana ir vēl jo svarīgāka tāpēc, ka situācijas, uz kurām attiecas šis atbildības režīms, parasti nebeidzas pie dalībvalstu robežām. Tādēļ **maksimāla saskaņošana** ir nepieciešama, kurai, lai tā būtu optimāla, ir jābūt saistītai ar skaidriem un precīzi definētiem pasākumiem.

3. Vispārīgas piezīmes par nepieciešamību nodrošināt priekšlikuma atbilstību Kopienas *acquis*

3.1. **Ļoti plaša darbības joma, kas konsekventi jāsteno valsts līmenī.** Priekšlikums direktīvai dod labumu ikvienai fiziskai personai, kurai defektīva produkta dēļ ir nodarīts kaitējums un kura vēlas saņemt kompensāciju no produkta ražotāja. Tātad runa nav par galapatērētāju vai lietotāju, uzņēmumu darījumiem ar uzņēmumiem (*B to B*) vai uzņēmumu darījumiem ar patērētājiem (*B to C*). Tomēr dažas valstis direktīvu ir izmantojušas strīdos starp darba ņēmēju un darba devēju, kā arī starp profesionāļiem, bet tas attiecas uz citiem režīmiem, nevis produktatbildības režīmu. EESK vērš iestāžu uzmanību uz šā režīma īstenošanu un pareizu transponēšanu.

⁽¹⁾ Skatīt aplēses, kas iekļautas Eiropas Komisijas ietekmes novērtējumā.

⁽²⁾ Par šādu vielu notiek debātes, konkrēti, Zviedrijā. Jāņem vērā, ka desmit gadus pirms COVID-19 pandēmijas opioīdu patēriņš Francijā palielinājās par vairāk nekā 150 %.

⁽³⁾ Francija atzīst kompensāciju par kaitējumu, kas saistīts ar trauksmi, pamatojoties uz personas bažām par slimības parādīšanos nākotnē. Šķiet, ka Spānija un Itālija vēlas sekot šim piemēram. Šāda atzīšana tika ieviesta 2019. gadā attiecībā uz azbestu un drīz pēc tam attiecināta uz jebkuru bīstamu vielu vai produktu. Tā rezultātā 1997. gadā azbests tika aizliegts, bet divdesmit gadus vēlāk ES uzņēmumiem joprojām pastāv būtisks risks saņemt prasību par kompensāciju.

⁽⁴⁾ Uzklaušanās par Produktatbildības direktīvas pārskatīšanu 2020. gada janvārī Eiropas Komisija atgādināja, ka šis jautājums ir ārkārtīgi svarīgs, lai stiprinātu ES rūpniecības spēju būt tehnoloģiski neatkarīgai un lai nodrošinātu ražotājiem konkurences priekšrocības, kas viņiem dotu iespēju ieviest inovāciju un konkurēt ar Ķīnu un ASV.

3.2. **Lai sistēma būtu saskaņota, ir jāprecizē dažas definīcijas.** Sastāvdaļas, ražotāja un produkta definīcijām direktīvas 4. pantā ir jābūt savstarpēji saistītām, jo tās visas ir minētas 7. pantā, kas nosaka atbildīgo ekonomikas dalībnieku. Direktīvas 4. panta 10) apakšpunktā “nodošanas ekspluatācijā” definīcijai būtu jāattiecas uz galalietotāja pirmo lietošanas reizi līdzīgi kā “Zilajā rokasgrāmatā” un citos saskaņošanas tiesību aktos. Pirmās lietošanas datums ir svarīgs, jo tas nosaka likumā paredzētos termiņus. Produkta lietošanas jēdziens 6. pantā ir jāsaņā ar ES tiesību aktiem. Produkta nepareizu lietošanu nevar izmantot, lai novērtētu un pierādītu tā defektu. To nevar izmantot, lai novērtētu to produktu atbilstību un drošību, uz kuriem attiecas ES saskaņošanas tiesību akti, piemēram, attiecībā uz rotaļlietām. Kā norādīts “Zilajā rokasgrāmatā”, ES saskaņošanas tiesību aktus piemēro, ja produktus, kas laisti tirgū vai nodoti ekspluatācijā tirgū, izmanto paredzētajam mērķim. Katrā ziņā izgatavotājs nevar tikt saukts pie atbildības par kaitējumu, kas radies produkta nepareiza lietošanas dēļ.

3.3. **Ekonomikas dalībnieku atbildības hierarhijai jābūt samērīgai ar to lomu ķēdē.** EESK atzinīgi vērtē faktu, ka priekšlikumā ir iekļauti dažādi dalībnieki, kas ir atbildīgi par atbilstību un drošību, kā noteikts Regulā (ES) 2019/1020 ⁽⁵⁾ un priekšlikumā regulai par digitālajiem pakalpojumiem ⁽⁶⁾. Tādējādi ar priekšlikumu atbildība par produktu atbilstību un drošību tiek saskaņota ar produktatbildības režīmu. Tomēr 7. panta 2. punktā nav ievērota lomu un atbildības hierarhija, kas noteikta ES saskaņoto produktu satvarā ⁽⁷⁾. Konsekvences labad šis punkts būtu jāpārskata un skaidri jānosaka ekonomikas dalībnieku standarta hierarhija, nevis to kopīgā atbildība.

4. Potenciālo cietušo prasību apmierināšanai paredzēto pasākumu novērtējums

4.1. Atbildīgā tirgus dalībnieka meklēšanu kompensācijas izmaksai tagad garantē daudzi pasākumi. Pirmkārt, produkta ražotājs un tā sastāvdaļas ražotājs, kas izgatavojis produktu ar defektu, var būt līdzatbildīgi. EESK atzinīgi vērtē to, ka šī dubultā atbildība ir viens no BEUC ieteikumiem ⁽⁸⁾. Otrkārt, tiek piemērota atbildības hierarhija starp tirgus dalībniekiem, kas ir iesaistīti defektīva produkta piegādes ķēdē. Ja nevar noteikt pirmo atbildīgo personu, atbildību uzņemas nākamā persona piegādes ķēdē. Ja produkts nav izgatavots ES, pie atbildības var saukt importētāju vai pilnvaroto pārstāvi/agentu. Tāpat izplatītāja un tirdzniecības vietas atbildība ir atkarīga no to spējas sniegt informāciju par saviem piegādātājiem/tirgotājiem.

4.2. EESK atzīst, ka šie divi pasākumi dod iespēju vienkāršāk noteikt atbildīgo personu ES tirgū un tādējādi arī saņemt kompensāciju.

4.3. Turklāt izplatītāju pienākumi ir saistīti ar pienākumiem, kas iekļauti pārskatītajā Produktu vispārējās drošības direktīvā ⁽⁹⁾, kā arī pārskatītajos tiesību aktos par saskaņotiem ražojumiem (izsekojamības noteikumi).

4.4. Tas pats attiecas uz tirdzniecības vietām. Digitālo pakalpojumu aktā ir noteikts pienākums “zināt savus tirgotājus”, un tas nozīmē, ka ir jāzina ražotāja un atbildīgās personas kontaktinformācija Eiropas Savienībā. Turklāt tās pašas direktīvas 5. panta 3. punktā, proti, DPA sākotnējā priekšlikumā, ir paredzēti arī nosacījumi, ar kuriem platformas zaudē atbrīvojumu no atbildības, ja tās nesniedz informāciju par pārdevēju. Līdzīgs pienākums ir ietverts Kopotajā direktīvā: ja Patērētāju tiesību aizsardzības direktīvā (ES) 2019/2161 ⁽¹⁰⁾ prasītā informācija netiek sniegta, platforma uzņemas atbildību par patērētāju aizsardzību, kas parasti gulstas uz pārdevēju. Pienākumi ir līdzīgi, taču šajā priekšlikumā tie nav identiski pārņemti. Tāpēc EESK aicina nodrošināt lielāku saskaņotību viena un tā paša pienākuma aprakstā.

⁽⁵⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/1020 (2019. gada 20. jūnijs) par tirgus uzraudzību un produktu atbilstību un ar ko groza Direktīvu 2004/42/EK un Regulas (EK) Nr. 765/2008 un (ES) Nr. 305/2011 (OV L 169, 25.6.2019., 1. lpp.).

⁽⁶⁾ COM(2020) 825 final – 2020/0361 (COD).

⁽⁷⁾ (i) ražotājs, kas veic uzņēmējdarbību Savienībā; (ii) importētājs (pēc definīcijas veic uzņēmējdarbību ES), ja ražotājs neveic uzņēmējdarbību Savienībā; (iii) pilnvarotais pārstāvis (pēc definīcijas veic uzņēmējdarbību ES), kam ir ražotāja rakstiska pilnvara, ar kuru pilnvarotais pārstāvis tiek norīkots veikt uzdevumus ražotāja vārdā; vai (iv) izpildes pakalpojumu sniedzējs, kas veic uzņēmējdarbību Savienībā, ja nav ražotāja, importētāja vai pilnvarotā pārstāvja, kas veic uzņēmējdarbību ES.

⁽⁸⁾ Eiropas Patērētāju organizācija – www.beuc.eu.

⁽⁹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2001/95/EK (2001. gada 3. decembris) par produktu vispārēju drošību (OV L 11, 15.1.2002., 4. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/2161 (2019. gada 27. novembris), ar ko groza Padomes Direktīvu 93/13/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 98/6/EK, 2005/29/EK un 2011/83/ES attiecībā uz Savienības patērētāju tiesību aizsardzības noteikumu labāku izpildi un modernizēšanu (OV L 328, 18.12.2019., 7. lpp.).

4.5. **Saskaņā ar šo jauno režīmu tagad ir iespējama arī kompensācija par kaitējumiem, kas radušies no defektīviem digitālajiem pakalpojumiem.** Pirmkārt, Eiropas Komisija uz to konkrēti reaģējusi, ierosinot paralēlu projektu par atbildības noteikumiem MI jomā. Tajā pašā laikā, atbildot uz “digitālās sastāvdaļas” trūkumu, EK savā priekšlikumā lietotājiem ir paredzējusi vairākus pasākumus:

- lietojumprogrammām un citām programmatūrām, kas “integrētas produktā vai ar to savstarpēji savienotas”, piemēros sastāvdaļas definīciju (4. panta 3. punkts), saistīto pakalpojumu definīciju (4. panta 4. punkts) un ražotāja definīciju (4. panta 11. punkts),
- materiālie zaudējumi, kas radušies datu zuduma vai bojājuma dēļ, tiek atzīti par kaitējumu, kas dod tiesības uz kompensāciju,
- saistīto pakalpojumu izgatavotājs netiks atbrīvots no atbildības, aizbildinoties, ka, laižot produktu tirgū, defekta nebija.

4.6. EESK atbalsta izskatāmajā priekšlikumā iekļautos pasākumus, ar kuriem paredzēts reglamentēt digitalizāciju. Tomēr Komiteja aicina abus likumdevējus ņemt vērā paralēlus tiesību aktus, kas nesēn pieņemti vai par kuriem notiek sarunas, konkrēti, VDAR⁽¹¹⁾, priekšlikumu par atbildību MI jomā, MI aktu, Datu aktu, Produktu vispārējās drošības regulu, TID 2 direktīvu⁽¹²⁾ un Kibernoturības aktu. Ir jānodrošina saskaņotība un jāizvairās no juridisko pasākumu dublēšanās.

4.7. Priekšlikumā ir iekļauti vairāki risinājumi, ar kuriem paredzēts novērst problēmas, kas saistītas ar tehniskās informācijas iegūšanu/izpratni. Attiecīgo tiesisko regulējumu piemēro, ja produkts ir radījis materiālu kaitējumu personai vai tās īpašumam. Šie produkti bieži vien ir zinātniski vai tehnoloģiski sarežģīti. Eiropas Komisija 1985. gadā pievērsās attiecīgo produktu sarežģītībai, civiltiesībās ieviešot atbildību neatkarīgi no vainas. Šajā kontekstā prasītājam ir jāpierāda produkta defekts, kaitējums un cēloņsakarība starp tiem, lai saņemtu taisnīgu kompensāciju par radīto kaitējumu. Ražotāja vaina nav jāpierāda. Jau preambulā Eiropas Savienība atzina, ka atbildība neatkarīgi no vainas ir nepieciešama, lai reaģētu uz pieaugošu tehnoloģiju izmantošanu mūsdienās. Šī atkāpe no civiltiesībām prasītājam jau bija būtisks vienkāršojums. Tomēr pašreizējā tiesību aktu pārskatīšanas procesā patērētāju organizācijas ieteica spert soli tālāk un mainīt pierādīšanas pienākumu vai aizliegt piemērot atbrīvojumu attiecībā uz zinātnes atziņām. EK nav izvēlējusies pēdējos divus pasākumus, bet ir ierosinājusi jaunus priekšlikumus patērētāju prasību apmierināšanai.

4.8. Tāpēc izskatāmajā priekšlikumā ir iekļauti jauni pasākumi attiecībā uz pierādījumu atklāšanu un defekta vai cēloņsakarības prezumpciju. Attiecībā uz pirmo punktu runa galvenokārt ir par šādu tiesību izstrādi ES līmenī. Patlaban lielākajā daļā dalībvalstu ir līdzīgi noteikumi. Savukārt otrais punkts ir judikatūras kodifikācija, kas tiek uzskatīta par labvēlīgu prasītājam un kas ir apskatīta atzinuma 5. punktā.

4.9. **Komisijas priekšlikums attiecas arī uz situācijām, kad kaitējums rodas vairākus gadus vai gadu desmitus pēc produkta iegādes vai laišanas tirgū.** Tādos gadījumos ir paredzēti divi dažādi risinājumi. Attiecībā uz digitālajiem (ar pakalpojumiem saistītiem) produktiem nav atbrīvojuma, kas attiecas uz iespējamību, ka tirgū laišanas vai ekspluatācijā nodošanas brīdī produkts bija bez defekta. Turklāt šķiet diezgan sarežģīti pamatot atbrīvojumu, kas saistīts ar tehnisko līmeni. Visbeidzot bīstamām vielām, kas rada slēptus miesas bojājumus, noilguma termiņš tiek pagarināts līdz 15 gadiem.

5. Uzņēmējdarbības vajadzībām atbilstošu pasākumu izvērtēšana

5.1. **Būtisku modifikāciju jēdziens šajā režīmā ir ļoti svarīgs, un tas ir jādefinē un jāprecizē.** Produkta būtiska modifikācija nozīmē tās veicēja atbildību un noilguma termiņa pagarināšanu. Tāpēc EESK aicina šo jēdzienu precizēt, pamatojoties uz “Zilo rokasgrāmatu”⁽¹³⁾.

⁽¹¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.).

⁽¹²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2022/2555 (2022. gada 14. decembris), ar ko paredz pasākumus nolūkā panākt vienādi augstu kibernetikas drošības līmeni visā Savienībā un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 910/2014 un Direktīvu (ES) 2018/1972 un atceļ Direktīvu (ES) 2016/1148 (TID 2 direktīva) (OV L 333, 27.12.2022., 80. lpp.).

⁽¹³⁾ Produktu, kurš pēc nodošanas ekspluatācijā ir ievērojami izmainīts vai kuram veikts kapitālais remonts, lai mainītu tā sākotnējo darbību, uzskata par jaunu produktu, ja: i) ir mainīti tā sākotnējie darbības raksturlielumi, mērķis vai tips, neparedzot to sākotnējā riska novērtējumā; ii) ir mainījusies bīstamības būtība vai palielinājies riska līmenis saistībā ar attiecīgajiem Savienības saskaņošanas tiesību aktiem; kā arī iii) produkts ir darīts pieejams (vai nodots ekspluatācijā, ja piemērojami tiesību akti attiecas arī uz nodošanu ekspluatācijā). Tas ir jāizvērtē katrā gadījumā atsevišķi, it īpaši ņemot vērā konkrēto tiesību aktu mērķi un to produktu veidu, uz kuriem minētie tiesību akti attiecas.

5.2. **To gadījumu izvērtēšana, kad viens no trim elementiem (defekts/kaitējums/cēloņsakarība) nav jāpierāda.** Devītajā pantā ir noteikts, ka dalībvalstis nodrošina, ka prasītājam ir pienākums pierādīt produkta defektu, radīto kaitējumu un defekta/kaitējuma cēloņsakarību. Tas nozīmē, ka ir jāpierāda materiālais zaudējums, kas saistīts ar materiālu vai nemateriālu kaitējumu personai vai tās īpašumam vai datu zudumu/bojājumu, UN produkta vai kādas tā sastāvdaļas (preces/pakalpojuma) defektu UN to cēloņsakarību, izņemot divus gadījumus. Jāatzīmē, ka pierādīšanas pienākumu nosaka jau uzsāktā tiesvedībā. Tādējādi sūdzība jau ir uzskatīta par visumā pieņemamu un kaitējums – par pietiekami būtisku, lai indivīds celtu prasību tiesā, kas prasītājam *a priori* izmaksā dārgi.

5.2.1. Pirmkārt, 9. panta (par pierādīšanas pienākumu) 3. punktā ir precizēti gadījumi, kad tiek prezumēta kaitējuma un produkta defekta cēloņsakarība, proti, ja ir konstatēts produkta defekts un ja kaitējums kopumā ir saistīts ar šo defektu. Šādā gadījumā, tiklīdz defekts ir pierādīts, ir jākonstatē tikai materiālais zaudējums, kas saistīts ar kaitējumu. Cēloņsakarības pierādīšana ir pieļaujama ar prezumpciju. Šis noteikums ir līdzīgs arī iespējamās nepilnības atzīšanai. Tādā gadījumā ražotājam, kurš konstatējis produkta nepilnības, būs jāatsauc vai jāizņem no tirgus visi tās pašas partijas produkti. Šāda pārvaldība radītu būtisku izšķērdēšanu.

5.2.2. Otrkārt, 9. panta 4. punktā ir precizēti gadījumi, kad defekta un cēloņsakarības pierādījumi ir balstīti uz varbūtību. Tas var notikt gadījumos, kad tiesa nolemj, ka prasītājs saskaras ar pārmērīgām grūtībām pierādīšanas tehnoloģiskās vai zinātniskās sarežģītības dēļ. Līdz ar to prasītājam ir jāpierāda tas, ka produkts ir veicinājis kaitējumu, UN defekta varbūtība vai saikne starp defektu un kaitējumu. Šajā gadījumā nedz trūkums, nedz cēloņsakarība nav zinātniski jāpierāda.

5.2.3. Lai izvērtētu šo noteikumu, ir jāatsaucas uz tā pamatā esošo judikatūru. Piemēram, *Sanofi Pasteur* lietā⁽¹⁴⁾ tiesas uzskata: ja nav panākta zinātniska vienprātība, vakcīnas defektu un defekta un slimības cēloņsakarību var pierādīt ar pārliecinošiem, precīziem un konsekventiem elementiem. Procedūra ir būtiski vienkāršota prasītājam, kuram galu galā ir jāsniedz faktiskais un nezinātniskais elementu kopums. EESK atzīst, ka dažos sarežģītos gadījumos jēdziens “defekta varbūtība” ir jāizvērtē tiesnesim, neradot automātisku cēloņsakarības prezumpciju.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹⁴⁾ Tiesas spriedums, 2017. gada 21. jūnijs, N. W u.c. pret *Sanofi Pasteur MSD SNC* u.c., C-621/15, ECLI:EU:C:2017:484.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Eiropas Aprūpes stratēģija””

(COM(2022) 440 final)

(2023/C 140/07)

Ziņotāja: **Kinga JOÓ**

Līdzziņotāja: **Zoe TZOTZE-LANARA**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 27.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	11.1.2023.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	169/0/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Aprūpes stratēģijā ierosinātos ES un valstu līmeņa pasākumus, kuru mērķis ir, balstoties uz visu sabiedrību aptverošu pieeju, stiprināt aprūpes infrastruktūru Eiropā, un atbalsta priekšlikumos Padomes ieteikumiem pausto aicinājumu nodrošināt kvalitatīvākus pakalpojumus visā dzīves ciklā.

1.2. EESK atkārtoti ierosina ieviest **Eiropas Aprūpes garantiju**, lai visiem ES iedzīvotājiem nodrošinātu piekļuvi cenas ziņā pieejamiem un kvalitatīviem veselības un cita veida aprūpes pakalpojumiem mūža garumā. Šis instruments, ja to sekmīgi ieviestu, arī novērstu aprūpes deficītu un veicinātu pienācīgus darba apstākļus aprūpētājiem, tostarp neoficiālajiem aprūpētājiem.

1.3. EESK uzsver, ka ir svarīgi **atbalstīt ģimeņu pūliņus pildīt savas pamatfunkcijas**. Tas nozīmē, ka līdzekļi jāiegulda ne tikai sociālās politikas pasākumos, bet arī **kopienās**. Pienācīgi atbalstītas ģimenes, lai cik atšķirīgas būtu, darbojas kā drošības tīkls un ir būtiski elementi ilgtspējīgā aprūpes sistēmā, kura balstās uz solidaritāti. Būtiski ir uzsvērt, cik svarīgi ir centienos reaģēt uz satricinājumiem par prioritāti noteikt aprūpes pakalpojumu pieejamību cenas ziņā un nepārtrauktību.

1.4. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai (EESK) ir svarīga loma pūliņos **palielināt izpratni, gan apkopojot un izplatot** sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām **nozīmīgus labas prakses piemērus**, kas saistīti ar instrumentiem un infrastruktūru, gan informējot par jauniem aprūpes pakalpojumu veidiem. Komiteja aicina piešķirt īpašus līdzekļus, lai varētu apzināt aprūpes saņēmēju, aprūpētāju un personu, kas nodrošina aprūpi mājās, vajadzības.

1.5. **Dzimumu līdztiesībai vajadzētu arī turpmāk būt nozīmīgam aspektam** Aprūpes stratēģijas īstenošanā, tostarp centienos apkarot kaitīgus ar dzimumu saistītus aizspriedumus, kas grauj formālās un neformālās aprūpes sektoru. EESK vēlreiz uzsver, ka būtu jācenšas stimulēt vairāk vīriešu pievienoties aprūpes darbaspēkam un nodrošināt aprūpes pienākumu labāku sadalījumu mājāsaimniecībās.

1.6. EESK norāda, ka vajadzīga dzīves cikla pieeja, kas **veicina veselīgas un aktīvas vecumdienas**, vienlaikus nepieļaujot diskrimināciju vecuma dēļ un cita veida diskrimināciju, nepieļaujamo izturēšanos pret vecāka gadagājuma cilvēkiem, sliktu izturēšanos un stereotipizēšanu un nodrošinot aizsardzību pret šādu attieksmi. EESK aicina izstrādāt Eiropas Senioru stratēģiju.

1.7. EESK aicina **mobilizēt visus resursus**, lai varētu apmierināt augošo un dažādo pieprasījumu pēc aprūpes pakalpojumiem: ir jāpiešķir **pienācīgs finansējums** aprūpes infrastruktūrai un aprūpētājiem, lai veicinātu izaugsmi un nodarbinātību. Jāmobilizē **viss aprūpes pakalpojumu sniedzēju loks**, ievērojot stingras kvalitātes nodrošināšanas prasības. Dalībvalstīm ir jāveicina kvalitatīvu darbvietu radīšana un jānodrošina, ka darbvietas sociālajā aprūpē kļūst pievilcīgas, atbilstoši apmaksātas un novērtētas un paver karjeras iespējas.

1.8. EESK mudina uzlabot **datu sniegšanu** par bērnu līdzdalību agrīnā pirmsskolas izglītībā un aprūpē, lai nodrošinātu salīdzināmību un visaptverošākas informācijas pieejamību, kas vajadzīga reformu izstrādei un īstenošanai.

1.9. EESK aicina ES iestādes izveidot dzimumu ziņā līdzsvarotu **augsta līmeņa ekspertu grupu ilgtermiņa aprūpes jautājumos**, lai formalizētu sadarbību, pulcējot visus dalībniekus un to organizācijas, kas līdzdarbotos nākotnes vajadzībām atbilstošas aprūpes veidošanā⁽¹⁾. Komiteja arī iesaka, ka aprūpes saņēmēji un aprūpētāji, kā arī viņu organizācijas būtu **jēgpilni jāiesaista** konsultācijās un lēmumu pieņemšanā visā politikas veidošanas ciklā.

1.10. EESK uzsver, ka ir jāapsver tādi risinājumi kā **aprūpes speciālistu mobilitāte un darbaspēka migrācija no trešām valstīm**, kā arī pieprasījuma un piedāvājuma saskaņošanas un kvalifikācijas atzīšanas instrumenti, un atzīmē, ka stratēģijā nav pietiekami ņemts vērā fakts, ka Eiropā aprūpi jau sniedz daudzi **darba ņēmēji bez dokumentiem**.

1.11. EESK aicina veikt **ieteikumu vidusposma novērtēšanu**, balstoties uz atziņām, kas gūtas ES finansēšanas ciklā, uzraugot virzību uz Barseonas mērķu un vispārējo ilgtermiņa aprūpes reformu mērķu sasniegšanu.

2. Atzinuma mērķi un tvērums

2.1. EESK atzinīgi vērtē ne tikai Eiropas Aprūpes stratēģijā (Stratēģija) ierosinātos ES un valstu līmeņa pasākumus, kuru mērķis ir Eiropā stiprināt aprūpes infrastruktūru, atbalstot gan aprūpes saņēmējus (no dzimšanas līdz vecumdienām), gan (formālos un neformālos) aprūpētājus, bet arī paziņojumā izmantoto analītisko pieeju, ar ko tiek apzināti trūkumi, nepietiekamība un problēmu jomas, kuras ietekmē integrētas kvalitatīvas aprūpes sniegšanu.

2.2. Šī Stratēģija atbilst Eiropas Komisijas 2021. gadā ierosinātajam Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plānam un sniedz dalībvalstīm lietderīgus norādījumus attiecībā uz pieejamu, pienācīgu un kvalitatīvu aprūpi, lai varētu apmierināt pieaugošās un daudzveidīgās vajadzības aprūpes jomā, kā arī izvirza vērienīgus mērķus attiecībā uz agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi un paredz atbilstošus pārvaldības instrumentus ilgtermiņa aprūpes darbību uzraudzībai. Stratēģija balstās uz spēkā esošajiem ES satvariem⁽²⁾, un tas Stratēģijai piešķir transversālu raksturu, lai varētu novērst aprūpes deficītu un stiprināt aprūpētāju un aprūpes saņēmēju tiesības.

⁽¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Vispārējas nozīmes pakalpojumu līdzradīšana kā ieguldījums līdzdalības demokrātijā Eiropas Savienībā" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 486, 21.12.2022., 76. lpp.).

⁽²⁾ Eiropas Personu ar invaliditāti tiesību stratēģija 2021.–2030. gadam, Garantija bērniem, ES Bērnu tiesību stratēģija, Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīva, Dzimumu līdztiesības stratēģija un citas ar Eiropas sociālo tiesību pilāru saistītās iniciatīvas.

2.3. Pieejami daudzi pētījumi un atzinumi, uz kuriem var balstīt īstenošanu un kuri sniedz priekšstatu un datus par dažādiem aprūpes aspektiem, tostarp dzimumu aspektu⁽³⁾,⁽⁴⁾, neformālās aprūpes izmaksām⁽⁵⁾,⁽⁶⁾, Eiropā izveidotajām ilgtermiņa aprūpes sistēmām⁽⁷⁾, darbaspēku un nodarbinātības apstākļiem⁽⁸⁾,⁽⁹⁾.

2.4. Eiropas Parlaments uzsvēra, cik svarīga ir publiskās aprūpes piekļūstamība un pieejamība un ka visiem cilvēkiem vajadzētu būt tiesībām reāli izvēlēties pakalpojumus, kas ir piemēroti viņiem un viņu ģimenēm (ģimenes aprūpe, kopienā balstīta aprūpe, uz pacientu vērsta aprūpe, personalizēta aprūpe vai cita veida aprūpe⁽¹⁰⁾).

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atzinīgi vērtē Stratēģijā minēto atziņu, ka **aprūpe ir visas sabiedrības**, nevis tikai ģimeņu **atbildība**, un abus priekšlikumus Padomes ieteikumiem, kuros aicināts **nodrošināt kvalitatīvākus pakalpojumus visā dzīves ciklā**. Komiteja atbalsta ieceri mainīt sabiedrības paradigmu attiecībā uz to, kā Eiropas Savienībā aprūpe tiek vērtēta un sniegta, apvienojot dažādos kultūras aspektus un nacionālās atšķirības.

3.2. Stratēģijas mērķis ir Eiropas debates par aprūpi pārorientēt uz **ilgtspējīgu un cilvēktiesībās balstītu aprūpes modeli**, kas veicina dzimumu līdztiesību formālajā un neformālajā aprūpē un garantē cilvēka cieņu, neatkarīgu dzīvi un iekļautību sabiedrībā. Covid-19 pandēmija bija pārbaudījums **aprūpes sistēmu noturībai un piemērotībai** visā Eiropas Savienībā un izgaismoja strukturālas problēmas, piemēram, finansējuma un darbinieku nepietiekamību.

3.3. Lai Stratēģija būtu efektīva, ir vajadzīga pārveidojoša un vērienīga pieeja, kuras centrā ir aprūpes saņēmēju un aprūpētāju pamattiesības un vajadzības, tostarp centieni nodrošināt viņu **visaptverošu un jēgpilnu iesaisti konsultācijās un lēmumu pieņemšanā**.

3.4. EESK uzsver, ka **profilakses, rehabilitācijas un rehabilitācijas pasākumiem** vajadzētu būt neatņemamai Stratēģijas īstenošanas sastāvdaļai. Rīcībai, it īpaši ar visaptverošas Eiropas Senioru stratēģijas izstrādi saistītajiem pūliņiem, būtu arvien vairāk jākoncentrējas uz agrīnu iejaukšanos, veselīgām un aktīvām vecumdienām, preventīviem pasākumiem un atbalstu autonomijai, kas var samazināt vajadzību pēc ilgtermiņa aprūpes un veicināt iekļautību sabiedrībā un aktīvu pilsoniskumu.

3.5. EESK, atgādinot par taupības pasākumu īstenošanā gūto pieredzi nesēnās finanšu un ekonomikas krīzes laikā, uzsver, ka reaģējot uz pašreizējiem satricinājumiem, kas saistīti ar karu Ukrainā, enerģētikas krīzi un pašlaik vērojamo dzīves dārdzības krīzi, **par prioritāti jānosaka aprūpes pakalpojumu pieejamība cenas ziņā un nepārtrauktība**.

3.6. Komiteja atzinīgi vērtē **dzimumu līdztiesības** aspekta integrēšanu visā Stratēģijā. Formālās un neformālās aprūpes sektorā dominē sievietes. Eiropas Savienībā 29 % sieviešu apgalvo, ka galvenais iemesls, kāpēc viņas nav aktīvas darba tirgū vai strādā nepilnu darba laiku, ir aprūpes pienākumi. Salīdzinājumam, šādu apgalvojumu izteikuši tikai 6 % vīriešu⁽¹¹⁾. Aplēsts, ka šis nelīdzsvarotais aprūpes pienākumu sadalījums izmaksā 242 miljardus euro gadā⁽¹²⁾. Ieteikumi ir noderīgas pamatnostādnes dalībvalstīm, lai ierobežotu dzimumu stereotipus, kā arī vīriešu un sieviešu darba samaksas, pensiju un aprūpes atšķirības.

⁽³⁾ *Gender inequalities in care and pay in the EU* (Dzimumu nelīdztiesība aprūpē un tās ietekme uz darba tirgu): <https://eige.europa.eu/publications/gender-inequalities-care-and-pay-eu/>.

⁽⁴⁾ *Gender Equality Index* (Dzimumu līdztiesības indekss): <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022>.

⁽⁵⁾ *What if care work were recognised as a driver of sustainable growth?* (Kas notiktu, ja aprūpes darbs tiktu atzīts par ilgtspējīgas izaugsmes virzītājspēku?): <https://epthinktank.eu/2022/09/07/what-if-care-work-were-recognised-as-a-driver-of-sustainable-growth/>.

⁽⁶⁾ Pētījums par neformālās ilgtermiņa aprūpes biežumu un izmaksām: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8423&furtherPubs=no>.

⁽⁷⁾ *2021 Long-term care in the EU* (Ilgtermiņa aprūpe Eiropas Savienībā – 2021. gads): <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8396>.

⁽⁸⁾ *Long-term care workforce: Employment and working conditions* (Ilgtermiņa aprūpes darbaspēks: nodarbinātība un darba apstākļi): <https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2020/long-term-care-workforce-employment-and-working-conditions>.

⁽⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Veselības nozares darbinieku un veselības aprūpes stratēģija Eiropas nākotnei" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 486, 21.12.2022., 37. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Eiropas Parlamenta 2022. gada 22. jūnija rezolūcija "Ziņojums par Eiropas rīcību aprūpes jomā".

⁽¹¹⁾ ELGE, turpat.

⁽¹²⁾ EP pētījums, turpat.

3.7. EESK uzsver, ka **ģimenes aprūpe un neformālā aprūpe ir nozīmīgs ilgtspējīgu aprūpes sistēmu elements un aicina ātri apzināt šā aprūpes veida vajadzības un apstākļus tās sniegšanas jomā**. Jāatzīst, ka šie aprūpētāji ir partneri centienos nodrošināt aprūpes nepārtrauktību, un jāsniedz viņiem visaptverošs atbalsts, piemēram, apmācības iespējas un **prasmju atzišanas shēmas**, un jānodrošina viņu iesaiste darba tirgū un sociālajā dzīvē, izmantojot resursu, pakalpojumu un laika režīmu (saistīti ar Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu) kopumu un vienlaikus gādājot par sociālo tiesību, atelpas brīžu un garīgās veselības pakalpojumu pieejamību ⁽¹³⁾.

3.8. EESK atzinīgi vērtē to, ka uzsvars likts uz **aprūpētāju tiesību** aizsardzības uzlabošanu. Komiteja aicina dalībvalstis novērst nepilnības ES darba tiesību ievērošanā, ratificēt SDO Konvenciju Nr. 189, kas nosaka standartus attiecībā uz pienācīgu darba apstākļu nodrošināšanu mājāsaimniecībās nodarbinātām personām, un veikt pasākumus, lai regulētu **mājāsaimniecībās dzīvojošo aprūpētāju** ⁽¹⁴⁾, tostarp migrējošo un mobilo darba ņēmēju, situāciju. Tomēr Komiteja norāda, ka Stratēģijā nav pietiekami ņemts vērā fakts, ka Eiropā aprūpi jau nodrošina daudzi darba ņēmēji bez dokumentiem, un tajā uzsvars būtu jāliek uz visiem aprūpes darbiniekiem, kas dzīvo ES, neatkarīgi no viņu migrācijas un uzturēšanās statusa.

3.9. EESK atzinīgi vērtē apņemšanos **uzlabot darba apstākļus** aprūpes sektorā, nodrošinot prasmju pilnveidi un pārkvalifikāciju, kā arī prasmju validāciju, palielinot atalgojumu, veicinot sociālo tiesību un darba tiesību ievērošanu, pievēršot uzmanību fiziskajiem un psihosociālajiem veselības apdraudējumiem un risinot tādu problēmu kā vardarbības un aizskarošas izturēšanās draudi darba vietā. Komiteja aicina dalībvalstis ratificēt Starptautiskās Darba organizācijas Konvenciju Nr. 190 par vardarbības un aizskarošas izturēšanās izskaušanu darba vietā. Sociālajiem partneriem un valdībām ir jāsadarbojas, lai nepieļautu nestabilus aprūpes darba veidus un izveidotu spēcīgu tiesisko regulējumu un finanšu un darba koplīguma slēgšanas sarunu satvaru. Kvalificēta personāla trūkums gandrīz visās dalībvalstīs apdraud veselības un aprūpes standartus, it īpaši brīdī, kad vērojamas demogrāfiskas pārmaiņas, darba ņēmēju mobilitāte un sabiedrības novecošana.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK atkārtoti uzsver, ka steidzami jāizstrādā **īpaša Eiropas Aprūpes garantija** ⁽¹⁵⁾, kas būtiski veicinātu sekmīgu Stratēģijas īstenošanu, izmantojot politikas, prakses un finansēšanas instrumentu kopumu, lai nodrošinātu, ka Stratēģijā paredzētie pasākumi tiek pilnībā integrēti valstu tiesību, politikas, finansēšanas un pakalpojumu sistēmās. Lai nodrošinātu uzlabojumus sektorā, būtiski ir noteikt standartus un uzraudzīt to ievērošanu ⁽¹⁶⁾.

4.2. Eiropas Aprūpes stratēģija būtu jāpapildina ar strukturētu ES **īstenošanas plānu un finansēšanas shēmām**. Daudzās dalībvalstīs publiskie ieguldījumi aprūpes jomā ir nepietiekami. Lai atbalstītu dalībvalstis konkrētās ar aprūpi saistītās jomās (sākot ar politikas pasākumu izstrādi un beidzot ar pakalpojumu ieviešanu un ietekmes uzraudzību), ir jāizmanto ES strukturālie un investīciju fondi (ESF+, ERAF), kā arī Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) un tehniskā atbalsta instruments (TSI), it īpaši rīkojot sociāli atbildīgus publiskos iepirkumus.

4.3. Būtiska nozīme būs **progresu un ietekmes** uz aprūpes saņēmējiem un aprūpētājiem **novērtēšanai**. Īpašas tehniskās pamatnostādnes attiecībā uz uzraudzības un novērtēšanas sistēmu izveidi varētu palīdzēt valstu ministrijām ar konkrētiem norādījumiem, kā izstrādājami ilgtspējīgi aprūpes pakalpojumu modeļi, ietekmes mērījumi un rādītāji. Eiropas Komisijas veiktās uzraudzības procesā būtu jāparedz ziņojumi gan par politiku, gan par finansējumu un aicinājums veikt ieteikumu **vidusposma novērtēšanu**. **Eiropas pusgadā** ir jāpilnveido konkrētām valstīm adresētie ieteikumi, lai palīdzētu dalībvalstīm prioritāri noteikt, ka pienācīgs finansējums aprūpei ir produktīvs, ilgtspējīgs ieguldījums, nevis slogs ekonomiskai.

⁽¹³⁾ *European Charter for Family Carers*: <https://coface-eu.org/european-charter-for-family-carers/>.

⁽¹⁴⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums "Mājāsaimniecībās dzīvojošo aprūpes darbinieku tiesības" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 487, 28.12.2016., 7. lpp.).

⁽¹⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Veselības nozares darbinieku un veselības aprūpes stratēģija Eiropas nākotnei" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 486, 21.12.2022., 37. lpp.).

⁽¹⁶⁾ ESAO (2019) *Improving healthcare quality in Europe – Characteristics, effectiveness and implementation of different strategies*.

4.4. Pēc abu Padomes ieteikumu pieņemšanas pasākumi un pamatnostādnes būtu ātri **jātransponē valstu politikā un tiesiskajā regulējumā**. EESK uzsver, ka svarīga loma ir valstu ieceltajiem ilgtermiņa aprūpes koordinatoriem, lai nodrošinātu saskaņotību un integrētu aprūpes aspektu citās jomās, ministrijās un pārvaldības līmeņos, neaprobežojoties tikai ar sociālās aizsardzības un veselības aprūpes politiku (mājokļi, transports, enerģētika, ekonomika utt.).

4.5. Nevēlama risku atlase, komercializācija un dzišanās pēc ienākumiem un peļņas aprūpes un veselības aprūpes nozarē var saasināt nevienlīdzību aprūpes pieejamības jomā. Vajadzīgi samērīgi kontroles pasākumi, lai nepieļautu nevēlamu praksi un nodrošinātu stingras garantijas augstas kvalitātes pakalpojumiem un līdzekļu pareizai izmantošanai. Ilgtermiņa aprūpes un pirmsskolas izglītības un aprūpes jomā dalībvalstu līmenī ir vajadzīgas **spēcīgas sociālās aizsardzības sistēmas un kvalitatīvi un uz solidaritāti balstīti sabiedriskie pakalpojumi, sociālie ieguldījumi un sociālās ekonomikas dalībnieki**, piemēram, savstarpējās apdrošināšanas sabiedrības, lai nodrošinātu dažādas finansēšanas un izmaksu dalīšanas sistēmas **atbilstoši apmācītu aprūpētāju** sniegtai aprūpei kopienās un mājās⁽¹⁷⁾. Lai varētu finansēt noteikumu īstenošanu, būtu jāapsver alternatīvas sociālajām iemaksām⁽¹⁸⁾. Būtu jāapsver iespēja izmantot bezpeļņas organizāciju sniegtu brīvprātīgu atbalstu, kas sniedz labumu gan aprūpes, gan veselības aprūpes sistēmām, taču tas nedrīkst kalpot par izmaksu samazināšanas pasākumu.

4.6. Runājot par valstu pilnvarām un subsidiaritāti, jānorāda, ka Eiropas Komisijai būtu jānodrošina, ka dalībvalstu izstrādātie **augstvērtīgie aprūpes pakalpojumi ir iekļaujoši**. Ar Stratēģiju, it īpaši ar stingrām un saistošām kvalitātes sistēmām jānodrošina, ka visiem, kam vajadzīga aprūpe, ir visaptveroša un vienlīdzīga piekļuve pakalpojumiem. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš parasti atstumtajām grupām, piemēram, romiem, migrantiem u. c., un krusteniskas un strukturālas diskriminācijas sekām. Tas nozīmē arī, ka aprūpes infrastruktūrai jābūt pieejamai attālos apvidos un teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu.

4.7. **Ieguldījumi digitālajā infrastruktūrā** var veicināt efektīvu aprūpes plānošanu un nodrošināšanu, informācijas uzglabāšanu, apmaiņu un nodošanu starp dažādiem veselības un sociālās aprūpes sniedzējiem un vienlaikus dot iespēju efektīvi uzraudzīt kvalitāti un vienlīdzīgu pieejamību. Dažādas iespējas, piemēram, atbalsta tehnoloģijas, profilakses pasākumi, robotika, televeselība un vēl citas, ja tās ir pilnībā iekļaujošas un pieejamas, var atbalstīt aprūpes pakalpojumu tvērumu, nepārtrauktību, koordināciju un augstu kvalitāti.

4.8. Ierosinātajā ieteikumā par ilgtermiņa aprūpi teikts, ka sistēmām ir **jāņem vērā arī personu ar invaliditāti atbalsta vajadzības**, un vienlaikus skaidri norādīts uz ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. Komisijai būtu jānodrošina, ka ES līdzekļi, kas piesaistīti saskaņā ar Stratēģiju, respektē deinstitucionalizācijas mērķi un atbalsta iekļaušanu, attīstot kopienā balstītus pakalpojumus, kurus sniedz labi apmācīts darbaspēks⁽¹⁹⁾. EESK atkārtoti uzsver, ka jāatbalsta bērni un vecāki ar invaliditāti⁽²⁰⁾, un atzinīgi vērtē šo uzsvāru ieteikumā par pirmsskolas izglītību un aprūpi.

5. Ieteikuma par pirmsskolas izglītību un aprūpi īstenošana

5.1. **EESK atbalsta Barcelonas mērķu pārskatīšanu**, lai uzlabotu piekļūstamas, cenas ziņā pieņemamas, iekļaujošas un kvalitatīvas bērnu aprūpes pieejamību. Dalībvalstīm, kuras ir sasniegušas vai pārsniegušas mērķus, būtu vairāk jākoncentrējas uz kvalitātes standartu nodrošināšanu un dažādu pirmsskolas izglītības un aprūpes veidu izstrādi, ņemot vērā dažādu vecuma grupu vajadzības. Pirmsskolas izglītības un aprūpes pieejamības palielināšanas mērķiem ir jāiet roku rokā ar **kvalitātes nodrošināšanas sistēmām un pienācīgiem darba apstākļiem**. Dalībvalstīm būtu jāizstrādā **rādītāji**, lai varētu, ņemot vērā valstu vēlmes un atšķirības, **uzraudzīt** aprūpes modeļu **pieejamību**, vienlaikus izpildot pārskatītajos mērķrādītājos minētos mērķus, kvalitātes nostādnes un citus standartus.

⁽¹⁷⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Sociālo ieguldījumu ietekme uz nodarbinātību un publiskajiem budžetiem" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 226, 16.7.2014., 21. lpp.).

⁽¹⁸⁾ *Event report: European Care systems: Solidarity and sustainability – friends or foes?*: <https://www.aim-mutual.org/mediaroom/event-report-european-care-systems-solidarity-and-sustainability-friends-or-foes/>.

⁽¹⁹⁾ Eiropas ekspertu grupa pārejai no institucionālās aprūpes uz vietējās kopienas nodrošinātu aprūpi, *EU Guidance on independent living and inclusion in the community*, un *EU funds. Checklist to promote independent living and deinstitutionalisation*.

⁽²⁰⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "To ģimenes locekļu loma, kuri aprūpē cilvēkus ar invaliditāti un vecus cilvēkus: šādas aprūpes kāpinājums pandēmijas laikā" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 75, 28.2.2023., 75. lpp.).

5.2. EESK atzinīgi vērtē aicinājumu nodrošināt, ka visiem bērniem ir **likumīgas tiesības** piekļūt kvalitatīviem pakalpojumiem, un Stratēģijas mijiedarbību ar **Eiropas Garantiju bērniem**, virzot uz priekšu tās daudzpaudžu pieeju, kas ir būtiska darba un privātās dzīves līdzsvaram un ģimeņu labklājībai. Iespējas brīvi piekļūt pirmskolas izglītībai un aprūpei, kuras tiek dotas ģimenēm, kurām tās vajadzīgas, jāpapildina ar pasākumu kopumu, kas ietver bezmaksas maltītes, bezmaksas higiēnas produktus (piemēram, autiņbiksītes) un palīdzību fiziskās un garīgās attīstības nodrošināšanā (smalkās motorikas prasmes, runas un valodas terapija utt.).

5.3. EESK atzinīgi vērtē norādes uz **ES līdztiesības sistēmām un bērniem, kuri atrodas neaizsargātības situācijā**. Šo norāžu mērķis ir izveidot iekļaujošas sistēmas, kas respektē visu veidu ģimenes. Īstenojamo pasākumu uzskaitījumā būtu jāmin informēšana, darbinieku apmācība par pakalpojumu lietotāju tiesībām un par iekļaušanu un aizspriedumiem. EESK īpaši atzinīgi vērtē priekšlikumus nodrošināt atbilstošu attiecību starp bērnu skaitu un personālu, darbinieku pastāvīgu profesionālo apmācību un laika prasību iekļaušanu rādītājos, kas it īpaši attiecas uz bērniem ar invaliditāti, kuri bieži vien pirmskolas izglītībai un aprūpei var piekļūt tikai daļēji.

5.4. **Labas pirmskolas izglītības un aprūpes prakses modeļiem** ir jābūt to pasākumu pamatpīlāram, kas tiek veikti, lai īstenotu Padomes ieteikumu, un tie ir jāatbalsta ar vietējā un reģionālā līmeņa politikas pasākumiem un finansēšanas sistēmām, kas piešķir īpašu budžetu aprūpes saņēmēju un aprūpētāju vajadzībām, un ar jaunu aprūpes pakalpojumu veidu izmēģinājumiem. Bērnu tiesībām arī turpmāk vajadzētu būt uzmanības centrā. Bērniem agrīnā vecumā ir vajadzīga veselīga un labvēlīga vide, ko veido ģimene vai profesionāli aprūpētāji; tāpēc, ņemot vērā dažādu vecumu bērnu attīstības vajadzības, ir jābūt pieejamiem **dažādiem aprūpes modeļiem** (dienas centriem, bērnudārziem, bērna kopšanas palīgiem, māšu asistentiem, spēļu grupām, ārpuskolas aprūpei).

6. Ieteikuma par ilgtermiņa aprūpi īstenošana

6.1. EESK aicina izstrādāt **pārdomātus īstenošanas plānus**, kas aptvertu visu ilgtermiņa aprūpes spektru. Eiropas Komisijai būtu jāformalizē sadarbība, izveidojot **augsta līmeņa ekspertu grupu ilgtermiņa aprūpes jautājumos**, kas pulcē sociālos partnerus, pilsoniskās sabiedrības organizācijas, valstu koordinatorus, ilgtermiņa aprūpes saņēmējus, it īpaši vecāka gadagājuma cilvēkus un personas ar invaliditāti, un citus attiecīgus ekspertus un praktiķus. Lai grupas darbs balstītos uz informāciju, varētu izveidot **publisku** tiešsaistes **platformu**, kas apkopotu datus un pētījumus un veicinātu labas prakses apmaiņu.

6.2. EESK jau pieņēmusi vairākus **atzinumus par ilgtermiņa aprūpes nodrošināšanu** Eiropas Savienībā⁽²¹⁾, uzsverot nepieciešamību ieguldīt augsti kvalitatīvā, ilgtspējīgā un visiem piekļūstamā aprūpē. EESK uzsver, ka, ņemot vērā dalībvalstu labas prakses piemērus, ir **maksimāli jāpalielina papildināmība un sinerģija starp visiem aprūpes un veselības pakalpojumu sniedzējiem gan publiskajā, gan privātajā sektorā** (peļņas un bezpeļņas), lai panāktu tādu aptveres līmeni, kas nevienu neatstāj novārtā.

6.3. EESK atzinīgi vērtē to, ka priekšlikumā par ilgtermiņa aprūpi ir atzīts, ka nozīmīgi **pakalpojumu sniedzēji ir sociālās ekonomikas dalībnieki**. EESK mudina Komisiju vairāk apsvērt, kā varētu nodrošināt strukturētu komunikāciju starp sociālās ekonomikas dalībniekiem un Eiropas iestādēm ilgtermiņa aprūpes politikas jomā.

6.4. EESK atzīmē, ka **zaļās un digitālās pārkārtošanās** procesā īstenojamajām dažādajām iniciatīvām ir liela nozīme, lai pilnībā izmantotu tehnoloģiju potenciālu un iekļaujošākā un ilgtspējīgākā veidā izveidotu, pārvērtētu un atjaunotu dzīvojamo fondu.

(21) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematiem "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Iniciatīva strādājošo vecāku un aprūpētāju darba un privātās dzīves līdzsvara atbalstam"" (COM(2017) 252 final), "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem, un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES" (COM(2017) 253 final – 2017/0085 (COD)) (OV C 129, 11.4.2018., 44. lpp.); Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums "Mājsaimniecībās dzīvojošo aprūpes darbinieku tiesības" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 487, 28.12.2016., 7 lpp.); Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Atzinums par tematu "Visiem pieejamas ilgtermiņa aprūpes nodrošināšana un finansiāli ilgtspējīgas sistēmas vecāka gadagājuma cilvēku ilgtermiņa aprūpei" (izpētes atzinums) (OV C 204, 9.8.2008., 103. lpp.); Brošūra "Economic, technological and social changes in advanced health services for the elderly" un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Veciem cilvēkiem paredzētu mūsdienīgu veselības aprūpes pakalpojumu ekonomiskās, tehnoloģiskās un sociālās pārmaiņas" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 240, 16.7.2019., 10. lpp.); Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ceļā uz jaunu aprūpes modeli veciem cilvēkiem: Covid-19 pandēmijā gūtā pieredze" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 194, 12.5.2022., 19. lpp.).

6.5. **Labas ilgtermiņa aprūpes prakses modeļi** var ietvert strukturētāku un efektīvāku atbalstu, kas tiek sniegts mājās, kā arī jaunus alternatīvus mājokļus, piemēram, sociālus, uzraudzītus vai kopienā balstītus mājokļus, kopdzīves vienības vai citas alternatīvas, kuras atbilst aprūpes saņēmēju vajadzībām un vēlmēm un balstās uz juridiski apstiprinātām kvalitātes sistēmām. Būtu jāapsver arī **citū veidu aprūpes modeļi**, lai integrēti aptvertu visu aprūpes spektru, piemēram, atbalsts garīgās veselības jomā, ģimenes centri, vecāku atbalsta grupas un īstermiņa mājokļu atbalsts tādā veidā, kas atvieglo pāreju no viena modeļa uz citu, mainot vajadzīgo pakalpojumu intensitāti vai raksturu un vienlaikus neizjaucot aprūpes nepārtrauktību.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par dabas atjaunošanu”**(COM(2022) 304 final – 2022/0195 (COD))**

(2023/C 140/08)

Ziņotājs: **Arnold PUECH d'ALISSAC**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 11.7.2022. Eiropas Parlaments, 14.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.1.2023.
Pieņemts plenārsesijā	25.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	201/4/11

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK piekrīt Komisijai un Eiropas Parlamentam, ka biodaudzveidības jomā līdz šim ieturētā pieeja un veiktie pasākumi nav efektīvi, un atzinīgi vērtē ierosinātās regulas vispārējo mērķi, proti, pastiprināt aktivitāti dabas atjaunošanas jomā, lai apturētu bioloģiskās daudzveidības izzušanu un Eiropas bioloģisko daudzveidību virzītu uz atveseļošanās ceļu. Tādējādi uz dalībvalstīm attieksies juridiski saistoši pienākumi. EESK piezīmē, ka izvēlēta pieeja atbilst Monreālā pieņemtajiem COP 15 lēmumiem.

1.2. Tomēr EESK ir vairāki komentāri un iebildumi pret Komisijas noteikto mērķu formulējumu un metodiku. Visnopietnākais trūkums ir tas, ka gandrīz nav ņemta vērā obligāti īstenojamo pasākumu ekonomiskā ietekme uz zemes izmantotājiem, galvenokārt privātiem izmantotājiem. Atzinumā par ES Biodaudzveidības stratēģiju 2030. gadam EESK jau ir norādījusi, ka “nevar likt lauksaimniekiem un mežu īpašniekiem uzņemties biodaudzveidības aizsardzības izmaksas”. Šā sabiedrības labuma un vērtības nodrošināšanai drīzāk būtu viņiem jāklūst par noderīgu ienākumu gūšanas avotu. Komiteja uzskata, ka “jaunajā ekonomikas atveseļošanas plānā šim problēmjautājumam varētu pievērst īpašu uzmanību, veicot ieguldījumus personālā un piešķirot resursus stratēģijas satūra aizsardzībai”⁽¹⁾. Ne Komisija, ne dalībvalstis nav ievērojušas šo ieteikumu. Iepriekšējos atzinumos EESK cita starpā izteica kritiku par *Natura 2000* pasākumu katastrofāli zemo finansējumu. Komiteja pauž stingru pārliecību, ka gadījumā, ja netiks nodrošināts pietiekams finansējums, arī Komisijas pašreizējā jaunā pieeja panākumus nenesīs. Tas ir svarīgi, lai kompensētu finansiālos zaudējumus (un papildus lai atalgotu bioloģiskās daudzveidības pakalpojumus), kas zemes izmantotājiem radīsies, paplašinot savu zemes izmantojumu, lai bioloģiskās daudzveidības jomā varētu uzrādīt labākus rezultātus. Tāpēc EESK aicina izveidot Eiropas fondu, kas būtu veltīts biodaudzveidībai un meklēt jaunus veidus, kā ar dažādām ES politikas jomām (KLP, enerģētikas, mājojļu, transporta politiku u. c.) varētu palīdzēt sasniegt saistošos šīs regulas mērķus.

1.3. Attiecībā uz finanšu aspektiem EESK aicina iepriekš novērtēt precīzu lauksaimniecības zemes, mežu un ūdensteču platību, uz ko attiecas regulas priekšlikumi. Papildus EESK vērs Komisijas uzmanību uz vajadzību paredzēt līdzekļus kompensāciju izmaksai tieši lauksaimniekiem un mežu īpašniekiem, kas var zaudēt visas ražošanas platības.

⁽¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam. Atgriezīsim savā dzīvē dabu” (COM(2020) 380 final) (OV C 429, 11.12.2020., 259. lpp.).

1.4. Lai gan dabas atjaunošana aizsargājamajās teritorijās ir nepieciešama to stāvokļa pasliktināšanās dēļ, ne visas atjaunotās teritorijas var kļūt par aizsargātām teritorijām un ne visām tām par tādām ir jāklūst. Pat ja EESK uzskata, ka ir svarīgi, lai dažas aizsargājamo teritoriju daļas tiktu pakļautas stingrai aizsardzībai (izmantojot pārvaldību bez iejaukšanās) ⁽²⁾, vēl svarīgāk ir nodrošināt, lai, tās izmantojot, biodaudzveidība tiktu saglabāta pāri robežām. Lielākajā daļā teritoriju to ekosistēmas jācenšas rehabilitēt tā, lai neizslēgtu noteiktas un pielāgotas saimnieciskās darbības veikšanu. Tomēr ekstensīvā lauksaimniecība un mežsaimniecība ir palīdzējusi uzturēt augstu biodaudzveidības līmeni, kuru tagad ir nepieciešams aizsargāt. Šīm ekstensīvajām lauksaimniecības un mežsaimniecības formām, kas šodien pamazām tiek aizmirstas to zemās ekonomiskās dzīvotspējas dēļ, būtu jāsniedz papildu atbalsts ⁽³⁾. Rehabilitācija, iespējams, ir zinātniski piemērotāks termins, kas dažādās politikas jomās tiek izmantots, domājot par līdzsvaru starp dzīvošanu un ražošanu. Tāpēc EESK iesaka pāriet no termina "atjaunošana" uz "rehabilitāciju" ⁽⁴⁾, it īpaši tāpēc, ka daba nav statiska un to nevar "atjaunot" sākotnējā stāvoklī, piemēram, kā bojātu māju vai automašīnu. Daudzi pētījumi liecina, ka, piemēram, kūdrāju renaturalizācijas pasākumi rada ievērojamas izmaksas, lai gan kūdrāju atjaunošanu sākotnējā stāvoklī tie nespēj nodrošināt. Mums ir jāpadomā par to, ko mēs vēlamies sasniegt: regulas mērķim nevajadzētu būt vides dabiskā stāvokļa atjaunošanai, bet gan vides ekosistēmas pakalpojumu atjaunošanai un attiecīgi – atbalstam ilgtspējīgai un daudzfunkcionālai šo teritoriju izmantošanai. Tā kā cilvēks laika gaitā ir izmainījis dabisko vidi, no zinātniskā viedokļa nav iespējams atjaunot dabas sākotnējo stāvokli. Pakāpeniski notiekošās klimata pārmaiņas arī var būt iemesls tam, kāpēc dažas agrākās ekosistēmas vairs nav iespējams pilnībā atgūt. Savukārt nodrošināt vidisko ilgtspēju, veicinot ekosistēmu pakalpojumu ilgtspēju, ir reālistisks mērķis. EESK vēlētos redzēt atbilstošu politisko satvaru; tieši šajā ziņā Komisijas dokuments nes vilšanos.

1.5. Noteikts laika grafiks un stingras robežvērtības nav gluži piemērotas dabas neapveramajām raksturiezīmēm. Stingru termiņu noteikšana dalībvalstīm ir piemērota tikai saistībā ar administratīvo un plānošanas apstākļu izveidi. Savukārt ir vajadzīga elastīga pieeja, lai varētu atspoguļot katras dabas teritorijas konkrētās vajadzības, apstākļus, iespējas, ražošanas un ienākumu līmeni un katras dabas teritorijas sākumpunktu. Ierosinātā regula nerada skaidrību par prioritāšu noteikšanu un atjaunošanas pasākumu sadalīšanu, kas dalībvalstīm būtu jāveic, un tādējādi rodas risks, ka kvalitatīvi rezultāti netiks sasniegti izmaksu ziņā lietderīgā veidā. Lēmumu pieņemšana dalībvalstu līmenī nepārprotami ir pamatots princips, jo tas nodrošina arī zemes īpašnieku tiesību īstenošanu un atspoguļo subsidiaritātes un proporcionalitātes principu.

1.6. Komisijas dokumentā vilšanos sagādā vispārējais ietekmes novērtējums, kuram būtu vajadzējis būt vēršamam tieši uz ekonomikas, sociālajiem un pārtikas jautājumiem, un tāpēc EESK aicina veikt papildu novērtējumu.

1.7. EESK iesaka 10 % segumā iekļaut blakus esošās teritorijas, kas sākotnēji ir neproduktīvas, bet kuras arī ir ļoti svarīgas biodaudzveidībai. EESK uzsver, ka dokumentā ir izvirzīti īpaši vērienīgi mērķi lauksaimniekiem, un atgādina, ka svarīgi ir ņemt vērā visas dabiskās dzīvotnes. Tomēr ekosistēmu uzlabošanā būtiski ir iesaistīt visu sabiedrību. Šajā saistībā EESK atgādina, ka attiecībā uz dažādām iesaistītajām personām ir jāievēro pasākumu samērīguma princips (taisnīgs sloga un izmaksu, kā arī ieguvumu sadalījums).

1.8. EESK atbalsta izvirzīto mērķi, jo tā ir ES nākotnei stratēģiska iecere, un iesaka stiprināt mērķrādītājus un veicināt, jo īpaši ar ekstensīvās lauksaimniecības darbībām, visas ūdensvides atjaunošanu, tostarp kūdrāju hidroloģiskā režīma atjaunošanu, un vienlaikus nodrošināt lauksaimniecības un mežsaimniecības sociālo un ekonomisko stabilitāti.

1.9. EESK apzinās, ka Eiropai ir vajadzīga pilnīgi jauna ūdens resursu politika. Gadsimtiem ilgi īstenotā politika, kas paredz pēc iespējas ātrāk novadīt ūdeni no dabas, daudzējādi un negatīvi ietekmē bioloģisko daudzveidību, un tagad – daļēji klimata pārmaiņu dēļ – izpaužas arī negatīvā ietekme uz mežsaimniecību un lauksaimniecību (sausums/ugunsgrēki) un uz iedzīvotājiem (plūdi). EESK tāpēc uzsver, ka ūdenim ir jāatgriežas dabā un tur jāpaliek, taču vienlaikus nevajadzētu aizmirst, ka daudzās situācijās, piemēram, ūdensteču uzturēšanā, cilvēku darbība joprojām ir labvēlīga.

⁽²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam. Atgriezīsim savā dzīvē dabu"" (COM(2020) 380 final) (OV C 429, 11.12.2020., 259. lpp.).

⁽³⁾ EESK informatīvs ziņojums "Ekstensīvās lopkopības un organisko mēslošanas līdzekļu priekšrocības Eiropas zaļā kursa kontekstā".

⁽⁴⁾ Rehabilitēt nozīmē koncentrēties uz konkrētu ekoloģisko funkciju atgūšanu.

1.10. EESK iesaka ierobežot platību aizņemšanu uz dabas teritoriju rēķina. Komiteja arī mudina veidot zaļās zonas pilsētās un tajās likvidēt augsnes noblīvētību, lai līdz 2030. gadam efektīgi mazinātu klimata pārmaiņu ietekmi.

1.11. Jūras vides atjaunošanas mērķu saistībā EESK atbalsta aizsardzības mehānisma izveidi kopējās zivsaimniecības politikas ietvaros. Komiteja arī mudina veidot ES finansiālo atbalstu, lai stimulētu inovatīvu risinājumu meklēšanu un zināšanu uzlabošanu par šīm ekosistēmām.

1.12. EESK uzsver, ka dabas atjaunošanas kontekstā ir pilnībā jāatzīst ekonomiskā un sociālā perspektīva. Ekonomiskās un sociālās ilgtspējas atzīšana un nodrošināšana ir priekšnoteikums ierosināto tiesību aktu pieņemamībai un sekmīgai īstenošanai, jo rezultāti lielā mērā būs atkarīgi no zemes īpašnieku un citu vietējo dalībnieku motivācijas, atbalsta un turpmākas iesaistes. Ir ārkārtīgi svarīgi ievērot zemes īpašnieku tiesības, izmantojot atklātu saziņu, aktīvu iesaistīšanos un pilnīgu finansiālu kompensāciju par visiem iespējamiem ekonomiskiem zaudējumiem. Šajā saistībā EESK uzsver uz brīvprātīgu rīcību un ekonomiskiem stimuliem balstītu pieeju potenciālu.

1.13. EESK iesaka paredzēt ES atbalstu tādu mežsaimniecības darbību veidošanai un attīstīšanai, kas tiek veiktas pirms koku stādīšanas un pēc to izciršanas, jo tās dotu iespēju izmantot agromežsaimniecības ekonomisko potenciālu.

1.14. EESK brīdina par iespējamo negatīvo ietekmi uz paaudžu nomaņu lauksaimniecības nozarē un atkārtoti iesaka ⁽⁵⁾ palielināt ciematu un lauku apvidu pievilcību, šajā nolūkā nodrošinot iespējas turpināt ekonomiskā ziņā dzīvotspējīgu darbību, balstoties uz dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu.

2. Ievads

2.1. Ņemot vērā pasaules mēroga zinātniskos konstatējumus, kuri brīdina par globālās sasilšanas ietekmi uz sabiedrības nākotni, Eiropas Komisija ir paudusi apņemšanos izstrādāt biodaudzveidības stratēģiju ar augstu uzstādītiem mērķiem 2030. un 2050. gadam visām dalībvalstīm. Komisija 2022. gada 22. jūnijā pieņēma regulas projektu par dabas atjaunošanu. Dabas aizsardzība un atjaunošana Eiropas Savienībā līdz šim galvenokārt ir regulēta ar Dzīvotņu direktīvu un Putnu direktīvu, kā arī Aiči mērķiem, taču tagad, lai nodrošinātu atjaunošanas pasākumu reālu īstenošanu dalībvalstīs, Komisija ir izvēlējusies jaunu saistošu satvaru.

2.2. Eiropas Vides aģentūra ir apstiprinājusi, ka pašlaik Eiropas Savienībā 81 % aizsargājamo dzīvotņu ir sliktā stāvoklī. Tikai 9 % no tām var konstatēt uzlabojumus. Turklāt 84 % kūdrāju, kas ir būtiski oglekļa uztveršanai un uzglabāšanai, kā arī ūdens filtrēšanai, ir slikti saglabāšanās stāvoklī. Pēdējo desmit gadu laikā 71 % saldūdens zivju un 60 % abinieku populāciju ir sarukušas. Taču vairāk nekā puse no pasaules IKP ir atkarīga no dabas un no tās pakalpojumiem, un vairāk nekā 75 % no pasaules pārtikas kultūraugu veidiem ir atkarīgi no dzīvniekiem, kuri tos apputeksnē ⁽⁶⁾.

2.3. Turklāt ierosinātais ES tiesību akts iekļaujas ANO Ekosistēmu atjaunošanas desmitgadē, kuru vada ANO Vides programma (UNEP) un Apvienoto Nāciju Organizācijas Pārtikas un lauksaimniecības organizācija. Runa ir par nozīmīgu globālu kustību ar mērķi paātrināt atjaunošanas projektus un nodrošināt, lai pasaule būtu ceļā uz ilgtspējīgu nākotni. Degradētu ekosistēmu atjaunošana ir būtiska, lai sasniegtu ilgtspējīgas attīstības mērķus, galvenokārt tos, kas saistīti ar klimata pārmaiņām, nabadzības izskaušanu un pārtikas nodrošinājumu.

2.4. Komisijas pieeja, kuras pamatā sākotnēji bija Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam ar brīvprātīgiem mērķiem, ātri tika pastiprināta ar priekšlikumiem par dalībvalstīm saistošiem dokumentiem. Tāpat kā starptautiskā sabiedrība Komisija ir bijusi spiesta strauji reaģēt uz secinājumiem par biodaudzveidības samazināšanos un par tās sekām, kas uzsvērtas arī nesenojās Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) publikācijās. Līdz ar to starptautiskajās sarunās Biodaudzveidības konvencijas ietvaros Komisija ir izvēlējusies uzņemties vadību, lai līdz 2050. gadam būtu sākusies visu Eiropas ekosistēmu atjaunošana.

⁽⁵⁾ EESK informatīvais ziņojums "KLP ietekmes uz paaudžu maiņu novērtējums" un EESK informatīvais ziņojums "KLP ietekmes uz lauku apvidu teritoriālo attīstību novērtējums".

⁽⁶⁾ IP/22/3746.

2.5. Šajā priekšlikumā attiecīgi ir paredzēts noteikt dalībvalstīm juridiski saistošus mērķus. Vispārējais mērķis ir ekosistēmu atjaunošanas ceļā veicināt pastāvīgu, ilgtermiņa un ilgtspējīgu biodaudzveidīgas un noturīgas dabas atkopšanas visās Savienības sauszemes un jūras teritorijās. Runa ir par to, ka dalībvalstīm bez kavēšanās jāievieš iedarbīgi platībbalstīti atjaunošanas pasākumi, kuriem līdz 2030. gadam jāaptver vismaz 20 % no ES sauszemes un jūras teritorijas, bet līdz 2050. gadam – visas ekosistēmas, kurām vajadzīga atjaunošana.

2.6. Šie noteikumi atspoguļo tos mērķus, kas noteikti Dzīvotņu direktīvā un Putnu direktīvā, Ūdens pamatdirektīvā, Jūras stratēģijas pamatdirektīvā, regulā par invazīvām svešzemju sugām, KLP mērķos, ES Apputeksnētāju iniciatīvas mērķos un jaunajā ES meža stratēģijā 2030. gadam, un šie noteikumi ar šiem mērķiem ir cieši saistīti.

2.7. Šo dokumentu ir paredzēts tieši iekļaut dalībvalstu rīcīpolitikās, ar kurām tiek risināti izaicinājumi gan klimata, gan biodaudzveidības jomā. Lai gan politiķi jau sen ir brīdināti par globālās sasilšanas izaicinājumiem, zinātnieki tikai nesen ir uzsvēruši tiešo saikni starp klimata pārmaiņām un būtisko ietekmi uz biodaudzveidību. Diezgan nepieredzētā veidā Komisija mudina attiecīgos izaicinājumus ņemt vērā kopumā un ir atteikusies no politikas jomu stingrās norobežošanas, kā tas ir noticis līdz šim.

3. Regulas projekta analīze

3.1. Projekts rada vairākus dziļus jautājumus un šaubas gan par to mērķu izvēli, kas jāsasniedz ierobežotā laikā, gan par definīcijām un rādītājiem. Piemēram, dažu pasākumu pamatā ir jēdzieni, kas attiecas uz dabas tiesībām. Tāpēc, lai nodrošinātu labāku izpratni, regulas projektā uz to būtu jāatsaucas. Turklāt dažviet tekstā būtu skaidrāk jānorāda, cik lielā mērā tiek saglabāta dalībvalstu subsidiaritāte. Konkrēti 10. pantā, kurā ir ietverti mežu ekosistēmu atjaunošanas rādītāji, būtu jānorāda, ka atbildība par mežsaimniecību lielākoties piekrīt dalībvalstīm (?).

3.2. Atzinuma izstrāde par regulas projektu dalībvalstu ekosistēmu stāvokļa atjaunošanai ir nedaudz problemātiska, jo nav precīzi zināms, ar kādiem uzdevumiem un darbībām būs jātiek galā dalībvalstīm. Faktiski dokumenta projektā ir runa par “nacionālo atjaunošanas plānu” izstrādi un īstenošanu, kam jānotiek, pamatojoties uz jaunākajām valsts zinātniskajām analizēm.

3.3. Regulas projektā izvēlētie termini ir ārkārtīgi svarīgi, jo ar tiem tiek saskaņots un noteikts pamats mērķiem, kas dalībvalstīm ir jāsasniedz. Lai gan tādas definīcijas kā “labs stāvoklis”, “labvēlīga atsaucis platība” un “sugas dzīvotnes pietiekama kvalitāte un kvantitāte” būtu jāformulē vispārpieņemtā zinātniskā valodā, to faktiskajā īstenošanā ir zināmā mērā problemātiska. Šo zinātnisko definīciju pamatā ir politiski apsvērumi. Kā izvēlēties “labvēlīgu atsaucis platību”? Kas noteiks “sugas dzīvotnes pietiekamu kvalitāti un kvantitāti”? Tas, ka nav iepriekšējas atsaucis robežvērtības, mazina mērķu skaidrību un apgrūtina uz informāciju balstīta atzinuma sniegšanu par dokumentu. EESK uzsver, ka, veicot regulas projekta 11. pantā paredzēto kvantitatīvo noteikšanu, ir pareizi ņemt vērā gan bioloģiskās daudzveidības samazināšanos iepriekšējā periodā (Komisija bez pamatojuma ierosina pēdējos 70 gadus), gan nākotnē iespējamās vides apstākļu izmaiņas. Ir jānovērs varbūtība, ka ierosināto pasākumu īstenošanas atšķirības dalībvalstīs varētu izraisīt konkurences kropļojumus ES lauksaimnieku vidū. Priekšlikumā turklāt paredzēts pastāvīgi uzlabot ekosistēmas, un izdarīto ir iecerēts izvērtēt reizi trijos gados sākot no 2030. gada. Bet ko darīt ar ekosistēmām, kuru rehabilitācijai ir vajadzīgs vairāk vai mazāk laika? Jāšaubās, vai būtiskus uzlabojumus ir iespējams konstatēt tik īsos pārskata periodos. Vai tāda gadījumā dalībvalstis tiks sodītas, ja dabai gluži vienkārši būs vajadzējis vairāk laika, lai mainītos?

3.4. EESK uzskata, ka atjaunošanas procesā prioritāte jānodod teritorijām, kas atrodas esošajā aizsargājamo teritoriju tīklā, it īpaši *Natura 2000* teritorijām, lai pilnībā atraisītu šo teritoriju potenciālu. Šādā veidā var vislabāk atbalstīt mērķi panākt Dzīvotņu direktīvas I pielikumā uzskaitīto dzīvotņu labu stāvokli. Atjaunošanas pasākumu orientēšana uz aizsargājamām teritorijām ne tikai nodrošina atjaunošanas pasākumu ilglaicīgus rezultātus, bet arī palīdz izvairīties no iespējamām konfliktējošām interesēm, kas saistītas ar zemes izmantošanu. Tāpēc EESK uzskata, ka ļoti plašā un stingrā situācijas nepasliktināšanās prasība attiecībā uz dzīvotnēm, kas arī atrodas ārpus aizsargājamo teritoriju tīkla, ir nelīdzsvarota un nesamērīga.

(?) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Klimatiskais taisnīgums” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 81, 2.3.2018., 22. lpp.) un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pārdomu dokuments “Ceļā uz ilgtspējīgu Eiropu 2030. gadā”” (COM(2019) 22 final) (OV C 14, 15.1.2020., 95. lpp.).

3.5. Mehānisms, ar kādu tiek panākts, lai dalībvalstis uzņemtos pārskatbildību par atjaunošanas pasākumu īstenošanu un mērķrādītāju sasniegšanu, sniedz maz detalizētas informācijas par mērķu īstenošanas uzraudzību. Šis precizitātes trūkums rada bažas par pasākumu taisnīgumu starp dalībvalstīm, dažādām nozarēm un dažādām cilvēku grupām. Lai gan regulas izvēlei ir reālas priekšrocības dalībvalstu ieguldāmā darba saskaņošanas un vienlīdzīgu konkurences apstākļu uzturēšanas aspektā, tas neatstāj dalībvalstīm pietiekamu rīcības brīvību pieņemt lēmumus par atjaunošanu, pamatojoties uz savām vajadzībām un apstākļiem. Lai gan mērķi ir jāpapildina ar uzraudzības un ziņošanas mehānismu, līdz minimumam jāsamazina viss papildu administratīvais slogs. Pēc iespējas būtu jāizmanto esošie valstu un ES mehānismi pastāvīgai progresa novērtēšanai un ziņošanai par to.

4. Izaicinājumi ES lauku videi un mežsaimniecībai

4.1. Lauksaimniecības ekosistēmu atjaunošanas vispārējie mērķi

EESK konstatē, ka lielākā daļa atjaunošanas mērķu attiecas uz privāto lauksaimniecības zemi. Tāpēc mērķu sekmīgu īstenošanu būs iespējams panākt tikai ar lauksaimnieku pilnīgu atbalstu. Papildu regulatīvās apsaimniekošanas prasības, kas varētu būt vajadzīgs lauksaimniecības zemes bioloģiskās daudzveidības palielināšanai, var vēl vairāk apgrūtināt jau tā stingri regulēto lauksaimniecības darbību. EESK uzsver⁽⁸⁾, ka nevar likt lauksaimniekiem un mežu īpašniekiem uzņemties biodaudzveidības aizsardzības izmaksas. Šā sabiedrības labuma un vērtības nodrošināšanai drīzāk būtu viņiem jāklūst par noderīgu ienākumu gūšanas avotu. Atjaunošanas mērķrādītāju sekmīgas īstenošanas labad neizbēgami būs vajadzīgs spēcīgs un ilgstošs atbalsts vīriešiem un sievietēm, kas strādā, lai pabarotu Eiropu. Tieši šajā jautājumā Komisijas priekšlikums rada vilšanos, jo šis svarīgais ekonomiskais aspekts tajā ir palicis bez ievēribas tieši tāpat kā Komisijas iepriekšējās bioloģiskās daudzveidības stratēģijās un rīcības programmās. Tāpēc arī šī regula, visticamāk, panākumus nenesīs.

4.2. Regulas 9. pantā paredzētais nosusināto kūdrāju hidroloģiskā režīma atjaunošanas mērķis

Šim mērķim būs būtiska ekonomiska ietekme uz profesionālo darbību, un tas īpaši attiecas uz noteiktiem dažu dalībvalstu reģioniem. Raugoties no dažādu mērķu līdzsvarošanas skatpunkta, šiem reģioniem ierosinātais mērķis varētu būt pārāk prasīgs. EESK norāda: lai alternatīvos veidos turpinātu atjaunoto un hidroloģisko režīmu atguvušo kūdrāju produktīvu izmantošanu, ir nepieciešama ekonomiskā dzīvotspēja. Turklāt attiecībā uz grafiku, kas paredzēts šā mērķa sasniegšanai, 2012. gada pētījumā, ko zinātnieki veica par vairāk nekā 620 vides atjaunošanas vietām mitrājos, tika secināts, ka pat pēc simts gadiem šīs darbības ir atjaunojušas vidēji tikai 65–70 % no vietējās biodaudzveidības un dažādām hidroloģiskajām un vides funkcijām (ūdens filtrēšana, oglekļa uzglabāšana) salīdzinājumā ar atbilstošu nedegradētu atsaucē ekosistēmu. Tas rada jautājumus par Komisijas grafikā paredzēto atjaunošanas termiņu un ekoloģisko mērķi. Tomēr, lai gan kūdrāji aizņem tikai 3 % no zemes platības, tie uztver trešdaļu no augsnē piesaistītā oglekļa dioksīda. Tādējādi kūdrāji ir īpaši stratēģiska nozare cīņai pret klimata pārmaiņām.

4.3. Regulas 7. pantā paredzētais upju dabiskās savienotības atjaunošanas mērķis

Nelabvēlīgas klimata pārmaiņas un problēmas, kas saistītas ar ūdens apsaimniekošanu degradē vidi arvien vairāk. Ūdens ir svarīgs un vērtīgs ne tikai dabai. Tas ir arī ilgtspējas un attiecīgi – drošības jautājums. Dažkārt runa ir par liekā ūdens nosusināšanu, bet citkārt – par ūdens aizturēšanu un dabisko ciklu veicināšanu. EESK piekrīt, ka ar mērķi atjaunot upju dabisko savienotību un saistīto palieņu dabiskās funkcijas virszemes ūdeņu gareniskās un sāniskās savienotības šķēršļi var tikt pārveidoti, ievērojot stingru tehnisko uzraudzību. Tomēr EESK vērš uzmanību uz plūdu risku kā iespējamām sekām ūdens infrastruktūras likvidēšanai. Biodaudzveidības atjaunošanai ir vajadzīgs ūdens, tāpēc stratēģiska rīcība var sniegt iespēju apsaimniekot ūdeni un novirzīt to uz teritorijām, kurām tas ir vajadzīgs. Ainavās ir jāsauglabā ūdens un jānovērš tā pārāk ātra notece. Eiropā 2022. gada vasara bija spilgts piemērs sausuma riskam, ar kuru saskaramies. EESK iesaka uzsākt dialogu par šo jautājumu, iesaistot pilsoniskās sabiedrības organizācijas. EESK arī iesaka mudināt dalībvalstis īstenot zaļās infrastruktūras projektus, kas var palīdzēt uzlabot plūdu novēršanu, vienlaikus saglabājot trauslas un ES biodaudzveidībai nozīmīgas ūdens teritorijas un turpinot ekonomikas un tūrisma attīstību. Šajā saistībā EESK atgādina par tādām upēm kā Donava vai Elba, kuru plūdi ir nodarījuši lielus postījumus⁽⁹⁾.

⁽⁸⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam. Atgriezīsim savā dzīvē dabu"" (COM(2020) 380 final) (OV C 429, 11.12.2020., 259. lpp.).

⁽⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Zaļā infrastruktūra – Eiropas dabas kapitāla pilnveide"" COM(2013) 249 final (OV C 67, 6.3.2014., 153. lpp.).

4.4. Mērķis apvērst apputeksnētāju iznīkšanas tendenci

EESK var tikai atbalstīt šo pasākumu, kas ir būtisks nodrošinātībai ar pārtiku. Tomēr Komiteja norāda, ka regulas projektā nav paredzēti nekādi pasākumi attiecībā uz apputeksnētājiem pieejamajiem pārtikas resursiem. Šo sugu ilgtermiņa dzīvotspēju nevar panākt bez pietiekamas nektāraugu infrastruktūras, kas nodrošinātu ilgstošu pārtiku apputeksnētājiem. Būtiska nozīme ir arī ligzdošanas vietām un netoksiskai videi.

4.5. Regulas 9. pantā minētie mērķi lauksaimniecības jomā

EESK pauž bažas par mērķi nodrošināt ļoti daudzveidīgu ainavu elementu klātbūtni 10 % no lauksaimniecībā izmantotās ES teritorijas. Īpaši problemātiski tas ir tāpēc, ka saskaņā ar IV pielikumu šīs teritorijas nevar tikt izmantotas produktīvai lauksaimniecībai (tostarp ganībām un lopbarības ražošanai). Nebūtu jāaizmirst, ka daudzās jomās tieši kultivēšana (konkrēti, piemēram, augstkalnu pļavu ganības, siena pļavas vai pakaišu pļavas) dod iespēju pastāvēt plašai biodaudzveidībai. Tāpēc nesamērīga ir šo teritoriju apsaimniekošanas izslēgšana jau pašā sākumā. Šis noteikums būtu jāsvīturo. Turklāt 2022. gada sākums īpaši atgādina par uztursuverenitātes nozīmi daudzu gaidāmo apdraudējumu risināšanā. Lai gan, ja tiktu noteikts, ka 10 % no lauksaimniecības zemes būtu jāizmanto šim mērķim, noteikti uzlabotos biodaudzveidība, kas ir būtiski lauksaimniecības ražīgumam, tas tomēr radītu arī ievērojamu ražas zudumu. Tāpēc 10 % mērķim būtu jāattiecas ne tikai uz lauksaimniecības zemes gabaliem, bet arī uz apkārtni ap tiem. Piemēram, ceļmalas un lauku ceļu malas ir ļoti svarīgas biodaudzveidībai. Šīs teritorijas varētu izmantot kā ziedu joslas, kas piesaistītu apputeksnētājus un kultūraugiem derīgus organismus. Turklāt šie ainavas elementi būs pilnībā efektīvi tikai tad, ja tie veidos tīklu. Piemēram, pētījumi liecina, ka ir lietderīgi veidot vairākas ziedu joslas tīklā, nevis vienu lielu ziedu lauku. Visbeidzot, EESK arī atgādina, ka ir jānodrošina vienlīdz liela uzmanība visām dabiskām dzīvotnēm, lai tās būtu pieejamas visām atšķirīgās vidēs dzīvojošām sugām. Piemēram, ķīvītei vai lauku cīrulim praktiski nav nekāda labuma no dzīvzoga vai lauka malas. Tāpēc saglabāšanas politika ir jāpiemēro ne tikai lauksaimniecības un mežu platībām, bet visai zemes platībai vai zemes izmantojumam, ņemot vērā mūsu sabiedrības dažādās vajadzības.

4.6. Regulas 10. pantā minētie meža atjaunošanas mērķi

Degradētas meža vides atjaunošana Eiropā ir ļoti svarīga, lai sabiedrība varētu pielāgoties klimata pārmaiņām un saimnieciskā darbība varētu palīdzēt sasniegt biodaudzveidības mērķus. Vērtējot starptautiskā aspektā, regulas projekta vispārējie mērķi atbilst globālai pieejai globālā mērogā. EESK uzslavē Komisijas politisko gribu mudināt dalībvalstis atjaunot meža vidi⁽¹⁰⁾. Tomēr Komiteja uzsver, ka, ņemot vērā atšķirīgos mežu apstākļus Eiropā, atjaunošanas pasākumi var tikt pielāgoti vietējiem apstākļiem, taču nedrīkst tikt kropļota konkurence starp Eiropas mežu īpašniekiem. EESK arī norāda, ka svarīgi ir šo atjaunošanu integrēt attiecīgo ģeogrāfisko apgabalu ainavā un ņemt vērā pašreizējās klimatiskās katastrofas Eiropā (mazi ugunsgrēki un ļoti liela mēroga ugunsgrēki). Zemes izmantošana vidē ir savstarpēji saistīta, un tāpēc tai jāatbilst gan vidiskajām, gan sociāli ekonomiskajām prasībām. Piemēram, atkārtotas apmežošanas pasākumi uz lauksaimniecības zemes rēķina var radīt ekonomiskus zaudējumus vietējām kopienām un var izrādīties ilgtespējīgi, savukārt vietējo sugu koku⁽¹¹⁾ integrēšana agromežsaimnieciskajā pieejā varētu būt piemērotāka un gūt vietēju atbalstu. Tāpēc svarīgi ir orientēt dalībvalstis uz pieejām, kas dabas resursu saglabāšanu līdzsvaro ar ekonomikas attīstību. Mežsaimniecības mērķi nebūs iespējams sasniegt bez pastāvīga atbalsta tādu mežsaimniecības darbību veidošanai un attīstīšanai, kas tiek veiktas pirms koku stādīšanas un pēc to izciršanas, jo tās ļaus ekonomiski izmantot agromežsaimniecību.

5. Izaicinājumi ES pilsētvidei

5.1. Uzdevums atjaunot dabu pilsētās ir viens no galvenajiem mērķiem, kuru EESK atbalsta. Nav šaubu, ka ES pilsētu zaļināšana ir svarīga iedzīvotāju labbūtībai un biodaudzveidības ilgtspējai. Lielais karstums, kas Eiropā bija iestājies 2022. gada jūlijā, atgādina par koku izšķirošo nozīmi temperatūras pazemināšanā pilsētās. Koki ļauj samazināt virsmas temperatūru pat 12 °C apmērā.

5.2. Turklāt ES pilsētas tagad aizņem ievērojamas teritorijas, kas kavē sugu pārvietošanos un negatīvi ietekmē to dzīvotni. Svarīgi ir orientēt dalībvalstis uz pasākumiem, kas ierobežo dabas teritoriju aizņemšanu. Šādu pasākumu pamatā nevajadzētu būt programmām, kas piedāvā zemes apmaiņu.

⁽¹⁰⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Sociālo klimata fondu" (COM(2021) 568 final – 2021/0206 (COD)) (OV C 152, 6.4.2022., 158. lpp.).

⁽¹¹⁾ Koks, kas aug apgalā, kuru šī suga pārņem bez cilvēku palīdzības.

5.3. Visbeidzot, biodaudzveidības atjaunošanas mērķis pilsētās būtu jāstiprina, veidojot zaļo infrastruktūru kā dzīvotņu teritoriju attīstības neatņemamu sastāvdaļu. Parki, alejas, apzaļumoti jumti un sienas izmaksu ziņā efektīvi uzlabo pilsētas klimatu. Šajā saistībā EESK atgādina par atzinumā NAT/607 paustajiem ieteikumiem ⁽¹²⁾.

6. Izaicinājumi ES jūras vides jomā

6.1. Mērķi, kas saistīti ar jūras vides atjaunošanu, ir būtiski biodaudzveidības saglabāšanai, ņemot vērā šajās vidēs sastopamo sugu un ekosistēmu skaitu un to stratēģisko nozīmi klimata pārmaiņu apstākļos. EESK atbalsta ierosinātos mērķus atjaunot vidi, par kuru ir skaidrs, ka antropogēnas darbības ir izraisījušas ekosistēmu nelīdzsvarotību. Līdztekus sugu aizsardzībai un dzīvotņu atjaunošanai būtu jāpieņem arī atbildīgas zvejas un piesārņojuma samazināšanas pasākumi. EESK atbalsta aizsardzības mehānisma izveidi kopējās zivsaimniecības politikas ietvaros, lai pārvaldītu negatīvo ietekmi uz vidi. Lai īstenotu mērķus attiecībā uz jūras vidi, dalībvalstīm jāvienojas par zvejas resursu kopīgu pārvaldību. Taču, ņemot vērā to, cik svarīgi ir rīkoties šīs vides labā, Komisijai vajadzētu būt iespējai iejaukties, lai nodrošinātu aizsardzības un atjaunošanas mērķu sasniegšanu.

6.2. Turklāt EESK uzsver jūras vides izšķirošo nozīmi cīņā pret klimata pārmaiņām. Okeānu oglekļa uztveršanas spējas saglabāšana ir stratēģiski svarīga mūsu nākotnei. Tādēļ ES ir jāparedz finansiāls atbalsts inovācijai un pētniecībai, lai veicinātu inovatīvu risinājumu meklēšanu un zināšanu uzlabošanu par šīm ekosistēmām. Piemēram, pētījumi ir parādījuši, cik svarīgi ir nelieli piekrastes sēkļi, kas ir būtiskas dzīvotnes daudzām zivju sugām, kuras tur nobriest pirms došanās uz tālākās dzīves teritorijām. Taču šīs teritorijas bieži degradē piekrastes attīstība (ostas, dambji utt.), un tāpēc ir jārod jauni risinājumi. Piemēram, Tulonas reidā un Laseinas (*La Seyne-sur-Mer*) Vecajā ostā tika veikti eksperimenti, lai zem ūdens uzstādītu mākslīgos rifus un jūraszāles. Šā pasākuma vispārējais ekoloģiskais uzdevums ir atdzīvīnāt piekrastes vides ekoloģiskās funkcijas.

7. Dabas atjaunošanas finansiālie izaicinājumi

7.1. EESK uzsver apsveicamo politisko gribu, ko Komisija ir izrādījusi, pieņemot šo mērķtiecīgo un inovatīvo ES regulu. Tomēr Komiteja atgādina, ka politiskā griba samazināsies, ja tai nebūs saistībām atbilstoša finansiāls atbalsts. Šajā sakarā Komisijas darbs, kura mērķis ir vēl precīzāk noskaidrot iespējamās ekosistēmu atjaunošanas izmaksas, sniedz pirmo ieskatu par saistībām, kas dalībvalstīm būs jāuzņemas, taču rada arī jautājumus. Šajā darbā ir norādīts, ka biodaudzveidības saglabāšanas izmaksu un ieguvumu attiecība būs 1 pret 8, taču nav sniegta informācija par mērķu sasniegšanas ekonomisko, sociālo un kultūras ietekmi. Kāda būs veikto atjaunošanas pasākumu ekonomiskā un sociālā ietekme uz zemi? EESK aicina iepriekš precīzi novērtēt lauksaimniecības zemes, mežu un ūdensteču platību, uz ko attieksies regulas priekšlikumi. EESK arī atgādina par atzinumā NAT/786 ⁽¹³⁾ iekļautajām piezīmēm, kurās tika aicināts ņemt vērā finanšu vajadzības atbilstoši risināmajiem uzdevumiem. Piemēram, *Natura 2000* tīkls, kas Eiropā piedāvā unikālu iespēju uzlabot izcilu dabisku dzīvotņu kvalitāti, nodrošina tikai 20 % no pasākumiem absolūtā un nepieciešamā finansējuma. EESK īpašu uzmanību pievērš Komisijas paziņotajām finansiālajām saistībām. Komiteja atgādina, ka svarīgi ir piešķirt līdzekļus atbilstoši gaidītajam, pretējā gadījumā papildu regulējums nesniegs nekādus rezultātus.

7.2. EESK brīdina: pastāv risks, ka lauksaimniecības nozarē var nenotikt paaudžu maiņa. Ar lauku dzīves realitāti nesavienojamu mērķu izvirzīšana radīs nopietnas finansiālas grūtības nozarei, kurai jau tagad ir grūti atrast speciālistus. Komisijai īpaša uzmanība jāpievērš finansiālajai ietekmei, kas skar šīs lauku saimniecības, lai nodrošinātu to ilgtermiņa rentabilitāti, vienlaikus atbalstot tādas prakses izstrādi, kurā būtu ņemti vērā ar klimatu saistīti izaicinājumi.

Briselē, 2023. gada 25. janvārī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Zaļā infrastruktūra – Eiropas dabas kapitāla pilnveide" COM(2013) 249 final (OV C 67, 6.3.2014., 153. lpp.).

⁽¹³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam. Atgriezīsim savā dzīvē dabu" (COM(2020) 380 final) (OV C 429, 11.12.2020., 259. lpp.).

PIELIKUMS

Šie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs.

3.4. punkts

11. grozījums

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK uzskata, ka atjaunošanas procesā prioritāte jādod teritorijām, kas atrodas esošajā aizsargājamo teritoriju tīklā, it īpaši <i>Natura 2000</i> teritorijām, lai pilnībā atraisītu šo teritoriju potenciālu. Šādā veidā var vislabāk atbalstīt mērķi panākt Dzīvotņu direktīvas I pielikumā uzskaitīto dzīvotņu labu stāvokli. Atjaunošanas pasākumu orientēšana uz aizsargājamām teritorijām ne tikai nodrošina atjaunošanas pasākumu ilglaicīgus rezultātus, bet arī palīdz izvairīties no iespējamām konfliktējošām interesēm, kas saistītas ar zemes izmantošanu. Tāpēc EESK uzskata, ka ļoti plašā un stingrā situācijas nepasliktināšanās prasība attiecībā uz dzīvotnēm, kas arī atrodas ārpus aizsargājamo teritoriju tīkla, ir nelīdzsvarota un nesamērīga.	EESK uzskata, ka atjaunošanas procesā prioritāte jādod teritorijām, kas atrodas esošajā aizsargājamo teritoriju tīklā, it īpaši <i>Natura 2000</i> teritorijām, lai pilnībā atraisītu šo teritoriju potenciālu. Šādā veidā var vislabāk atbalstīt mērķi panākt Dzīvotņu direktīvas I pielikumā uzskaitīto dzīvotņu labu stāvokli. Īpašas uzmanības pievēršana <i>Natura 2000</i> teritorijām var nodrošināt jau 1992. gadā pieņemtās Dzīvotņu direktīvas īstenošanu un var arī palīdzēt izvairīties no iespējamām konfliktējošām interesēm, kas saistītas ar zemes izmantošanu.

Balsojuma rezultāts

Par 91

Pret 108

Atturas 18

4.2. punkts

12. grozījums

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
<p>Regulas 9. pantā paredzētais nosusināto kūdrāju hidroloģiskā režīma atjaunošanas mērķis</p> <p>Šim mērķim būs būtiska ekonomiska ietekme uz profesionālo darbību, un tas īpaši attiecas uz noteiktiem dažu dalībvalstu reģioniem. Raugoties no dažādu mērķu līdzsvarošanas skatpunkta, šiem reģioniem ierosinātais mērķis varētu būt pārāk vērienīgs. EESK norāda: lai alternatīvos veidos turpinātu atjaunoto un hidroloģisko režīmu atgūvumu kūdrāju produktīvu izmantošanu, ir nepieciešama ekonomiskā dzīvotspēja. Turklāt attiecībā uz grafiku, kas paredzēts šā mērķa sasniegšanai, 2012. gada pētījumā, ko zinātnieki veica par vairāk nekā 620 vides atjaunošanas vietām mitrājos, tika secināts, ka pat pēc simts gadiem šīs darbības ir atjaunojušas vidēji tikai 65 % – 70 % no vietējās biodaudzveidības un dažādām hidroloģiskajām un vides funkcijām (ūdens filtrēšana, oglekļa uzglabāšana) salīdzinājumā ar atbilstošu nedegradētu atsauces ekosistēmu. Tas rada jautājumus par Komisijas grafikā paredzēto atjaunošanas termiņu un ekoloģisko mērķi. Tomēr, lai gan kūdrāji aizņem tikai 3 % no zemes platības, tie uztver trešdaļu no augsnē piesaistītā oglekļa dioksīda. Tādējādi kūdrāji ir īpaši stratēģiska nozare cīņai pret klimata pārmaiņām.</p>	<p>Regulas 9. pantā paredzētais nosusināto kūdrāju hidroloģiskā režīma atjaunošanas mērķis</p> <p>Šim mērķim būs būtiska ekonomiska ietekme uz profesionālo darbību, un tas īpaši attiecas uz noteiktiem dažu dalībvalstu reģioniem. Raugoties no dažādu mērķu līdzsvarošanas skatpunkta, ierosinātajam mērķim varētu būt īpaša ietekme uz šiem reģioniem. EESK izprot kūdrāju īpašo nozīmību bioloģiskās daudzveidības un klimata aizsardzības jomā un uzskata, ka Komisijas izvirzītie mērķi (līdz 2050. gadam atjaunot 70 % nosusināto kūdrāju, tostarp hidroloģisko režīmu 50 % nosusināto kūdrāju¹³¹) ir kompromiss starp ekonomiskām un ekoloģiskām interesēm. Turklāt attiecībā grafiku, kas paredzēts šā mērķa sasniegšanai, jānorāda uz 2021. gada pētījumu, kurā zinātnieki ir izpētījuši vairāk nekā 620 vietas, kurās ir veikti mitrāju vides atjaunošanas pasākumi, un secinājuši, ka pat pēc simts gadiem šīs darbības ir atjaunojušas vidēji tikai 65 % – 70 % no kādreizējās biodaudzveidības un dažādām hidroloģiskajām un vides funkcijām (ūdens filtrēšana, oglekļa uzglabāšana) salīdzinājumā ar atbilstošu nedegradētu atsauces ekosistēmu. Tas rada jautājumus par Komisijas grafikā paredzēto atjaunošanas termiņu un ekoloģisko mērķi. Tomēr, lai gan kūdrāji aizņem tikai 3 % no zemes platības, tie uztver trešdaļu no augsnē piesaistītā oglekļa dioksīda. Tādējādi kūdrāji ir īpaši stratēģiska nozare cīņai pret klimata pārmaiņām.</p>

Balsojuma rezultāts

Par 99

Pret 104

Atturas 18

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums regulai par bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības marķēšanu”**(COM(2022) 659 final – 2022/0390 (COD))**

(2023/C 140/09)

Ziņotājs: **Arnaud SCHWARTZ**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 8.12.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 43. panta 2. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.1.2023.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	187/0/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē priekšlikumu regulai par bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības marķēšanu un aicina to ātri pieņemt, lai nodrošinātu nepārtrauktību ar prasībām, kas bija spēkā pirms jaunās regulas par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu ieviešanas (¹).

1.2. EESK uzskata, ka lolojumdzīvnieku barības nozarei ir zināma nozīme Eiropas zaļā kursa mērķu sasniegšanā un ka šie jaunie marķēšanas pasākumi ļaus nozarei attīstīties un tikt novērtētai, gan pārdodot produktus patērētājiem, kas pievērs uzmanību pirkumu bioloģiskajai izcelsmei, gan dodot iespēju radīt pievienoto vērtību bioloģiskajiem blakusproduktiem. Tādā veidā nozare spēs, kaut arī pieticīgā veidā, dot ieguldījumu, lai sasniegtu mērķi līdz 2030. gadam 25 % no ES lauksaimniecības zemes atvēlēt bioloģiskajai lauksaimniecībai, kā noteikts stratēģijā “No lauka līdz galdam”, Biodaudzveidības stratēģijā un ES bioloģiskās ražošanas attīstības rīcības plānā.

1.3. EESK mudina Komisiju un ES iestādes informēt par šo jauno regulu un tās mērķiem, lai vēl vairāk palielinātu patērētāju pieprasījumu pēc bioloģiskajiem produktiem un uzticēšanos tiem.

1.4. Tā kā lolojumdzīvnieku barību ir paredzēts pārdot patērētājiem, EESK iesaka iesaistīt nozari un apspriesties ar to likumdošanas darbā par pārtikas produktu ilgtspēju, piemēram, darbā pie ilgtspējīgu pārtikas produktu marķēšanas, produktu ekoloģiskajiem raksturlielumiem un ilgtspējīga iepakojuma (²).

2. Vispārīga informācija

2.1. Ar jauno ES regulu par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu (³), kas stājās spēkā 2022. gada 1. janvārī, ir noteiktas stingras marķēšanas prasības bioloģiskajai pārtikai, mājdzīvnieku barībai un lolojumdzīvnieku barībai. Tā kā iepriekš lolojumdzīvnieku barību, it īpaši kaķu un suņu barību saskaņā ar valsts noteikumiem vai privātajiem standartiem varēja marķēt kā bioloģisku arī tad, ja ne visas lauksaimnieciskās sastāvdaļas tajā bija bioloģiskas, kopš 2022. gada 1. janvāra šāda veida marķēšana vairs nav iespējama.

(¹) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/848 (2018. gada 30. maijs) par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007 (OV L 150, 14.6.2018., 1. lpp.).

(²) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ceļā uz ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmu, kas patērētājiem dotu iespēju izvēlēties ilgtspējīgu pārtiku” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 75, 28.2.2023., 97. lpp.).

(³) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/848 (2018. gada 30. maijs) par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007 (OV L 150, 14.6.2018., 1. lpp.).

2.2. Tāpēc Eiropas Komisija 2022. gada 28. novembrī publicēja priekšlikumu regulai par bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības marķēšanu (*) ar mērķi ieviest īpašus marķēšanas noteikumus lolojumdzīvnieku barībai. Mērķis ir ļaut lolojumdzīvnieku barību, it īpaši kaķu un suņu barību marķēt ar Eiropas Savienības bioloģiskās lauksaimniecības logotipu, ja tā atbilst stingriem kritērijiem, ko noteicis ES likumdevējs.

2.3. Ierosinātie marķēšanas noteikumi attiecībā uz lolojumdzīvnieku bioloģisko barību atspoguļo pārtikai piemērojamos marķēšanas noteikumus: lai lolojumdzīvnieku barību varētu marķēt par bioloģisku un uz tās likt Eiropas Savienības bioloģiskās ražošanas logotipu, vismaz 95 % lauksaimnieciskās izcelsmes sastāvdaļu pēc svara vajadzēs būt bioloģiskām (ja bioloģiskas būs mazāk nekā 95 % lauksaimnieciskās izcelsmes sastāvdaļu, atsauci uz bioloģiskumu drīkstēs sastāvdaļu sarakstā izmantot tikai pie bioloģiskajām sastāvdaļām un ar norādi par bioloģisko sastāvdaļu kopējo procentuālo daļu no lauksaimnieciskās izcelsmes sastāvdaļu kopējā daudzuma).

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atkārtoti pauž atbalstu rīcības plānam ES bioloģiskās ražošanas attīstībai (?) un atzīst bioloģiskās lauksaimniecības nozīmi Eiropas zaļā kursa mērķu sasniegšanā; īpaši pauž gandarījumu par pasākumiem, kuru mērķis ir vēl vairāk palielināt patērētāju pieprasījumu pēc bioloģiskajiem produktiem un uzticēšanos tiem.

3.2. Šajā kontekstā EESK atzīst, ka šis regulas priekšlikums ir jāpieņem pēc iespējas ātrāk, lai varētu izmantot ES bioloģiskās ražošanas logotipu lolojumdzīvnieku barībai, kas nesatur 100 % bioloģisko sastāvdaļu (taču vismaz 95 % no masas), jo tas atbilst realitātei uz vietas attiecībā uz dažiem produktiem. Tomēr EESK aicina nākotnē paredzēt, ka šāda veida normatīvie akti tiks īstenoti vienlaikus ar pamatdokumenta stāšanos spēkā, lai novērstu juridiskās nepilnības, kas nelabvēlīgi ietekmē gan ražotājus, gan patērētājus/pircējus.

3.3. EESK atbalsta ierosinātos marķēšanas noteikumus attiecībā uz bioloģisko barību lolojumdzīvniekiem, ņemot vērā vajadzīgo augsto (95 % no svara) bioloģisko produktu līmeni un līdzību ar noteikumiem, ko piemēro bioloģiskajai pārtikai, jo tas veicina vienotu Eiropas Savienības logotipa izmantošanu un labāku saprotamību patērētājiem, kuriem paredzēti abi produktu veidi.

3.4. EESK norāda: neraugoties uz bioloģisko produktu nelielo īpatsvaru šajā nozarē, lolojumdzīvnieku barības nozare strauji aug (gada pieaugums ir 3,1 %, un 46 % ES mājsaimniecību pieder vismaz viens lolojumdzīvnieks (6)). Saskaņā ar pašas nozares sniegto informāciju lolojumdzīvnieku "humanizācijas" tendence noved pie tā, ka daudzi lolojumdzīvnieku īpašnieki meklē pārtiku, kas atspoguļo viņu pašu garšas preferences, kā rezultātā tiek pirkti augstākās kvalitātes produkti, tostarp bioloģiskie produkti (?). Tāpēc EESK atzinīgi vērtē šos jaunus marķēšanas pasākumus, kas varēs stimulēt bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības tirgu, gan pārdodot produktus patērētājiem, kas pievērš uzmanību pirkumu bioloģiskajai izcelsmei, gan dodot iespēju radīt pievienoto vērtību bioloģiskajiem blakusproduktiem.

3.5. Tāpēc EESK uzskata, ka šie jaunie marķēšanas pasākumi, kaut arī pieticīgā veidā, var dot ieguldījumu, lai sasniegtu mērķi līdz 2030. gadam 25 % no ES lauksaimniecības zemes atvēlēt bioloģiskajai lauksaimniecībai, kā noteikts stratēģijā "No lauka līdz galdam", Biodaudzveidības stratēģijā un ES bioloģiskās ražošanas attīstības rīcības plānā.

3.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka attiecībā uz lolojumdzīvnieku barībā izmantotajām izejvielām ir piemēroti pasākumi, kas paredz obligātu informēšanu par pārtikas izcelsmi, izmantojot norādi "ES lauksaimniecība", "Lauksaimniecība ārpus ES", "ES lauksaimniecība/Lauksaimniecība ārpus ES" vai "Lauksaimniecība + valsts nosaukums" vai "Lauksaimniecība + valsts un reģiona nosaukums".

(*) Priekšlikums regulai par bioloģiskas lolojumdzīvnieku barības marķēšanu (COM/2022/659 final).

(?) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par rīcības plānu, kā attīstīt bioloģisko ražošanu" (COM(2021) 141 final) (OV C 517, 22.12.2021., 114. lpp.).

(6) Avots: FEDIAF (Eiropas lolojumdzīvnieku barības ražotāju federācija) – <https://europeanpetfood.org/about/statistics/>.

(7) Avots: FEDIAF (Eiropas lolojumdzīvnieku barības ražotāju federācija) – <https://europeanpetfood.org/pet-food-facts/pet-food-trends/>.

3.7. EESK mudina Komisiju un ES iestādes informēt par šo jauno regulu un tās mērķiem, lai vēl vairāk palielinātu patērētāju pieprasījumu pēc bioloģiskajiem produktiem un uzticēšanos tiem.

3.8. Visbeidzot, EESK uzskata, ka šiem marķēšanas pasākumiem būtu jārada iespēja uzsākt vai pat paplašināt dialogu ar lolojumdzīvnieku barības ražotājiem, lai nodrošinātu, ka nozare ievēro ilgtspējīgu pārtikas sistēmu principus, un lai palielinātu lolojumdzīvnieku barības ražotāju ieguldījumu Eiropas zaļā kursa mērķu sasniegšanā.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ieteikums Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku”**(COM(2022) 782 final)**

(2023/C 140/10)

Ziņotājs: **Petru Sorin DANDEA**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 19.12.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	21.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	169/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

- 1.1. EESK atbalsta Komisijas ieteikumus un izvirza virkni citu ieteikumu.
- 1.2. EESK atkārtoti pauž iepriekšējā atzinumā⁽¹⁾ ietvertos secinājumus, kas 2022. gada oktobra plenārsesijā ir apstiprināti ar plašu balsu vairākumu.
- 1.3. EESK iesaka abus patēriņa modeļus definēt tā, lai aizsargātu visas māsaimniecības, kurām lielas grūtības rada enerģijas rēķinu apmaksā. Komiteja uzskata, ka šai divu līmeņu tarifkācijas politikai būtu jāaptver gan cilvēki, kuru iztika ir zem nabadzības līmeņa, gan tie, kuri pieder zemākajam viduslīmenim un savu nelielo ienākumu dēļ nespēs apmaksāt enerģijas rēķinus pēc tirgus cenām.
- 1.4. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu dalībvalstīm izmantot Valsts atbalsta krīzes pagaidu regulējumu un iesaka izmantot visus iespējamus līdzekļus, lai palīdzētu uzņēmumiem kopumā, bet it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem.
- 1.5. EESK iesaka piesardzīgi izmantot monetāro politiku, jo, tā kā inflāciju ir izraisījuši ārēji cēloņi, monetārā politika šajā sarežģītajā kontekstā var izraisīt ciklisku ietekmi.
- 1.6. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu par to, ka eurozonas valstīm sava budžeta politika būtu jākoordinē ar Eiropas Centrālās bankas monetāro politiku. Tas ir svarīgi, lai monetārā politika varētu samazināt inflāciju.
- 1.7. EESK uzskata, ka kapitāla tirgu savienības un banku savienības pabeigšana būs būtisks ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšanas etaps un iesaka dalībvalstīm ieguldīt papildu pūliņus procesa paātrināšanā.
- 1.8. EESK iesaka dalībvalstīm bez kavēšanās nacionālā līmenī īstenot direktīvu par minimālajām algām. Tādā veidā būtu iespējams panākt minimālās algas līmeņa kāpumu un izveidot drošības tīklu mazajām algām, kas uzturētu to pirkspēju šajā paaugstinātas inflācijas periodā.

⁽¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Papildu apsvērumi par ieteikumu Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku” (COM(2021) 742 final) (OV C 75, 28.2.2023., 43. lpp.).

1.9. Komisija iesaka dalībvalstīm izmantot sociālā dialoga pavērto iespēju sociālos partnerus iesaistīt tādas politikas izstrādē un īstenošanā, kas ir nepieciešama krīzes seku mazināšanai. EESK ar pārliecību atbalsta Komisijas priekšlikumu.

2. Vispārīga informācija

2.1. Ekonomiskās izaugsmes atsākšanos eurozonā un visā Eiropas Savienībā 2021. gadā pēkšņi pārtrauca Krievijas Federācijas uzsāktais karš pret Ukrainu. Tā kā eurozona ir ļoti atkarīga no kurināmā, kas tiek importēts no Krievijas Federācijas, Eiropas Savienības noteiktās sankcijas izraisīja nedrošību, un tas spēcīgi skāra galvenās piegādes ķēdes. Šie faktori izraisīja enerģijas krīzi un pēc tam arī inflācijas kāpumu, kas skar eurozonu un Eiropas Savienību.

2.2. Lai gan inflācija ir nedaudz samazinājusies un no 10,6 % oktobrī nokritusies līdz 10,0 % novembrī, iespējams, ka iestājoties aukstumam, tā no jauna palielināsies tāpēc, ka radīsies kurināmā piegādes problēmas un tas izraisīs enerģētikas krīzi.

2.3. Eiropas Centrālajai bankai ar monetārās politikas palīdzību ir izdevies inflāciju ierobežot tā, lai tā kļūtu paciešama (vidējā termiņā būtu vēlams, lai tā atgrieztos 2 % līmenī), tomēr tās paveiktais darbs varētu nebūt pietiekams, ņemot vērā tos ārējos faktorus, kuru dēļ krīze ir sākusies, kā arī tāpēc ka varētu būt sarežģīti monetāro politiku saskaņot ar dalībvalstu sadrumstaloto budžeta politiku.

2.4. Šī daudzslāņainā krīze ir iestājusies vienlaikus ar klimata krīzi, kas skar Eiropas Savienību. Ir vērojama arī konverģences ātruma būtiska samazināšanās vai pat fragmentācija un plaisas veidošanās ne vien dažu nozaru līmenī, bet arī starp eurozonas dalībvalstīm.

2.5. Enerģētikas krīze ir kļuvusi par konkurētspējas zuduma cēloni daudzās nozarēs un uzņēmumos, kas darbojas vienotajā tirgū.

2.6. Atveseļošanas un noturības mehānisms, kā arī kohēzijas politika ir lielā mērā palīdzējusi eurozonas dalībvalstīm saglabāt tādu ieguldījumu līmeni, kas nepieciešams zaļā kursa mērķu sasniegšanai, toties lai nodrošinātu ātrāku oglekļneitralitātes sasniegšanu un būtiski samazinātu enerģētisko atkarību, ir nepieciešams papildu ieguldījums.

2.7. Šajā ļoti sarežģītajā un komplicētajā kontekstā Eiropas Komisija 2022. gada 22. novembrī nāca klajā ar priekšlikumu "Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku" 2023. gadam⁽²⁾.

3. Vispārīgas un īpašas piezīmes

3.1. EESK atbalsta Komisijas ierosinātos ieteikumus, bet uzskata, ka ir nepieciešams tos papildināt ar vairākiem citiem.

3.2. EESK atgādina par secinājumiem, kas izdarīti atzinumā ECO/590⁽³⁾, kurš ar plašu balsu vairākumu tika pieņemts 2022. oktobra plenārsesijā.

3.3. Enerģētikas krīzes kontekstā 2022./2023. gada ziemā gaidāms, ka mājāsaimniecības un uzņēmumus Eiropas Savienībā skars būtiskas problēmas. Eiropas Komisija ierosina politiku, kas būtu paredzēta vismazāk aizsargājamiem cilvēkiem un uzņēmumiem. Tā iecerēta kā divlīmeņu cenu modelis. Šā modeļa ietvaros līdz noteiktam enerģijas patēriņa līmenim neaizsargātais patērētājs maksās cenu, kas būs zemāka par tirgus cenu. Šī Komisijas ierosinātā divu līmeņu politika, kas paredzēta neaizsargāto mājāsaimniecību aizsardzībai krīzes apstākļos dalībvalstīm būtu jāizmanto iekļaujošā veidā. EESK iesaka abus patēriņa modeļus definēt tā, lai aizsargātu visas mājāsaimniecības, kurām lielas grūtības rada enerģijas rēķinu apmaksa.

Komiteja uzskata, ka šai divu līmeņu tarifkācijas politikai būtu jāaptver gan cilvēki, kuru iztika ir zem nabadzības līmeņa, gan tie, kuri pieder zemākajam viduslīmenim un savu nelielo ienākumu dēļ nespēs apmaksāt enerģijas rēķinus pēc tirgus cenām.

⁽²⁾ "Ieteikums Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku" (COM(2022) 782 final).

⁽³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Papildu apsvērumi par ieteikumu Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku" (COM(2021) 742 final) (OV C 75, 28.2.2023., 43. lpp.).

3.4. Runājot par uzņēmumiem, Komisija uzskata, ka dalībvalstīm būtu tiem jāsniedz atbalsts, lai netiktu paralizēta to darbība. Šajā nolūkā īslaicīgi būtu iespējams izmantot valsts atbalsta krīzes pagaidu regulējumu. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu un iesaka dalībvalstīm izmantot visus iespējamus līdzekļus, lai palīdzētu uzņēmumiem kopumā, bet it īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem.

3.5. Dabagāzes cenu izraisītā inflācija un enerģētikas krīze 2022. gada oktobrī sasniedza visaugstāko līmeni kopš euro ieviešanas – 10,6 %. Eiropas Centrālā banka reaģēja īstajā brīdī un izmantoja monetāro politiku, lai inflāciju apturētu un panāktu tās atgriešanos zem 2 % līmeņa (vidēja termiņa mērķis). EESK iesaka monetāro politiku izmantot piesardzīgi, jo, tā kā inflāciju ir izraisījuši ārēji cēloņi, monetārā politika šajā sarežģītajā kontekstā var izraisīt ciklisku ietekmi.

3.6. Lai gan algas eurozonā 2022. gadā ir nedaudz palielinājušās, to pieaugums ir daudz mazāks nekā inflācija. EESK piekrīt ieteikumam, kuru Eiropas Komisija ir adresējusi dalībvalstīm: atbilstoši savas valsts praksei un ievērojot savu koplīguma sarunu modeli rūpēties par algu pirktpējas saglabāšanu un it īpaši domāt par neaizsargātajiem darba ņēmējiem, kuri saņem mazas algas. EESK iesaka dalībvalstīm bez kavēšanās nacionālā līmenī īstenot direktīvu par minimālajām algām. Ir iecerēts, ka rezultātā palielināsies minimālās algas līmenis un izveidosies drošības tīkls mazajām algām, saglabājot to pirktpēju.

3.7. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu par to, ka eurozonas valstīm sava budžeta politika būtu jākoordinē ar Eiropas Centrālās bankas monetāro politiku. Tas ir svarīgi, lai monetārā politika varētu samazināt inflāciju. Komiteja uzskata, ka dalībvalstīm un Komisijai vajadzētu pastiprināt darbu pie Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) iekļaujošajā satvarā ierosinātā 1. pīlāra īstenošanas. Dalībvalstīm tas dotu iespēju izbrīvēt būtiskus ienākumus, jo pēc intensīvā Covid-19 pandēmijas laikā veiktā darba to publiskais parāds ir kļuvis ļoti augsts un līdz ar to tām ir mazāk elastības iespēju budžeta politiku īstenot krīzes apstākļos.

3.8. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu turpināt darbu pie kapitāla tirgu savienības un banku savienības pabeigšanas. Komiteja uzskata, ka šo divu politisko uzdevumu izpilde iezīmēs būtisku ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšanas posmu.

3.9. Šīs daudzslāņainās krīzes kontekstā dalībvalstīm būs jā rūpējas par to, lai samazinātos negatīvā ietekme uz mājāsaimniecībām un uzņēmumiem. Komisija iesaka dalībvalstīm izmantot sociālā dialoga pavērtu iespēju sociālos partnerus iesaistīt tādas politikas izstrādē un īstenošanā, kas ir nepieciešama krīzes seku mazināšanai. EESK ar pārliecību atbalsta Komisijas priekšlikumu.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

**Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kurs – ilgtspējīga zilā planēta.
Kopīgs paziņojums par Starptautiskās okeānu pārvaldības darbākārtību”**

(JOIN(2022) 28 final)

(2023/C 140/11)

Ziņotājs: **Stefano PALMIERI**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Pilnsapulces lēmums	15.6.2022.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	20.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	184/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Okeānu pārvaldību nevajadzētu uzskatīt vienīgi par “jūrniecības jautājumu”. Jūras vide ir nozaru, tiesību aktu, dažādu līmeņu (vietējā, reģionālā, pasaules mēroga) ieinteresēto personu un dimensiju ziņā komplicēta sistēma. Tā ir cieši saistīta ar darbībām uz sauszemes, ar politiku un rīcību, tāpēc ir vajadzīgs uz zināšanām balstīts atbalsts lēmumu pieņemšanai, izmantojot starpdisciplināru integrētu pieeju un zinātnes diplomātiju. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu izveidot Starptautību darba grupu okeānu ilgtspējas jautājumos.

1.2. EESK atzinīgi vērtē aizsargājamo jūras teritoriju noteikšanu, atbalsta oglekļneitralitātes panākšanu un kuģu ilgtspējīgu demontāžu.

1.3. Lēmumu pieņemšanai un pasākumu veikšanai ir vajadzīga saskaņotība starp dažādām politikas jomām un nolīgumiem, pārredzami novērtējot to īstenošanas iespējas un ietekmi. EESK atbalsta ES lomu likumdošanas jomā un tīklu un partnerību stiprināšanu pasaules līmenī, pievēršoties pētniecības un inovācijas nodrošinātāja lomai.

1.4. EESK mudina pret izdevīguma karogiem izmantot atturošus finanšu līdzekļus (piemēram, ieviest īpašu fondu, kuru veidotu garantijas kuģu demontāžai) un ierosina oglekļa ievadkorekcijas mehānismu attiecināt arī uz dažādiem piesārņotājiem, kas ietekmē jūras ekosistēmu.

1.5. EESK atzinīgi vērtē nulles toleranci pret nelegālu, neregistrētu un neregulētu (NNN) zveju un piezveju un mudina Eiropas Savienību godīgiem uzņēmējiem palīdzēt virzībā uz ilgtspējīgas zvejniecības saglabāšanu un pārvaldību. EESK aicina Komisiju atbalstīt ilgtspējīgu mazapjoma un rūpniecisko zveju, nulles ietekmes akvakultūru un algakultūru, lai nodrošinātu reģionu vidisko, sociālo un ekonomisko ilgtspēju.

1.6. Dziļjūras izrakteņu ieguves jomā joprojām ir vajadzīgi pārlicinoši zinātniskie rezultāti, lai varētu novērtēt tās ilgtermiņa ietekmi uz vidi. EESK atzinīgi vērtē Komisijas izvēlēto piesardzīgo pieeju un aicina Starptautisko Jūras dziļu pārvaldi noteikt moratoriju izrakteņu ieguves atļauju piešķiršanai. EESK mudina ieviest starptautiskas neatkarīgas zinātnieku ekspertu grupas, lai lēmumu pieņemšanas un pasākumu īstenošanas jomā nodrošinātu uz zināšanām balstītu palīdzību.

1.7. Nesprāgušu sprādzienbīstamu priekšmetu, jaunu piesārņojošu vielu un dabas katastrofu radītā ietekme var mainīt jūras telpas izmantošanu un ar to saistītos ekonomiskos/ģeopolitiskos scenārijus. EESK atzinīgi vērtē Komisijas ieguldījumu šo problēmu risināšanā.

1.8. Drošībai un drošumam jūrā ir būtiski svarīga nozīme. Ir vajadzīga paaudžu maiņa prasmju un tehnoloģiju jomā, kā arī pienācīgi dzīves un darba apstākļi. EESK aicina dalībvalstis ratificēt Starptautiskās Darba organizācijas Konvenciju Nr. 188/2007⁽¹⁾ un nodrošināt tās efektīvu transponēšanu ES dalībvalstu tiesību aktos⁽²⁾. EESK atzinīgi vērtē Padomes Direktīvu (ES) 2017/159⁽³⁾ un aicina paplašināt procedūras tvērumu ar mērķi uzlabot dzīves un darba apstākļus, kā arī aizsargāt jūras zvejniecības nozarē strādājošo veselību un drošību.

1.9. EESK atkārtoti norāda, ka ir svarīgi, lai tālākie reģioni⁽⁴⁾, ņemot vērā to ģeogrāfiskās iezīmes, okeānu pārvaldības jomā pildītu būtisku lomu, kā noteikts COM(2022) 198 final⁽⁵⁾, bet nav minēts JOIN(2022) 28 final.

1.10. Lai pārietu uz ES iecerēto jauno un pastiprināto starptautisko okeānu pārvaldību, EESK aicina visos šā procesa posmos, sākot ar konsultācijām un plānu kopīgu izstrādi un beidzot ar īstenošanu un galīgo novērtēšanu, efektīvi un pārredzami iesaistīt dažādas ieinteresētās personas uz zināšanām balstīta politikas atbalsta izstrādē, kā arī komunikācijā un izpratnes veidošanā. Tā kā problemātika ir ļoti sarežģīta, varētu tikt izvēlēti jauni organizatoriskās struktūras veidi.

1.11. EESK aicina visu ES pilsoņu vidū plaši izplatīt zināšanas par jūras tiesībām. Dažādu kompetences jomu (piekraste, ekonomikas zonas, jūras resursu aizsardzība, termina “drošības zona” definēšana u. c.) regulēšanai ir nepieciešami starptautiski tiesību akti, bet jo īpaši tie ir vajadzīgi, lai skaidrotu starptautiskos pienākumus, kuri attiecas uz glābšanu un palīdzības sniegšanu jūrā, bīstamības, meklēšanas un glābšanas jēdzienu kodificēšanu⁽⁶⁾. EESK aicina pilnvērtīgi īstenot šo noteikumu, apliecinot pamatprincipu, ka cilvēki, kas jūrā nonākuši bīstamos apstākļos, ir nešauboties un bez jebkādiem priekšnoteikumiem jāglābj un jānogādā drošībā.

1.12. Ņemot vērā Arktikas ģeopolitisko un vidisko nozīmi, EESK atzinīgi vērtē ES apņemšanos pilnībā īstenot **Nolīgumu attiecībā uz neregulētas zvejniecības novēršanu atklātās jūras teritorijās Ziemeļu Ledus okeāna centrālajā daļā**, ieguldījumu aizsargājamu jūras teritoriju noteikšanā Arktikā un urbumu aizliegumu ogļūdeņražu ieguves nolūkā⁽⁷⁾.

1.13. EESK konstatē, ka plānotie ieguldījumi, kuru mērķis ir okeānu pārvaldības problēmu novēršana, nav pietiekami mērķtiecīgi un tāpēc aicina izveidot tam piemērotu okeānu fondu, kas būtu paredzēts jūrnieceības problēmu risināšanas atbalstam.

2. Vispārīgas piezīmes par pamatprincipu kopumu

2.1. Viena no galvenajām jūras un jūrnieceības nozares problēmām ir **saskaņotība** starp darbībām dažādos līmeņos (pasaules, valstu, reģionālā un vietējā) un starp nozarēm. Daudzas savstarpēji konkurējošas prasības var apdraudēt pasākumu veikšanu un krasi samazināt to ietekmi.

⁽¹⁾ Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) Konvenciju par darbu zvejniecībā (Nr. 188/2007).

⁽²⁾ Pašlaik Konvenciju Nr. 167 nav ratificējušas 188 valstis; 19 no tām ir ES dalībvalstis, tostarp nozīmīgas piekrastes valstis: Kipra, Somija, Vācija, Grieķija, Īrija, Itālija, Latvija, Malta, Spānija un Zviedrija.

⁽³⁾ Padomes Direktīva (ES) 2017/159 (2016. gada 19. decembris), ar ko īsteno Nolīgumu, ar ko īsteno Starptautiskās Darba organizācijas 2007. gada Konvenciju par darbu zvejniecībā, kas noslēgta 2012. gada 21. maijā starp Eiropas Savienības Lauksaimniecības kooperatīvu vispārējo konfederāciju (COGECA), Eiropas Transporta darbinieku federāciju (ETDF) un Eiropas Savienībā darbojošos Zvejnieku saimniecību nacionālo organizāciju asociāciju (*Europêche*) (OV L 25, 31.1.2017., 12. lpp.).

⁽⁴⁾ Tālākie reģioni ir salas, arhipelāgi un viena sauszemes teritorija (Francijas Gviāna). Šie deviņi reģioni atrodas Atlantijas okeāna rietumu daļā, Karību jūras baseinā, Amazones mežā un Indijas okeānā: Francijas Gviāna, Gvadelupa, Martinika, Senmartēna, Reinjona, Majota (Francija), Azoru salas un Madeira (Portugāle), un Kanāriju salas (Spānija).

⁽⁵⁾ COM(2022) 198 final, “Cilvēki pirmajā vietā, ilgtspējīgas un iekļaujošas izaugsmes nodrošināšana, ES tālāko reģionu potenciāla atbrīvošana”.

⁽⁶⁾ Starptautiskā konvencija par meklēšanu un glābšanu uz jūras, 1979. gada 29. aprīlis, Hamburga; Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras tiesību konvencija, 1982. gada 10. decembris, Starptautiskā konvencija par cilvēku dzīvības aizsardzību uz jūras, 1980. gada 25. maijs.

⁽⁷⁾ Kopīgais COM/EADD paziņojums JOIN(2021) 27 final, “Spēcīgāka ES iesaiste, lai nodrošinātu miermīlīgu, ilgtspējīgu un labklājīgu Arktikas reģionu”.

2.2. Okeānu pārvaldībai ir vajadzīgs uz zināšanām balstīts atbalsts lēmumu pieņemšanai. Cilvēku ietekme uz jūras vidi **neaprobežojas tikai ar darbībām jūrā** (ieguves rūpniecība, zveja, transports), bet aptver arī darbības uz sauszemes, kas rada plašāka mēroga piesārņojumu (atkritumi, pesticīdi, antibiotikas, fosfāti, plastmasa, sprāgstvielas utt.). Tāpēc ir ļoti svarīgi iekļaut okeānus ne tikai 14. IAM, bet arī tajos mērķos, kas attiecas uz rūpniecisko ražošanu un kolektīvo rīcību. Veselīgai un produktīvai jūras ekosistēmai ir vajadzīga integrēta pieeja, kas aptvertu dažādus aspektus, kuri neaprobežotos tikai ar jūras un jūrniecības jautājumiem.

2.3. Pēdējos gados, kad daudzās situācijās nākas saskarties ar problēmu sarežģītību, ir izstrādāti **jauni pārvaldības veidi**, ko galvenokārt virza tirgus un tīklu zinātne. Komplicētas sistēmas ir grūti kontrolēt, un to dinamiku nav viegli paredzēt ilgtermiņā. Okeāni veido komplicētu sistēmu, kurā milzīgās atšķirības noteikumos, kas attiecas uz piekrastes un jūras teritorijām, un strīdi valstu valdību līmenī un privātajā sektorā liek domāt, ka šo problēmu risināšanai varētu būt nepieciešama atjaunināta **zinātnes diplomātija**. EESK atzīst, ka ir jāizstrādā konkrētā mērķa sasniegšanai piemēroti pārvaldības instrumenti un politikas saskarnes kā iniciatīvas dažādu un savstarpēji saistītu dimensiju integrēšanai.

2.4. EESK atbalsta ES lomu likumdošanas jomā un tīklu un partnerību stiprināšanā pasaules līmenī, **pētniecības un inovācijas lomas** pildīšanā, risinājumu un pamatnostādņu nodrošināšanā, kā arī konkrētu iniciatīvu īstenošanas sekmēšanā.

3. Komisijas paziņojuma novērtējums

Mēs koncentrēsimies uz četrām priekšlikuma jomām: 1) *starptautiskās okeānu pārvaldības satvara stiprināšana*; 2) *virzība uz okeānu ilgtspējas sasniegšanu līdz 2030. gadam*; 3) *drošība jūrā un jūras drošums*; 4) *zināšanu par okeānu veidošana*.

3.1. Starptautiskās okeānu pārvaldības satvara stiprināšana

3.1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas apņemšanos attiecībā ar starptautiskajām organizācijām, piemēram, Starptautisko Jūras dzīļu pārvaldi un Pasaules Tirdzniecības organizāciju, atbalstīt visaugstākos starptautiskos pārredzamības, labas pārvaldības un ieinteresēto personu iekļautības standartus.

3.1.2. EESK atkārtoti apstiprina ES lomu likumdošanas jomā, cita starpā izmantojot zinātnes diplomātiju un stiprinot tīklus un partnerības pasaules līmenī. Komiteja jo īpaši uzsver nepieciešamību ieviest sistēmu atbilstošu pasākumu uzraudzībai un pieņemšanai. **Aizsargājamo jūras teritoriju (AJT)** noteikšana un citi iedarbīgi konkrētai teritorijai paredzēti saglabāšanas pasākumi ar mērķi līdz 2030. gadam sasniegt 30 % īpatsvaru ir vērtējami atzinīgi – ar nosacījumu, ka ir jābūt atzītai to nozīmei okeānu sistēmas darbībā un pasākumu pieņemšanas pamatā ir jābūt katras konkrētās teritorijas efektivitātes un lietderības analīzei, ņemot vērā izmaksas, pienākumus, laika grafikus un uzraudzību.

3.1.3. EESK atzīmē, ka, neraugoties uz pēdējos gados vērojamo nelielo tehnoloģisko progresu, joprojām tiek konstatēta **dzīļjūras izrakteņu ieguves** ilgtermiņa ietekme un teritorijās, kurās ieguve notikusi pirms daudziem gadu desmitiem, ekosistēma joprojām turpina atjaunoties⁽⁸⁾. EESK atzinīgi vērtē piesardzīgas pieejas izvēli un aicina Starptautisko Jūras dzīļu pārvaldi noteikt moratoriju izrakteņu ieguves atļauju piešķiršanai. EESK mudina Starptautisko Jūras dzīļu pārvaldi ieviest starptautisku neatkarīgu zinātnieku ekspertu grupu, lai uz zināšanām balstītu analīzi pārstrādātu labi definētos politikas lēmumus. EESK arī ierosina veicināt ieguldījumus pētniecībā un izstrādē, lai rastu alternatīvus risinājumus materiālu iegūšanai no jūras gultnes.

3.1.4. **Mazapjoma piekrastes zveja** un akvakultūra ir būtiski svarīgi faktori daudzu piekrastes kopienu izdzīvošanai un to kultūras mantojuma saglabāšanai. Zvejniecība vispār un it īpaši tradicionālā un mazapjoma zveja ekonomikas krīzes laikā ir cietusi visvairāk, tāpēc šodien šai nozarei ir nepieciešama īpaša stratēģija, lai atgūtu stabili stāvokli tirgū⁽⁹⁾. EESK aicina veikt šo darbību stiprināšanas pasākumus, dažādot vietējo kopienu ienākumu avotus (piemēram, piekrastes tūrisms un aktīvā atpūta uz ūdens), atbalstīt karjeras maiņu, palīdzēt mazattīstītiem vietējiem apgabaliem un veicināt vides ilgtspēju⁽¹⁰⁾.

⁽⁸⁾ Skatīt <https://www.jpi-oceans.eu/en/ecological-aspects-deep-sea-mining>.

⁽⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Zivsaimniecības sociālā dimensija" (izpētes atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 67. lpp.).

⁽¹⁰⁾ https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/publications/communication-commission-towards-strong-and-sustainable-eu-algae-sector_lv

3.1.5. EESK atzinīgi vērtē **nulles toleranci pret nelegālu, neregistrētu un neregulētu (NNN) zveju** un mudina Eiropas Savienību godīgiem uzņēmējiem palīdzēt virzībā uz ilgtspējīgas zvejniecības saglabāšanu un pārvaldību. Komiteja atkārtoti apstiprina ES lomu dialogos par zvejniecības jautājumiem ar trešām valstīm, lai veicinātu starptautisko saistību ievērošanu. Šajā saistībā EESK atzīst, ka **ilgtspējīgas zivsaimniecības partnerattiecību nolīgumi (IZPN)** ir būtisks ieguldījums stabilas sistēmas izveidē ar vairākām partnervalstīm ārpus ES.

3.1.6. Arktikā notiek straujas pārmaiņas, kas var apdraudēt vidi un ģeopolitisko līdzsvaru. EESK atzinīgi vērtē ES apņemšanos pilnībā īstenot **Nolīgumu attiecībā uz neregulētas zvejniecības novēršanu atklātās jūras teritorijās Ziemeļu Ledus okeāna centrālajā daļā**, ieguldījumu aizsargājamo jūras teritoriju noteikšanā Arktikā un urbumu aizliegumu ogļūdeņražu ieguves nolūkā ⁽¹¹⁾.

3.1.7. EESK atzīst, ka ir grūti īstenot pasākumus **teritorijās, kas ir ārpus valstu jurisdikcijas**, un uzsver nepieciešamību nodrošināt saskaņotību starp dažādām partnerībām un nolīgumiem, kā arī atbalstīt ES ieguldījumu pašreizējās sarunās par Līgumu par atklātām jūras teritorijām.

3.2. Virzība uz okeānu ilgtspēju līdz 2030. gadam

3.2.1. EESK atzinīgi vērtē apņemību, ar kādu tiek strādāts, lai līdz 2050. gadam panāktu **oglekļneitralitāti**. ES ir būtiska loma Starptautiskās Jūrniecības organizācijas (SJO) globālajā likumdošanas un operatīvās darbības procesā, kura mērķis ir dekarbonizēt jūrniecības un zvejniecības nozari.

3.2.2. EESK atzīst, ka cīņa pret jūras piesārņojumu ir liels izaicinājums. Dažādu piesārņojuma avotu, tostarp sauszemes avotu, savstarpējā saikne, kā arī ieinteresēto personu daudzveidība un tiesību aktu ierobežojumi, padara šo sistēmu vēl sarežģītāku. Komiteja uzsver, ka jāpievēršas **piesārņojošo vielu daudzveidībai** un jāveicina efektīvu pasākumu īstenošana. EESK uzsver, ka ir jāsaņem un jāaptver arī tie aspekti, kas nav saistīti ar okeānu pārvaldību (piemēram, aspekti, kas aplūkoti Nulles piesārņojuma plānā, Biodaudzveidības stratēģijā, stratēģijā “No lauka līdz galdam” ⁽¹²⁾) un kas būtiski ietekmē jūras piesārņojumu ⁽¹³⁾.

3.2.3. **Nesprāgušie sprādzienbīstamie priekšmeti** ietver gan konvencionālās sprāgstvielas, gan ķīmiskos ieročus, kas nogremdēti jūrā. Nenoliedzami draudi, ko rada jūrā esošie nesprāgušie sprādzienbīstamie priekšmeti, līdz šim nav pietiekami ņemti vērā. Šīs problēmas risināšanai steidzami ir nepieciešama stratēģija, jo pieaug ekonomikas nozaru pieprasījums pēc jūras telpas un lielākā daļa munīcijas rūšē, no tās noplūst toksiskie, kancerogēnie, mutagēnie un teratogēnie produkti. Ir nepieciešami meklēšanas, uzraudzības un seku mazināšanas pasākumi ar kopīgu Eiropas zināšanu un tehnoloģisko atbalstu ⁽¹⁴⁾.

3.2.4. EESK atzinīgi vērtē Komisijas darbu, kas tiek ieguldīts, lai samazinātu nogremdētās munīcijas ietekmi uz vidi un atzīmē, ka apdraudējumu rada nesprāguši munīcija ne vien no Pirmā un Otrā pasaules kara laika, bet arī no citiem kariem (Balkāni, Ukraina u. c.), un apdraudējums ir saistīts ne vien ar noplūdušo vielu iespējamo toksiskumu, bet arī ar nejaūšu vai automātisku detonāciju.

3.2.5. EESK atzīst, ka **zvejas rīki** ietekmē ekosistēmu vidi un norāda, ka daudzu ierosināto risinājumu izmaksas nav ilgtspējīgas vai arī to ietekme pasaules mērogā ir niecīga. Lai risinātu šo problēmu, EESK aicina ieviest jaunas tehnoloģijas/materiālus, kā arī kompensācijas pasākumus un pielāgotas kampaņas, lai informētu zvejniekus par šīm iespējām ⁽¹⁵⁾.

⁽¹¹⁾ Kopīgs paziņojums JOIN(2021) 27 final “Spēcīgāka ES iesaiste, lai nodrošinātu miermīlīgu, ilgtspējīgu un labklājīgu Arktikas reģionu”

⁽¹²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2005/35/EK (2005. gada 7. septembris) par kuģu radīto piesārņojumu un par sankciju ieviešanu par pārkāpumiem (OV L 255, 30.9.2005., 11. lpp.); Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/883 (2019. gada 17. aprīlis) par ostas atkritumu pieņemšanas iekārtām kuģu atkritumu nodošanai un ar ko groza Direktīvu 2010/65/ES un atceļ Direktīvu 2000/59/EK (OV L 151, 7.6.2019., 116. lpp.).

⁽¹³⁾ ESAO vadlīnijas daudz nacionāliem uzņēmumiem (2011); ANO Vadošie principi uzņēmējdarbībai un cilvēktiesībām (2011).

⁽¹⁴⁾ Skatīt <https://www.jpi-oceans.eu/en/munition-sea>.

⁽¹⁵⁾ Skatīt Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas brīvprātīgās nostādnes par zvejas rīkiem un darbu, kuru īsteno reģionālās zvejniecības pārvaldības organizācijas un reģionālās jūras konvencijas.

3.2.6. **Zivju krājumu pārmērīga izmantošana** un piezveja ir atzītas par īstu problēmu visā pasaulē. Zvejas nozare spēcīgi ietekmē daudzas sugas, tāpēc pamatotas ir bažas, ka tā var apdraudēt dažu sugu ilgtspēju un radīt visas jūras ekosistēmas līdzsvara zaudēšanas risku. Savukārt vietējo zvejnieku darbības ir nozīmīgs teritoriālās kultūras un ilgtspējīgas ekonomikas aspekts, jo šī darbība nodrošina veselīgu pārtiku cilvēkiem, turklāt process ir vides, sociālā un ekonomiskā ziņā ilgtspējīgs. Cilvēka radīto spiedienu uz zivju krājumiem var samazināt, veicinot **nulles ietekmes akvakultūru (kā arī algakultūru)**.

3.2.6.1. Pamatojoties uz šiem aspektiem, EESK aicina:

- a) ieviest stingrāku kontroli un sankcijas attiecībā uz nelegālu, neregistrētu un neregulētu zveju;
- b) uzraudzīt un regulēt zvejas nozari, lai novērstu zivju krājumu pārmērīgu izmantošanu un piezveju, un veicināt šīs nozares efektīvu ilgtspēju;
- c) veicināt un atbalstīt nulles ietekmes akvakultūru un algakultūru, tostarp barošanas un enerģijas patēriņa ziņā;
- d) nodrošināt ekonomiskās kompensācijas darbiniekiem pārejas posmos uz tehnoloģiju un ražošanas sistēmu pārveidi.

3.2.7. Jūras transports nodrošina vairāk nekā 90 % no pasaules kravu pārvadājumiem, un tas ir pasaules ekonomikas mugurkauls. Okeāna kuģi arī pēc kalpošanas laika beigām var turpināt savu ietekmi kā būtisks piesārņojuma avots. Kuģu īpašnieki valstīs ar augstiem ienākumiem bieži vien slēpj kuģu patieso identitāti un tos reģistrē nodokļu oāzēs arī ar mērķi apiet vides noteikumus. Starptautiskajā un reģionālajā līmenī nav izdevies šādu rīcību novērst⁽¹⁶⁾. Lai izvairītos no noteikumu ievērošanas un ietaupītu naudu, joprojām tiek izmantotas valstis, kas piedāvā izdevīguma karogu, un to dara arī ES valstis. EESK iesaka **kuģu demontāžu** uzskatīt par būtisku jūras piesārņojuma avotu un aicina Eiropas Savienību: a) rūpēties par stingrāku saistošu regulējumu; b) uzraudzīt darbību, lai novērstu dažādus mēģinājumus apiet vides aizsardzības noteikumus; c) ieviest atturošus finansiālus līdzekļus pret izdevīguma karogiem, piemēram, radīt īpašu fondu, kas aptvertu visu kuģu dzīves ciklu un garantētu ES vides un drošības aizsardzības standartu ievērošanu arī ārpus ES jurisdikcijas.

3.3. Kā panākt drošību jūrā un jūras drošumu

3.3.1. EESK atzinīgi vērtē ES lomas stiprināšanu jūras drošības jomā gan ES teritorijā, gan ārpus tās robežām. Komiteja aicina ES, ņemot vērā jaunākās ģeopolitiskās norises, apzināt iespējamās **jūras interešu zonas (JIZ)** un pievērsties jaunajām prioritātēm.

3.3.2. EESK atzinīgi vērtē ES apņēmīgo darbu **jūras drošuma** palielināšanas pasākumu īstenošanā. Komiteja aicina ES paplašināt to nozaru loku, kas var apdraudēt vidi un cilvēku veselību un kas ir saistītas ar darbībām jūrā, piemēram, ar tūrismu, kuģu demontāžu un būvniecību, enerģētiku un akvakultūru. EESK arī aicina uzsvāru likt uz **tehnoloģiju (piemēram, videi draudzīgi dzinēji), darba telpu un darba apstākļu modernizāciju**, ņemot vērā ar jūras un jūrniecības darbībām saistītās loģistikas daudzveidību (piemēram, kuģu būvētavas, ostas, kuģi utt.).

3.3.3. EESK iesaka nodrošināt normatīvo konsekvenci starp pasākumiem, kas attiecas uz jūras ekosistēmu saglabāšanu, un noteikumiem, kas reglamentē drošību un darba apstākļus jūrā, veicot ietekmes novērtējumus attiecībā uz šādiem aspektiem: **i) nodarbinātība, ii) algas, iii) tehnoloģijas, iv) pienācīgi dzīves un darba apstākļi un v) darbinieku apmācība**. Komiteja arī aicina labāk koordinēt dažādu publiskās pārvaldes dienestu darbību visos līmeņos, lai nodrošinātu integrētu jūras telpas pārvaldību⁽¹⁷⁾.

⁽¹⁶⁾ Skatīt: Wan un citi. "Marine Policy", 2021.

⁽¹⁷⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Zivsaimniecības sociālā dimensija" (izpētes atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 67. lpp.).

3.3.4. EESK aicina dalībvalstis **ratificēt Starptautiskās Darba organizācijas Konvenciju Nr. 188** un nodrošināt līdzekļus, kas nepieciešami tās pareizai transponēšanai valstu tiesību aktos un piemērošanai. EESK atzinīgi vērtē Direktīvu (ES) 2017/159⁽¹⁸⁾ un mudina sākt darbu pie tās tvēruma paplašināšanas, lai tajā būtu ietverta arī kumulatīvā ilgtermiņa ietekme uz cilvēku veselību. EESK turklāt norāda, ka ir nepieciešami tiešām mērķtiecīgi ES tiesību akti par korporatīvo ilgtspēju un piespiedu darbu⁽¹⁹⁾.

3.3.5. EESK uzskata, ka taisnīgu pakalpojumu sniegšanai saistībā ar darbu šajās nozarēs ir svarīgi izstrādāt vispārīgus principus un praktiskas nostādnes, tostarp: a) pietiekamus un pienācīgus norādījumus zvejas kuģu īpašniekiem un par (pārrobežu) darba tirgus pakalpojumiem; b) standarta līgumus par (pārrobežu) pakalpojumiem saistībā ar darba tirgu; c) pietiekamus un pienācīgus norādījumus zvejniekiem, kas meklē darbu uz (ārvalstu) zvejas kuģiem; d) sūdzību iesniegšanas mehānismus⁽²⁰⁾.

3.3.6. Zināšanas jūru un okeānu un jūras drošuma jomā ietver arī šādu elementu: ir nepieciešams plašā mērogā izplatīt zināšanas par jūras tiesību aktiem un reālo īstenošanu. Dažādu kompetences jomu regulēšanai ir vajadzīgi starptautiskie tiesību akti (piekraste, ekonomikas zonas, jūras resursu aizsardzība, drošības zonas definīcija u. c.). It īpaši tas nepieciešams, lai uzlabotu skaidrību par starptautiskajiem pienākumiem saistībā ar glābšanu un palīdzību jūrā, kā arī bīstamības, meklēšanas un glābšanas metožu kodificēšanai

3.3.7. **Dabas katastrofas** (plūdi, cunami, ārkārtēji notikumi) var ietekmēt jūras vidi, netieši apdraudot cilvēku darbības un veselību. EESK uzsver nepieciešamību dabas katastrofas uztvert kā iespējamu riska avotu, kas var apdraudēt vidi un darbības jūrā kopumā.

3.4. Kā uzkrāt zināšanas par okeānu

3.4.1. EESK atzīst okeānu sistēmas komplikētību, jo tajā jāreķinās ar savstarpēji saistītiem vides mainīgajiem un ar ieinteresēto personu, tiesību aktu un kultūru daudzveidību, kā arī ar atšķirīgām vietējām spējām. EESK aicina efektīvi un pārredzami iesaistīt dažādas disciplīnas un speciālistus (dati, sarežģītības un tīklu zinātne, psiholoģija, socioloģija, ekonomika) **uz zināšanām balstīta politikas atbalsta** izstrādē (kā ierosināts Starpvaldību darba grupai okeānu ilgtspējas jautājumos (IPOS)).

3.4.2. Zināšanas un prakse atklāj **jaunus pārvaldības veidus**, kas komplikētību palīdz pārvarēt ar tādu pašregulētu struktūru palīdzību, kurās veiksmīgi ir izveidota decentralizēta organizācija. EESK aicina paraugpraksi un modeļus izplatīt visās zilās ekonomikas jomās, tostarp tajās, kuras var nodrošināt jaunas darbvietas un izaugsmi (tādās kā tūrisms, nirsšana u. c.), un publiskajā sektorā. Piešķirot finansējumu ilgtspējīgai zilajai ekonomikai, būtu jānodrošina sociālais un saimnieciskais ieguvums pašreizējām un nākamajām paaudzēm, jāatjauno un jāaizsargā jūras ekosistēmu daudzveidība, produktivitāte, noturība un vērtība un jāveicina tīras tehnoloģijas, atjaunīgie energoresursi un reciklēšana⁽²¹⁾.

3.4.3. **Pilsoniskā sabiedrība un vietējās ieinteresētās personas** būtu jāiesaista visos procesa posmos, sākot ar konsultācijām un plānu kopīgu izstrādi un beidzot ar īstenošanu un galīgā novērtējuma veikšanu. Labas zināšanas par okeāniem ir svarīgas, lai varētu sākties pārmaiņas sabiedrībā un pāreja uz sistēmas integrētu ilgtspēju. Organizatoriskajās struktūrās un procesos prioritāte būtu jāpiešķir sociālajai dimensijai un zinātniskajam atbalstam ar mērķi nodrošināt

⁽¹⁸⁾ Padomes Direktīva (ES) 2017/159 (2016. gada 19. decembris), ar ko īsteno Nolīgumu, ar ko īsteno Starptautiskās Darba organizācijas 2007. gada Konvenciju par darbu zvejniecībā, kas noslēgts 2012. gada 21. maijā starp Eiropas Savienības Lauksaimniecības kooperatīvu vispārējo konfederāciju (COGECA), Eiropas Transporta darbinieku federāciju (ETDF) un Eiropas Savienībā darbojošos Zvejnieku saimniecību nacionālo organizāciju asociāciju (*Europêche*) (OV L 25, 31.1.2017., 12. lpp.).

⁽¹⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Zivsaimniecības sociālā dimensija" (izpētes atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 67. lpp.); Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937 (COM(2022) 71 final); Priekšlikums regulai par tādu produktu aizliegšanu Savienības tirgū, kas izgatavoti, izmantojot piespiedu darbu (COM(2022) 453 final).

⁽²⁰⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Zivsaimniecības sociālā dimensija" (izpētes atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 67. lpp.).

⁽²¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 508/2014" (COM(2018) 390 final – 2018/0210 (COD)) (OV C 110, 22.3.2019., 104. lpp.).

integrētu ilgtspēju, tādu pasākumu pastiprināšanai un finansēšanai, kas vērsti uz sociālā dialoga veicināšanu un atbalstīšanu, drošības palielināšanai, darba apstākļu uzlabošanai, kvalitatīvu darbvietu radīšanai, darbinieku **prasmju pilnveidei un “paaudžu maiņas” nodrošināšanai** ⁽²²⁾.

3.4.4. EESK atzinīgi vērtē ES praksi apmainīties ar jūras datiem un okeāna novērojumiem. Komiteja atzīst **jūrniecības pakalpojumu nozīmi** un to ietekmi uz ekonomiku, kā arī jūras infrastruktūru izmaksas, kas prasa lielus valsts līdzekļu ieguldījumus. Komiteja norāda, ka jūras ekosistēmas komplicētības modelēšana joprojām nesniedz pilnvērtīgu izpratni par šo ekosistēmu un tās saistību ar cilvēka darbībām. EESK aicina ES veicināt atvērtu piekļuvi un datu atkalizmantošanu un finansēt inovatīvas pieejas, lai samazinātu novērojumu izmaksas un veiktu efektīvu **labā vides stāvokļa izvērtēšanu** ⁽²³⁾.

3.4.5. EESK uzsver, ka zinātnes diplomātijas un sarunu jomā ir jāizmanto zinātniska metodika. Komiteja aicina ieviest apmācību darbiniekiem un vadošajam personālam, tostarp vietējā līmenī, lai panāktu efektīvu ilgtspēju un pasākumu īstenošanas iespējamību.

4. Problēmjautājumi

4.1. Pārvaldības jēdziens ir saistīts ar veselu virkni dažādu aspektu, sākot ar lēmumu pieņemšanas procesiem un beidzot ar politikas instrumentiem. Pārvaldības jēdziena plašums, iespējams, ir veicinājis tā popularitāti un, visticamāk, arī tā ļaunprātīgu izmantošanu. Okeāni nepazīst politiskās robežas, un tie arī ir cieši saistīti ar zemes izmantošanu. Atsevišķas valstis nespēj atrisināt problēmas, tāpēc ir vajadzīga starptautiska pieeja: reālistiski un efektīvi ir jāsadala slodze un pienākumi, jāpieņem kopīgi izstrādātas sistēmas, kopīgi rīcības plāni un pasākumi, kas vietējo ieguldījumu ietvertu visaptverošā reģionālā satvarā. Vienots pārvaldības veids nederēs, lai nodrošinātu dažādām dimensijām nepieciešamās organizatoriskās struktūras. Šajā saistībā EESK norāda, ka uz zināšanām balstīts atbalsts lēmumu pieņemšanai, zinātnes diplomātijai un saskaņotiem tiesību aktiem dažādās valstīs un nozarēs ir būtiski svarīgs, lai risinātu sarežģītās ar jūru saistītās problēmas.

4.2. Ekonomikas nozaru pastāvīgais pieprasījums pēc jūras telpas palielina okeānu sistēmas sarežģītību savstarpēji saistītu vides mainīgo lielumu ziņā. Ieinteresēto personu, tiesību aktu, kultūru un vietējo spēju daudzveidība tiek ņemta vērā tādu pasākumu izstrādē un īstenošanā, kas var būt vides, ekonomikas un sociālajā ziņā ilgtspējīgi. EESK aicina pārredzami pieņemt zinātnisko metodiku dažādu disciplīnu (datu, sarežģītības un tīklu zinātnes, psiholoģijas, socioloģijas, ekonomikas u. c.) iesaistīšanai, veidojot uz zināšanām balstītu atbalstu okeānu pārvaldībai.

4.3. Jautājums, kas ir ļoti svarīgs daudzu ar darbībām jūrā saistītu nozaru nākotnei, ir “paaudžu maiņa”. Daži aspekti, kas šķiet visai attālināti no pārvaldības, netieši veicina jūrā veikto darbību efektīvu pārvaldību. Daudzas iniciatīvas, kuru mērķis ir veicināt tehnoloģiju modernizāciju, profesionālo apmācību un darba apstākļu uzlabošanu, ir noderīgas, taču tām ir vajadzīgi arī papildu pasākumi un atbilstoša peļņa no ieguldītā kapitāla ⁽²⁴⁾.

4.4. Ilgtspējīgas darbības joprojām ir auglīgas okeānu pārvaldības galvenais mērķis, un visām nozarēm būtu jādod iespēja to sasniegt. EESK aicina finansēt pasākumus, kuru mērķis ir uzlabot drošību un darba apstākļus, piemēram, apmācības, konsultāciju pakalpojumu, cilvēkkapitāla veicināšanas, sociālā dialoga, veselības un drošības jomā. EESK mudina likumdevējus organizatorisko struktūru un procesu (t. i., pārvaldības) pieņemšanā par prioritāti noteikt sociālo dimensiju, stiprinot un finansējot pasākumus, lai veicinātu un atbalstītu sociālo dialogu, drošību, darba apstākļus un prasmes.

⁽²²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 508/2014” (COM(2018) 390 final – 2018/0210 (COD)) (OV C 110, 22.3.2019., 104. lpp.).

⁽²³⁾ <https://jpi-oceans.eu/en/science-good-environmental-status>

⁽²⁴⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Zivsaimniecības sociālā dimensija” (izpētes atzinums) (OV C 14, 15.1.2020., 67. lpp.).

4.5. EESK norāda, ka plānotajām investīcijām, kuru mērķis ir risināt problēmas okeānu pārvaldības jomā, trūkst mērķtiecības. Piesārņojuma avotu likvidēšanai, ietekmes mazināšanas pasākumiem un jūrā veikto darbību pārvaldībai visās nozarēs ir vajadzīgs atbilstīgs finanšu ieguldījums, strukturāla rīcība un pilsoniskās sabiedrības iesaiste. EESK atzinīgi vērtē darbu, kas tiek ieguldīts siltumnīcefekta gāzu emisijas samazināšanā un labāko rezultātu guvēju un inovācijas stimulēšanā⁽²⁵⁾. Tas varētu veicināt jūras transporta nozares dekarbonizāciju un okeānu fonda izveidi jūrniecības problēmu risināšanas atbalsta nolūkā. EESK aicina oglekļa ievēkorekcijas mehānismu attiecināt arī uz vides un sociālajiem aspektiem.

4.6. Tālākie reģioni savu ģeogrāfisko īpašību dēļ var spēcīgi ietekmēt visu iespēju izmantošanu okeānu, jūru un jūras resursu jomā, un to lomai būtu jāpiešķir prioritāte, jo reģioniem piemīt liels ekonomikas stiprināšanas, kvalitatīvu darbvietu radīšanas un cilvēku labklājības nodrošināšanas potenciāls⁽²⁶⁾. Visu šo izejas dēļ EESK uzskata, ka īpašā loma, kuru tālākie reģioni var pildīt okeānu pārvaldības jomā, būtu jāstiprina, it īpaši: a) uzdevuma "līdz 2030. gadam atjaunot mūsu okeāna un ūdeņu stāvokli" īstenošanā; b) zvejas datu apkopošanā un pārraudzībā; c) nelegālas un nediferencētas zvejas apkarošanā un ilgtspējīgas zvejas atbalstīšanā; d) zināšanu par jūras teritoriālo plānošanu apmaiņā⁽²⁷⁾.

4.7. Zināšanas par okeāniem ir palīdzējušas informēt sabiedrību par jūras problēmām un var palīdzēt tās atrisināt. Liela uzmanība medijos un politiķu vidū ir pievērsta plastmasai, taču tā ir tikai viena no jūru un okeānu daudzajām problēmām. Bieži vien netiek ņemta vērā saikne, kas vieno jūras problēmas ar zemes izmantošanu un patērētāju uzvedību. EESK aicina veidot visaptverošāku un pārredzamāku komunikāciju par okeāniem, sasaistot tiesību aktus un intervences pasākumus gan jūrā, gan uz sauszemes. Cerams, ka tas pavērs ceļu rūpnieciskās ražošanas pārveidei un tādu jaunu tehnoloģiju un darbvietu radīšanai, kas vairāk vērstas uz vidisko ilgtspēju.

4.8. Ukrainā notiekošais karš ir mainījis politisko scenāriju un licis pievērst uzmanību neparedzētām ārkārtas situācijām (energoapgāde, inflācija). Negaidītas problēmas (piemēram *Nord Stream* gāzes vada drošība un Melnajā jūrā nogremdētā munīcija, kā arī Arktikas ģeopolitiski stratēģiskā nozīme) mudina ieguldīt papildu darbu piemērotu kopīgo pasākumu īstenošanā. Lai gan karš ietekmē arī to migrantu skaitu, kuri izvēlējušies Rietumbalkānu ceļu, joprojām ir daudz cilvēku, kuri vēlas šķērsot Vidusjūru. Tāpēc dažu ES valstu uzņēmējas struktūras joprojām ir ļoti noslogotas un cilvēkus apdraud nelaimes gadījumu riski. EESK arī aicina ES pastiprināt tādu iniciatīvu finansēšanu, kuru mērķis ir veicināt jūras drošumu situācijā, kas klimata un ekonomiskā spiediena dēļ varētu saasināties.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisīto gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā, Lēmumu (ES) 2015/1814 par Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezerves izveidi un darbību un Regulu (ES) 2015/757" (COM(2021) 551 final – 2021/0211 (COD)) un "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumam, ar ko Lēmumu (ES) 2015/1814 groza attiecībā uz kvotu apjomu, kurš līdz 2030. gadam jāieskaita Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezervē" (COM(2021) 571 final – 2021/0202 (COD)) (OV C 152, 6.4.2022., 175. lpp.); Eiropas Reģionu komitejas atzinums "Panākt, ka ETS un oglekļa ievēkorekcijas mehānisms darbojas ES pilsētu un reģionu labā" (OV C 301, 5.8.2022., 116. lpp.); Eiropas Parlaments "ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas pārskatīšana", pieņemts 22.6.2022.

⁽²⁶⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Tālāko reģionu ieguldījums ES attīstībā" (izpētes atzinums) (OV C 194, 12.5.2022., 44. lpp.).

⁽²⁷⁾ COM(2022) 198 final.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Tirdzniecības partnerību spēks: kopā zaļai un taisnīgai ekonomikas izaugsmei””

(COM(2022) 409 final)

(2023/C 140/12)

Ziņotāja: **Tanja BUZEK**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 26.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Pilnsapulces lēmums	13.7.2022.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	20.12.2022.
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	158/3/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. **Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē Komisijas paziņojumu kā svarīgu soli pareizajā virzienā.** Arvien svarīgāka nozīme ir atvērtai, uz noteikumiem balstītai tirdzniecības sistēmai, kurā tiek izmantots tirdzniecības potenciāls, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību.

1.2. **EESK uzskata, ka tirdzniecības politikai ir būtiski panākt nepieciešamo politisko leģitimitāti un atbalstu,** lai panāktu sarunās saskaņotus tirdzniecības nolīgumus. Ekonomikas atlabšanas un veselīguma nodrošināšanai ir vajadzīga sadarbība ar tirdzniecības partneriem visā pasaulē, un ilgtspēja ir daļa no tiesību aktu kopuma.

1.3. **EESK atbalsta visaptverošo pārskatīšanu, kurā paredzēts jauns kritērijs tirdzniecībai un ilgtspējīgai attīstībai (TIA),** un atzinīgi vērtē to, ka Komisija ir ņēmusi vērā vairākus EESK ieteikumus attiecībā uz ierosinātajām darbībām, it īpaši saistībā ar pilsoniskās sabiedrības un vietējo konsultantu grupu (VKG) lomas stiprināšanu.

1.4. **EESK saskata turpmākas iespējas stiprināt VKG gan nolīguma, gan tā īstenošanas līmenī.** Tomēr Komiteja pauž nožēlu, ka netiek veikti nekādi pasākumi, lai sarunu procesā vairāk iesaistītu pilsonisko sabiedrību.

1.5. **EESK uzsver, ka ir vajadzīgi skaidrāki un detalizētāki tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības noteikumi,** lai labāk definētu ceļvežus un palīdzētu abiem tirdzniecības partneriem labāk saprast, kas no tiem tiek gaidīts. Komiteja pauž nožēlu, ka taisnīga pārkārtošanās nav kļuvusi par visaptverošu koncepciju.

1.6. **EESK atzinīgi vērtē jauno politikas ievirzi,** sākot no pieejas, kas vairāk vērsta uz rezultātiem, ar lielāku pārredzamību un pastiprinātu pilsoniskās sabiedrības lomu, līdz mērķtiecīgam atbalstam, vienlaikus arī palielinot saistību līmeni, kā galējo līdzekli iekļaujot iespēju piemērot tirdzniecības sankcijas.

1.7. **EESK uzskata, ka šie elementi ir “paketes daļa” visos nolīgumos,** kas jāīsteno, izmantojot mērķtiecīgu un katrai valstij pielāgotu pieeju ar attiecīgi pielāgotiem mērķiem. Komiteja sagaida, ka Eiropas Komisija tos īsteno dažādās tirdzniecības sistēmās un dažādos tirdzniecības nolīgumos, arī – pēc iespējas – spēkā esošajos nolīgumos.

1.8. **EESK atzinīgi vērtē mērķi integrēt ilgtspēju turpmākajos tirdzniecības nolīgumos** un uzsver gan vides, gan sociālās ilgtspējas apsvērumus publiskajā iepirkumā. Komiteja atzīst, ka būtiski ir racionalizēt pieeju saistībā ar citiem autonomiem instrumentiem, lai panāktu saskaņotu un savstarpēji pastiprinošu ietekmi.

1.9. **EESK aicina Komisiju pastiprināt daudzpusējo saziņu** un pēc iespējas saskaņot ar partneriem tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības stratēģijas virzību un īstenošanu.

2. Atzinuma konteksts

2.1. ES ir iekļāvusi tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības noteikumus savos tirdzniecības nolīgumos, sākot ar ES un *Cariforum* ekonomisko partnerattiecību nolīgumu un ES un Korejas brīvās tirdzniecības nolīgumu (BTN). Visos turpmākajos "jaunās paaudzes" tirdzniecības nolīgumos ir iekļautas un pakāpeniski paplašinātas tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļas.

2.2. Šiem nolīgumiem lielā mērā sniedz labumu pilsoniskās sabiedrības veiktās uzraudzības mehānisms. ES un partnervalstu vietējās konsultantu grupas, apvienojot vides, darba un uzņēmējdarbības organizāciju speciālās zināšanas, konsultē puses par tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu īstenošanu; sākot ar Apvienotās Karalistes nolīgumu, to darbības joma ir paplašināta, aptverot visu nolīgumu kopumā. EESK, nodrošinot sekretariātu visām ES vietējām konsultantu grupām, ir palielinājusi savu atbalstu gan organizatoriski, gan politiski, tostarp rosinot un rīkojot visu VKG ikgadēju sanāksmi. Eiropas Komisija atzina EESK lomu arī savā 2022. gada īstenošanas un izpildes ziņojumā.

2.3. 2022. gada jūnijā pēc atklātas sabiedriskās apspriešanas Komisija izklāstīja savu jauno tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības stratēģiju "Tirdzniecības partnerību spēks: kopā zaļai un taisnīgai ekonomikas izaugsmei". Šajā pārskatīšanā prioritāte ir proaktīvā sadarbība ar partneriem, mērķtiecīga un konkrētai valstij specifiska pieeja TIA, ilgtspējas integrēšana ārpus TIA sadaļām, TIA saistību īstenošanas pastiprināta uzraudzība, pilsoniskās sabiedrības lomas stiprināšana un tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu izpildes uzlabošana, iekļaujot tirdzniecības sankciju iespēju. Atkārtoti apstiprinot tās pašas saistības visās tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļās, Komisija iesaka labāk pielāgot TIA mērķu īstenošanu katras sadaļas uzdevumiem, vajadzībām un spējām.

2.4. Gan Eiropas Parlaments (EP), gan Padome pauda atbalstu jaunajai pieejai un konkretizēja savas cerības⁽¹⁾. EP rezolūcijā ir skaidri ņemts vērā EESK atzinums "Nākamās paaudzes tirdzniecība un ilgtspējīga attīstība – 15 punktu rīcības plāna pārskatīšana"⁽²⁾.

3. Jauna tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības kritērija noteikšana

3.1. Integrēta pieeja tirdzniecībai un ilgtspējai ir jaunais standarts, kas jau ir redzams vairākos starptautiskos tirdzniecības nolīgumos, tostarp ārpus pašas ES tirdzniecības tīkla. EESK iestājas par līdzsvarotu un pārredzamu tirdzniecības politiku, kas atbalsta godīgu konkurenci starptautiskās tirdzniecības dalībniekiem, nodrošinot, ka visiem tiek piemēroti vienādi noteikumi un vides, sociālie un darba standarti un ka tirdzniecības sistēma ir savstarpēji izdevīga.

3.2. EESK jau sen aicina izmantot ilgtspēju par vienu no tirdzniecības politikas virzītājspēkiem, jo tirdzniecībai ir jāspēlē izšķiroša loma ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) sasniegšanā. Komiteja atzinīgi vērtē Komisijas izmantoto visaptverošas pārskatīšanas pieeju, kas papildina sabiedrisko apspriešanu, sniedz salīdzinošu analīzi par tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības noteikumiem un labu praksi atsevišķu trešo valstu brīvās tirdzniecības nolīgumos un visā procesā nodrošina iesaistīšanos divpusējās un plašākās pilsoniskās sabiedrības sanāksmēs. Šis rūpīgi veiktais pasākums uzsver apņemšanos to šoreiz panākt.

⁽¹⁾ Eiropas Parlamenta 2022. gada 6. oktobra rezolūcija par rezultātiem, kas gūti Komisijas veiktajā 15 punktu tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības rīcības plāna pārskatīšanā (2022/2692(RSP)) un Padomes secinājumi par tirdzniecības un ilgtspējas pārskatīšanu, 2022. gada 17. oktobris.

⁽²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums "Nākamās paaudzes tirdzniecība un ilgtspējīga attīstība – 15 punktu rīcības plāna pārskatīšana" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 105, 4.3.2022., 40. lpp.).

3.3. EESK atbalsta Komisijas mērķi turpmākajos tirdzniecības nolīgumos integrēt ilgtspēju un censties panākt, lai partnervalstis uzņemtos plašākas saistības attiecībā uz tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļām. Tam ir jāiet roku rokā ar tirdzniecības partneru atbalstu TIA mērķu sasniegšanā, izmantojot tehnisko palīdzību, spēju veidošanu, stimulus, finansiālo palīdzību un politikas instrumentu izstrādi kopumā.

3.4. Paziņojumā uzsvērtas sešas politikas prioritātes un galvenās darbības. EESK uzskata, ka visi elementi, kas ieviesti kā "paketes daļa" visos nolīgumos, ir prasmīgi jāizmanto un jāīsteno, izmantojot mērķtiecīgu un katrai valstij pielāgotu pieeju, kā vadošo principu nosakot pielāgotus mērķus.

3.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija ir ņēmusi vērā vairākus ieteikumus, it īpaši attiecībā uz iespēju piemērot tirdzniecības sankcijas kā galējo līdzekli, sīki izstrādātiem un noteiktā termiņā īstenojamiem ceļvežiem, kas saistīti ar pilsoniskās sabiedrības veiktu uzraudzību, un kolektīvo horizontālo uzraudzību attiecīgajos ES dienestos, institucionālajos un starptautiskajos procesos. Īpaši atzinīgi EESK vērtē to, ka tiek pastiprināta pilsoniskās sabiedrības un it sevišķi vietējo konsultantu grupu loma, kas ir iekļauta vairākās darbībās.

3.6. EESK cer, ka jaunais tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības kritērijs tiks atspoguļots visos turpmākajos ES tirdzniecības nolīgumos, tostarp nolīgumos, par kuriem notiek sarunas. Tam būtu arī jāveido pamats visu spēkā esošo BTN, it īpaši pirmās paaudzes nolīgumu bez tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļas, modernizācijai, pēc iespējas ātrāk iedarbinot pārskatīšanas klauzulas. Šie jaunie principi būtu pēc iespējas jāņem vērā arī jau noslēgtajos, bet vēl pilnībā neratificētajos brīvās tirdzniecības nolīgumos. Ja laika trūkuma dēļ nav iespējams vēlreiz atvērt jau noslēgtus BTN, varētu iekļaut noteikumus, kas ļautu Tirdzniecības komitejai pieņemt lēmumus par TIA sadaļas grozīšanu, kā tas tika darīts ar Jaunzēlandi noslēgtā nolīguma TIA sadaļā.

3.7. EESK cer, ka tas it īpaši attieksies uz ES un Kanādas Visaptverošo ekonomikas un tirdzniecības nolīgumu (*CETA*) un agrīnu TIA pārskatīšanu, par ko abas puses vienojās Kopīgajā interpretējošajā instrumentā. EESK un gan ES, gan Kanādas VKG jau sen ir mudinājušas puses pildīt šo apņemšanos, lai panāktu tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu efektīvāku izpildāmību, papildus jebkādi plašāki pēc kāda laika veiktai nolīguma modernizācijai. EESK atzinīgi vērtē to, ka Jaunzēlandes gadījumā jau ir iekļauta jaunā pieeja, tostarp nodoms atspoguļot drošas un veselīgas darba vides iekļaušanu Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) pamatprincipos un darba tiesībās. EESK atzinīgi vērtē arī ES nesenos priekšlikumus saistībā ar notiekošajām sarunām ar Indiju.

3.8. EESK atzinīgi vērtē plānoto mērķi iekļaut ilgtspēju, it īpaši ilgtspējas apsvērumus publiskajā iepirkumā. Tajā būtu jākoncentrējas gan uz vides, gan sociālajiem elementiem. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka par prioritāti ir noteikta tirgus pieejamība ekoloģiskām precēm un pakalpojumiem, kā arī izejvielām un energoproduktiem, kas ir būtiski oglekļneitrālas ekonomikas darbībai. Tomēr EESK pauž nožēlu par ierobežotas uzmanības pievēršanu vidiski ilgtspējīgas tirdzniecības plašākai dimensijai un ietekmei uz nodarbinātību un cilvēktiesībām. Tāpat Komiteja pauž nožēlu par to, ka taisnīga pārkārtošanās nav kļuvusi par visaptverošu koncepciju, ņemot vērā, ka Parīzes nolīgumā ir nostiprinātas prasības par darbaspēka taisnīgu pārkārtošanu un pienācīgas kvalitātes nodarbinātības un kvalitatīvu darbvietu radīšanu. Nesenajos ES un Dienvidkorejas pilsoniskās sabiedrības foruma ⁽³⁾ kopīgajos secinājumos Starptautiskās jūrniecības nozares sociālo partneru darba grupa "Taisnīga jūrniecības pārkārtošana" ir atzīta par paraugpraksi.

3.9. ES tirdzniecības nolīgumus arvien vairāk papildina autonomi ES pasākumi vides, ekonomiskās un sociālās ilgtspējas jomā, no kuriem jaunākais ir oglekļa ieviešanas mehānisms (OIM) un priekšlikumi par pienācīgu pārbaudi, atmežošanu un tādu produktu aizliegumu, kuri ražoti, izmantojot piespiedu darbu. EESK atzinīgi vērtē šo iekšējās un tirdzniecības politikas saskaņošanu, lai panāktu reālas pārmaiņas uz vietas, un piekrīt, ka Eiropas Savienībai jābūt vērienīgai, izstrādājot papildu autonomus instrumentus ilgtspējas atbalstam. Komiteja uzsver, ka ir svarīgi apsvērt visus instrumentus kopumā, lai nodrošinātu saskaņotu tirdzniecības politikas pieeju uzņēmumu, darba ņēmēju un pilsoniskās sabiedrības interesēs. Tomēr šiem autonomajiem pasākumiem nevajadzētu mazināt mērķi noslēgt, īstent un pildīt tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļas, bet būtu jānodrošina savstarpēji pastiprinoša ietekme.

⁽³⁾ Korejas VKG un ES VKG kopīgie secinājumi, 2022. gada septembris.

3.10. ES iekļauj ilgtspējas noteikumus arī vienpusējās preferencēs, izmantojot savu vispārējo preferenču sistēmu (VPS). EESK atzinīgi vērtē Komisijas neseno priekšlikumu jaunai ES regulai un mudina likumdevējus jaunajā regulā integrēt TIA paziņojumu. EESK uzskata, ka VPS sistēmai jābūt pārredzamākai un ka tā gūtu labumu no publiski pieejamiem ceļvežiem, kuru pamatā ir trūkumu analīze. Turklāt būtu jāpalielina pilsoniskās sabiedrības iesaiste un būtu jāatjaunina pielikums, SDO pamatkonvencijās iekļaujot darba aizsardzību.

3.11. Pirmoreiz ilgtspēja tika iekļauta Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) noteikumu kopumos 12. ministru konferencē, lai vērstos pret kaitīgām zivsaimniecības subsīdijām visā pasaulē, koncentrējoties uz vides ilgtspēju. EESK jau sen ir mudinājusi veicināt ciešāku sadarbību starp PTO un SDO, lai ar tirdzniecības instrumentu palīdzību veicinātu pienācīgas kvalitātes nodarbinātību un darba standartus. EESK iesaka vēl vairāk veicināt jauno tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības stratēģiju PTO ietvaros un veidot alianses padziļinātai sadarbībai saskaņā ar tās mērķiem. Kā pirmo soli šajā virzienā un ārpus divpusējām saistībām Eiropas Savienībai būtu jāsasauca plurilaterāla konference, kurā tiktu analizēti tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības jautājumi ar BTN partneriem un līdzīgi domājošām valstīm, lai apmainītos ar pieredzi par TIA noteikumu īstenošanu un izpildi visos tirdzniecības nolīgumos un kopīgi apsvērtu jaunās paaudzes noteikumus.

4. No plāna uz rīcību: jaunās TIA pieejas izvērsšana un trūkumu novēršana

Ceļā uz sadarbību ar partnervalstīm, kas orientēta uz rezultātiem un balstīta uz prioritātēm

4.1. EESK atzinīgi vērtē pielāgoto pieeju tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļām, tostarp nepilnību agrīnu analīzi, lai noteiktu konkrētām valstīm atbilstošas prioritātes un īstenošanas ceļvežus. Šajā pasākumā būtu jāiekļauj sadarbība ar attiecīgajām struktūrām, tostarp ES iestādēm, starptautiskām organizācijām, piemēram, SDO un ANO, kā arī ar pilsonisko sabiedrību un vietējām konsultantu grupām.

4.2. Šādi pielāgoti ceļveži, piemēram, ES un Bangladešas ilgtspējas pakts, jau ir izveidoti un iekļauti ES un Vjetnamas partnerības un sadarbības nolīgumā; tie abi bija saistīti ar SDO agrīnu iesaistīšanos un parādīja unikālos ieguvumus, ko var gūt, ja institucionālais dalībnieks sadarbojas ar abām tirdzniecības pusēm un sniedz zināšanas uz vietas. Attiecībā uz Vjetnamu tas radīja atzinīgi vērtējamu vietējo konsultantu grupu plašāku ietekmi, ar aicinājumu izstrādāt tādu pašu ceļvedi vides saistību īstenošanai.

4.3. EESK atkārtoti uzsver, ka ir svarīgi pastiprināt ceļvežus kā pirmsīstenošanas centienu sviru un nodrošināt, ka tie ir specifiski, konkrēti, publiski, ar noteiktiem termiņiem un savstarpēji saskaņoti ar tirdzniecības partneri, lai tie kalpotu par instrumentu tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības saistību pastiprinātai uzraudzībai, īstenošanai un iespējamai izpildes nodrošināšanai.

4.4. EESK cer, ka lielāka sabiedrības informēšana, tostarp par ceļvežiem un to īstenošanu, būs pamats konstruktīvai un plašākai pilsoniskās sabiedrības iesaistei.

Lielāks uzsvars uz īstenošanu un izpildes nodrošināšanu

4.5. EESK uzskata, ka tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu īstenošanas un izpildes stiprināšana ir atzinīgi vērtējams solis uz priekšu, kas atbilst uzņēmumu un citu tirdzniecības partneru vēlmēm attiecībā uz vienlīdzīgiem konkurences apstākļiem, kā arī uzņēmumu, arodbiedrību, pilsoniskās sabiedrības un patērētāju centieniem palielināt ilgtspēju ar tirdzniecības palīdzību.

4.6. Tomēr to funkcionalitāte būs atkarīga no minēto tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu precizitātes. Lai gan ceļveži var palīdzēt, tikpat svarīgi ir nolīguma līmenī stiprināt saistību skaidrību. Formulējums “pastāvīgi un neatlaidīgi cenšas” jau ir izrādījies pārāk neskaidrs pirmajā ar tirdzniecību un ilgtspējīgu tirdzniecību saistītā pārkāpuma lietā attiecībā uz Koreju. Saistību precizēšana un detalizācija sniedz labumu pusēm arī attiecībā uz izpratni par to, kas no tām tiek gaidīts, un tām palīdz visā īstenošanas procesā.

4.7. Saistībā ar notiekošo Savienības Muitas kodeksa (SMK) reformu EESK kopumā norāda, ka tirdzniecības noteikumus galvenokārt īsteno valstu muitas dienesti, kuros vienotas īstenošanas, resursu un spēju veidošanas trūkums rada konkurences izkropļojumu veidošanās risku un kavē efektīvu izpildi.

4.8. EESK atzinīgi vērtē galvenā tirdzniecības nolīgumu izpildes uzrauga (CTEO) amata un pārveidotā vienotā kontaktpunkta (VKP) izveidi kā svarīgu soli TIA saistību īstenošanas un sūdzību izskatīšanas stiprināšanā. Tāpēc Komiteja atzinīgi vērtē Komisijas apņemšanos piešķirt vienādu nozīmi iespējamiem TIA noteikumu pārkāpumiem. Līdz ar iepriekš minēto ceļvežu un kritēriju ieviešanu VKP var kļūt par būtisku instrumentu, lai palielinātu TIA sadaļas saistību ievērošanu.

4.9. EESK atzinīgi vērtē arī VKP darbības pamatnostādņu pārskatīšanu, taču aicina sniegt papildu precizējumus. Joprojām nav skaidrs, kādi ir pierādījumu standarti, kādā mērā VKP apkopos pierādījumus par apgalvojumiem un kādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus sūdzības iesniedzēji var sagaidīt. Līdz šim ar VKP starpniecību ir iesniegta tikai viena sūdzība par tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības pārkāpumiem, un EESK norāda uz kavēšanos tās sākotnējā izskatīšanā. Tas parāda, cik svarīgi ir nostiprināt VKP turpmākajās tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļās, un atjauninātās pamatnostādnes var palīdzēt turpmākajiem sūdzību iesniedzējiem.

4.10. EESK norāda, ka sankcijas attiecas tikai uz nopietniem TIA pamatsaistību, proti, SDO pamatprincipu un darba tiesību, kā arī Parīzes nolīguma pārkāpumiem. Tomēr ir jāprecizē Komisijas pieeja attiecībā uz to, kas ir nopietns pārkāpums, un sankciju definēšanu. Komiteja ierosina Komisijai izpētīt, vai šos aspektus var sasaistīt ar ceļvežiem.

4.11. EESK atkārtoti aicina Komisiju kopā ar tirdzniecības partneriem izpētīt inovatīvus ātrās reaģēšanas instrumentus saistībā ar konkrētiem pārkāpumu gadījumiem uzņēmumu līmenī, kā tie pašlaik tiek sekmīgi īstenoti ASV, Meksikas un Kanādas brīvās tirdzniecības nolīgumā (USMCA).

5. Iespējas vietējo konsultantu grupu turpmākai stiprināšanai

5.1. Vietējām konsultantu grupām ir izšķiroša nozīme centienos panākt, lai tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļas darbotos, un tās veicina pozitīvu dinamiku tirdzniecības partneru sadarbībā un dialogā. VKG locekļi pārstāv organizācijas, kas ir izeidojošas kontaktus ar attiecīgajiem pilsoniskās sabiedrības dalībniekiem partnervalstīs. Tādējādi viņi var uz vietas sniegt ieguldījumu ar vērtīgu pieredzi, kas nav politiķu un ierēdņu rīcībā. Vietējās konsultantu grupas ir neizmantojis papildu zinātnības avots transversālu tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības jautājumu jomā, un šis potenciāls būtu jāizmanto pilnā apmērā.

5.2. EESK ir stingri iestājusies par VKG lomas stiprināšanu un atbalstījusi konkrētus pilsoniskās sabiedrības priekšlikumus⁽⁴⁾. Tādējādi Komiteja atbalsta VKG vērienīgāku iesaisti visos tirdzniecības nolīgumu dzīves cikla posmos. Tā sākas ar nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību VKG izveidei, it īpaši partnervalstīs, kurās ir samazināta pilsoniskā telpa un kurās sadarbība starp valdību un pilsonisko sabiedrību nav vispārattīzta.

5.3. Tirdzniecības partneri var izmantot dažādas pieejas, lai iesaistītu pilsonisko sabiedrību. Tomēr EESK atkārtoti norāda, ka IAM un it īpaši 17. mērķis, ko pieņēmušas visas ANO dalībvalstis un kas tādējādi attiecas uz ES tirdzniecības partneriem, atzīst pilsoniskās sabiedrības organizāciju būtisko nozīmi globālās partnerības īstenošanā ilgtspējīgai attīstībai. Šīs cerības ir skaidri jātransponē nolīgumu garā un institucionālajā struktūrā.

5.4. EESK uzskata, ka izšķiroša nozīme ir uz labāku informētību balstītām sarunām par VKG satvara noteikumiem. Bez pietiekamas skaidrības nolīgumā VKG turpmākajos gados var saskarties ar grūtībām. VKG loma būtu jāapraksta konkrētāk, un pusēm vajadzētu būt atbildīgām par to, lai nozīmētās VKG struktūras atbilstu paredzētajam mērķim, it īpaši, šo lomu nododot atpakaļ esošajām struktūrām. Ņemot vērā VKG izveides pieredzi, piemēram, saistībā ar ES un Japānas BTN, attiecīgajām struktūrām ir skaidri jāatbalsta un jāveicina VKG sadarbības satvars, kā arī to mijiedarbība ar TIA komiteju. To, kas nav skaidri noteikts nolīgumā, būs grūtāk īstenot praksē. Pieredze, kas gūta no ES un Korejas BTN, liecina, ka akadēmiskā līdzdalība, it īpaši partnervalstu VKG, joprojām ir problemātiska pārstāvības un patiesas pilsoniskās sabiedrības iesaistes ziņā.

⁽⁴⁾ Non-Paper of the EU DAGs, 2021. gada oktobris.

5.5. EESK arī uzskata, ka VKG uzticētā uzraudzības loma attiecībā uz konkrētu īstenošanu būtu jākoncentrē uz visiem aspektiem, kas ietekmē BTN ilgtspēju. Šādai lomai pēc būtības jāietver īstenošanas ceļvežu pārraudzība un uzlabota jēgpilna piekļuve apvienotajām komitejām. VKG integrēšana konkrētām valstīm izvirzīto prioritāšu noteikšanā un tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības darba programmās palīdzēs uzdevumu īstenošanā. Savukārt EESK piekrīt tam, ka pilsoniskās sabiedrības organizācijām būtu jāsniedz savlaicīgs, labi pamatots un uz pierādījumiem balstīts ieguldījums, kas ir būtisks TIA jautājumu apzināšanai, prioritāšu noteikšanai un ar tiem saistītajai rīcībai.

5.6. Starp VKG locekļiem no ES un partnervalstīm ir jāizvērs reāla viedokļu apmaiņa, izmantojot pastāvīgu informācijas apmaiņu un saziņu. Ārkārtīgi svarīga nozīme ir ES vietējo konsultantu grupu un ES un partnervalstu vietējo konsultantu grupu sanāksmēm, un tajās būtu jāapsver iespēja strādāt, izmantojot īpašas tematiskas apakšgrupas vai mērķtiecīgus darbseminārus. Turpmāka pozitīva ietekme būtu arī starpsesiju sadarbībai ar abu tirdzniecības partnervalstu valdībām ārpus ikgadējiem pilsoniskās sabiedrības forumiem. Kopīgo sanāksmju secībai jābūt tādai, kas vietējo konsultantu grupām ļautu jēgpilni sniegt informāciju un ieguldījumu pušu Pilsoniskās sabiedrības forumā un TIA komitejā, izmantojot kopīgus paziņojumus, un kopā ar VKG priekšsēdētājiem un viņu vietniekiem iepazīstināt TIA komiteju ar viedokļiem, kā tas jau ir iedibināts saskaņā ar CETA un Korejas nolīgumu.

5.7. EESK uzskata, ka vietējām konsultantu grupām un EESK VKG sekretariātiem būtu jāpiešķir pietiekami finanšu resursi un tehniskā palīdzība, lai tie varētu pienācīgi pildīt savus uzdevumus un piepildīt cerības. Tāpat Komisijas dienestiem būs jāpiešķir pietiekami resursi, lai īstenotu pastiprināto tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības pieeju. Būtu rūpīgi jāizvērtē sākotnējā pieredze, kas gūta, aptverot visu tirdzniecības nolīgumu ārpus TIA, kā tas ir īstenots saistībā ar Tirdzniecības un sadarbības nolīgumu (TSN) ar Apvienoto Karalisti. VKG dalības paplašināšanai, aptverot visu nolīgumu kopumā, varētu būt neparedzēta ietekme attiecībā uz nepieciešamo VKG zinātību TIA jomā.

5.8. EESK atzinīgi vērtē gan TIA ekspertu grupas darbības ciešāku saskaņošanu ar dalībvalstīm, gan EP mērķi ciešāk sadarboties ar VKG, tostarp rīkot ikgadējas debātes ar VKG pārstāvjiem. EESK arī uzskata, ka regulāra cieša viedokļu apmaiņa starp EP uzraudzības grupām un pastāvīgajiem referentiem, kā arī attiecīgajām vietējām konsultantu grupām ir būtisks kolektīvās uzraudzības elements.

5.9. Tomēr EESK konstatē būtisku nepilnību nolīgumu dzīves ciklā, proti, trūkst pilsoniskās sabiedrības aktīvākas iesaistes sarunu procesā. Komiteja iesniedza priekšlikumus par jaunu sarunu metodiku⁽⁵⁾, izveidojot jaunu ceļvedi, kas visos sarunu posmos nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības organizāciju un sociālo partneru reālu iesaistīšanos. Šā priekšlikuma mērķis ir saglabāt nolīguma sarunu procesa pārredzamību un vienlaikus nodrošināt arī konfidencialitāti.

5.10. Šajā sakarā EESK pauž nožēlu par to, ka paziņojumā nav ņemts vērā tās atkārtotais aicinājums atjaunot ekspertu grupu brīvās tirdzniecības nolīgumu jautājumus, un mudina Komisiju tomēr to veikt. Tās izveide tika uzskatīta par būtisku soli Komisijas stratēģijā, kuras mērķis ir uzlabot pilsoniskās sabiedrības iesaisti tirdzniecības politikā, palielināt pārredzamību un veidot TTIP padomdevēju grupas loģisko nepārtrauktību. Tā ļāva saviem ieceltajiem locekļiem no Eiropas uzņēmējdarbības, arodbiedrību un pilsoniskās sabiedrības organizācijām sniegt norādes sarunu vedējiem saistībā ar visiem ES tirdzniecības nolīgumiem un sniegt ieguldījumu nozīmīgākajos ES priekšlikumos, piemēram, PTO reformā – tā darbojās kā grupa un pastāvīgs forums jēgpilniem un stabiliem viedokļiem par ES tirdzniecības politiku, pievēršoties problēmām un iespējām, ko tirdzniecības nolīgumi radīja dažādām interešu grupām, ko tā pārstāvēja, un tādā apmērā, kādu nevarēja nodrošināt *ad hoc* pilsoniskās sabiedrības dialoga sanāksme. Situācijā, ka lielāka uzmanība tiek pievērsta ES tirdzniecības programmas īstenošanai un izpildei, atjaunota ekspertu grupa varētu arī sniegt vērtīgus norādījumus un padomus kā pastāvīga struktūra.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽⁵⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Jauns brīvās tirdzniecības nolīgumu, ekonomisko partnerattiecību un ieguldījumu nolīgumu satvars, kas garantē pilsoniskās sabiedrības organizāciju un sociālo partneru reālu iesaistīšanos un nodrošina sabiedrības informētību" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 290, 29.7.2022., 11. lpp.).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Tādu produktu aizliegšana Savienības tirgū, kas izgatavoti, izmantojot piespiedu darbu”**(COM(2022) 453 final)**

(2023/C 140/13)

Galvenais ziņotājs: **Thomas WAGNSONNER**

Pieprasījums	Eiropas Parlaments, 6.10.2022. Padome, 12.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. un 207. pants
Pilnsapulces lēmums	14/12/2022
Atbildīgā specializētā nodaļa:	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	25.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	196/1/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu regulai par tādu produktu aizliegšanu Savienības tirgū, kas izgatavoti, izmantojot piespiedu darbu, (COM(2022) 453 final)⁽¹⁾, jo, kā norādīts ES Rīcības plāna cilvēktiesību un demokrātijas jomā 2020.–2024. gadam⁽²⁾ 1.4. punkta j) apakšpunktā, ir būtiski veicināt ekonomiskās, sociālās, kultūras un darba tiesības un tādējādi izskaust visu veidu piespiedu darbu un ekspluatāciju.

1.2. EESK norāda, ka pašreizējā priekšlikumā nav pienācīgi ņemta vērā gan Eiropas Savienībā, gan trešās valstīs darbaspēka ekspluatācijā piespiedu kārtā iesaistīto darba ņēmēju perspektīva. Lai stiprinātu to darba ņēmēju situāciju, kuri tiek iesaistīti piespiedu darbā, ar ES regulējumu būtu jānodrošina, ka cietušie var saņemt atbilstošu kompensāciju. EESK norāda, ka ir būtiski, lai visas ES dalībvalstis ratificētu Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) pieņemtās Piespiedu darba konvencijas (1930. gads)⁽³⁾ protokolu (2014. gads).

1.3. EESK atbalsta regulas 2. panta a) punktā minēto definīciju, kuras pamatā ir SDO sniegtā piespiedu darba definīcija. Šī definīcija ietver visus darbus vai pakalpojumus, un tāpēc Komisijas priekšlikumā būtu jāmin arī preces, ko pārvadā, izmantojot piespiedu darbu.

1.4. EESK atzīmē, ka Komisijas ierosinātajā regulā skaidri norādīts uz bērnu piespiedu darbu. Lai paātrinātu bērnu darba izskaušanu, minētās regulas darbības jomā būtu jāiekļauj SDO Konvencija par minimālo vecumu (Nr. 138, 1973. gads)⁽⁴⁾, SDO Ieteikums Nr. 146⁽⁵⁾, SDO Bērnu darba jaunāko formu konvencija (Nr. 182, 1999. gads)⁽⁶⁾ un SDO Ieteikums Nr. 190⁽⁷⁾. EESK norāda, ka ir vajadzīga atbilstoša ES likumdošanas iniciatīva, lai apkarotu visus citus bērnu darba veidus.

⁽¹⁾ COM(2022) 453 final

⁽²⁾ ES Rīcības plāns cilvēktiesību un demokrātijas jomā 2020.–2024. gadam

⁽³⁾ SDO P029 – Piespiedu darba konvencijas (1930. gads) protokols (2014. gads)

⁽⁴⁾ SDO C138 – Konvencija par minimālo vecumu pieņemšanai darbā, 1973. gads (Nr. 138)

⁽⁵⁾ SDO R146 – Ieteikums par minimālo vecumu pieņemšanai darbā, 1973. gads (Nr. 146)

⁽⁶⁾ SDO C182 – Bērnu darba jaunāko formu konvencija, 1999. gads (Nr. 182)

⁽⁷⁾ SDO R190 – Ieteikums par bērnu darba jaunākajām formām, 1999. gads (Nr. 190)

1.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka priekšlikumā minēti visi ekonomikas dalībnieki. Valstu kompetento iestāžu veiktās izmeklēšanas galvenokārt būtu jākoncentrē atkarībā no ekonomikas dalībnieku lieluma un ekonomiskajiem resursiem. Prioritāri būtu jāpievēršas uzņēmumiem, kuriem ir augsts piespiedu darba izmantošanas risks, kā arī lieliem ekonomikas dalībniekiem.

1.6. EESK norāda, ka pirms priekšlikuma iesniegšanas netika veikts ietekmes novērtējums, neraugoties uz to, ka ir veikti citu iniciatīvu ietekmes novērtējumi (piemēram, priekšlikums direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju). Minētajā regulā uzmanība galvenokārt pievērsta importētu un eksportētu produktu aizliegšanai, aprites apturēšanai un aizturēšanai muitā vai ostās, un tāpēc tiks ieviestas jaunas procedūras. Novērtējumam vajadzētu būt līdzsvarotam, un tajā būtu jāņem vērā piespiedu darba apkarošanas sniegtie ieguvumi un radītās izmaksas.

1.7. Organizētai pilsoniskajai sabiedrībai ir jāuzņemas nozīmīga loma cīņā pret visu veidu piespiedu vai obligāto darbu. Sociālajiem partneriem ir stratēģiskas iespējas nodrošināt iestāžu iesaisti un ilgtspēju. Tāpēc ir ārkārtīgi svarīgi minētā regulējuma īstenošanā institucionāli iesaistīt sociālos partnerus un nevalstiskās organizācijas.

1.8. Tā kā pašreizējais priekšlikums ir saistīts ar ierosināto direktīvu par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju, joprojām ir vajadzīga skaidrība par to, kā abi tiesību akti reāli mijiedarbosies. Eiropas Komisijai būtu jāizraugās saskaņota pieeja un jāizvairās no nekonsekvences.

1.9. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu izdot pamatnostādnes, kā norādīts regulas 23. pantā, lai palīdzētu uzņēmumiem apzināt, novērst, mazināt vai izbeigt piespiedu darba riskus to darbībā un vērtības radīšanas ķēdēs. Tas ir īpaši svarīgi maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU). Ļoti svarīgi, lai pēc regulas stāšanās spēkā tiktu publicētas pamatnostādnes.

1.10. Eiropas Komisijai ir jāuzņemas aktīva un vadoša loma Savienības Piespiedu darbā izgatavotu produktu apkarošanas tīklā (UNAFPL), kurš ierosināts regulas 24. pantā, lai atbalstītu un koordinētu valstu iestāžu centienus panākt regulas izpildi. EESK uzsver, ka būtiski ir atvēlēt pietiekamu finansējumu, lai Eiropas un valstu līmenī izveidotu atbilstošu un efektīvu infrastruktūru piespiedu darba novēršanai.

1.11. EESK norāda, ka 11. pantā ierosinātā datubāze būs viens no nozīmīgākajiem aizlieguma īstenošanas instrumentiem. Sīki jāizstrādā šīs datubāzes struktūra. EESK uzsver, ka ir vajadzīgi precīzi un pārredzami riska rādītāji, kuru pamatā ir ne tikai informācija par produkta izcelsmi un sastāvdaļām, bet arī cita būtiska informācija. Lai efektīvi panāktu noteikumu izpildi, ir vajadzīga detalizēta informācija par produktu, ražotāju, importētāju, izcelsmi un sastāvdaļām, kā arī par resursiem un izrakstiem, kas izmantoti produktā un tā sastāvdaļās. Šī datubāze ir jāatjaunina, un jauna informācija daļēji jāpievieno pēc veiktas izmeklēšanas.

1.12. EESK uzsver, cik svarīga ir pārredzamība un uzņēmumu, kompetento iestāžu, organizētas pilsoniskās sabiedrības un plašās sabiedrības iespējas brīvi piekļūt informācijai. EESK ierosina datubāzē ieviest arī salīdzinošās novērtēšanas sistēmu. Šī salīdzinošās novērtēšanas sistēmas pamatā būtu vērtēšanas sistēma reģioniem un nozarēm līdz pat produktu grupām, produktiem un uzņēmumiem ar augstu un zemu risku, un vērtējumi balstītos uz, bet ne tikai, informāciju, ko datubāzē apkopojusi eksperti. EESK uzsver, ka ir svarīgi pavērt organizētai pilsoniskajai sabiedrībai, tostarp sociālajiem partneriem, iespēju sniegt attiecīgu informāciju.

1.13. EESK uzskata, ka kompetentajām iestādēm vajadzētu būt tiesībām aizturēt preces uz ES robežas, tiklīdz tās saskata pamatotas bažas saskaņā ar 2. panta n) punktu. EESK ierosina, ka ekonomikas dalībnieku pienākumiem vajadzētu atšķirties atkarībā no tā, vai tie ir klasificēti kā augsta vai zema riska uzņēmumi. Turklāt kompetentajām valstu iestādēm izmeklēšanas sākuma posmā darbs būtu jākoncentrē uz produktiem, kas saistīti ar augsta riska reģioniem, uzņēmumiem un/vai nozarēm. Jebkurā gadījumā komercnoslēpumi ir jāsargā, piemēram, izmantojot piemērotas konfidencialitātes klauzulas.

1.14. Izmeklēšanas sākuma posmā ekonomikas dalībniekam ir jāsniedz pienācīgas pārbaudes paziņojums, ja produkts ir saistīts ar augsta riska reģioniem, uzņēmumiem un/vai nozarēm. Neatbilstība pienācīgas rūpības prasībām, kas tiks detalizēti izklāstītas pamatnostādņēs (23. pants), kā arī vajadzīgo pienācīgas pārbaudes paziņojumu nenosūtīšana ir jāklasificē kā pamatotas bažas, kuru dēļ produkts tiek aizturēts un tiek sākta tieša izmeklēšana.

1.15. EESK lūdz Eiropas Komisijai apsvērt, vai būtu iespējams izveidot publisku ES aģentūru, kas veidotu ekoloģiskās un sociālās ilgtspējas reitingu un nodarbotos arī ar cilvēktiesībām uzņēmējdarbības kontekstā. Šādai aģentūrai līdztekus citiem uzdevumiem, piemēram, valstu kompetento iestāžu tehniskai atbalstīšanai, būtu jāizstrādā Eiropas standarti attiecībā uz pienācīgas rūpības sistēmām. Šie standarti varētu būtiski veicināt vienlīdzīgu konkurences apstākļu radīšanu, kas it īpaši ir Eiropas uzņēmumu interesēs.

1.16. EESK atzīmē, ka vajadzīgs gan skaidrs un saprotams formulējums, lai nodrošinātu juridisko noteiktību, gan vienkāršas pamatnostādnes, lai varētu saglabāt pārvaldāmu administratīvo slogu ekonomikas dalībniekiem, it īpaši MVU. Valstu kompetentajām iestādēm ir jāsniedz tehnisks atbalsts uzņēmumiem, it īpaši MVU, kad tie izstrādā savas pienācīgas rūpības sistēmas.

1.17. EESK uzsver, ka ir vajadzīgs vienots un ES mēroga sankciju minimums, ko piemēro par regulas pārkāpumiem. Tādējādi tiks novērsta dalībvalstu sacensība un nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi.

1.18. Eiropas Komisijai būtu vairāk jācenšas izveidot starptautiskas struktūras, kuru mērķis ir piespiedu darba problēmas risināšana. EESK vēlreiz aicina ES atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām, kā arī apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs. Sadarbība un informācijas apmaiņa ar trešām valstīm un starptautiskām organizācijām ir svarīga, lai nodrošinātu pienācīgu īstenošanu.

2. Ievads

2.1. Starptautiskā Darba organizācija (SDO) nesēn publicētajā materiālā par mūsdienu verdzību lēš, ka katru dienu aptuveni 27,6 miljoni cilvēku ir spiesti veikt piespiedu darbu. Neviens pasaules reģions nav pasargāts no piespiedu darba, pat Eiropa.

2.2. SDO 1930. gadā pieņemtajā Piespiedu darba konvencijā (Nr. 29)⁽⁸⁾ piespiedu vai obligātais darbs ir definēts kā jebkurš darbs vai pakalpojums, kas tiek prasīts no cilvēka, piedraudot ar kādu sodu, un ko minētā persona nav uzņēmusies veikt labprātīgi. Protokols par piespiedu darbu (1. panta 3. punkts) aptver trīs aspektus:

— “darbs vai pakalpojums” ir visu veidu darbs, ko veic jebkurā darbībā, nozarē vai sektorā, tostarp neoficiālajā ekonomikā,

— “sods” ir plašs sankciju klāsts, ko izmanto, lai kādu piespiestu strādāt,

— “brīvprātīgs piedāvājums” attiecas uz darba ņēmēja brīvu un apzinātu piekrišanu sākt darbu un brīvību jebkurā brīdī pamest darbu (tas ietver tādas jautājumus kā personu apliecinoša dokumenta piespiedu nodošana).

SDO atzinusi SDO Konvenciju Nr. 29, Konvencijas Nr. 29 2014. gada protokolu⁽⁹⁾ un SDO Konvenciju Nr. 105⁽¹⁰⁾ par piespiedu darba izskaušanu par SDO pamatkonvencijām.

⁽⁸⁾ SDO C029 – Piespiedu darba konvencija, 1930. gads (Nr. 29)

⁽⁹⁾ SDO P029 – Piespiedu darba konvencijas (1930. gads) protokols (2014. gads)

⁽¹⁰⁾ SDO C105 – Konvencija par piespiedu darba izskaušanu, 1957. gads (Nr. 105)

2.3. EESK norāda, ka vairākos būtiskos starptautiskos un Eiropas nolīgumos ir aizliegts piespiedu darbs, piemēram, ES Pamattiesību hartas⁽¹¹⁾ 5. panta 2. punktā un Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas⁽¹²⁾ 4. pantā. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁽¹³⁾ 8. pants nosaka, ka “nevienam nedrīkst pieprasīt veikt piespiedu vai obligātu darbu”. Lai sasniegtu ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus⁽¹⁴⁾ (it īpaši 8. ilgtspējīgas attīstības mērķi), ir vajadzīgi efektīvi instrumenti piespiedu darba izskaušanai. Eiropas Sociālā harta⁽¹⁵⁾ nodrošina pamatu sociāli taisnīgiem darba apstākļiem un taisnīgām sociālajām tiesībām. EESK uzsver, ka ir ļoti svarīgi nodrošināt cilvēktiesību, tostarp darba tiesību, ievērošanu neatkarīgi no iespējamā konflikta ar četrām iekšējā tirgus brīvībām (preču, pakalpojumu, kapitāla brīva aprīte un personu brīva pārvietošanās).

2.4. EESK šo jautājumu tieši aplūkojusi atzinumā REX/395 “Piespiedu darba apkarošana Eiropā un pasaulē: ES loma. EESK ieguldījums SDO 2014. gada konferencē”⁽¹⁶⁾ un vairākos citos atzinumos, tostarp SOC/727⁽¹⁷⁾, INT/911⁽¹⁸⁾, INT/973⁽¹⁹⁾, REX/532⁽²⁰⁾ un REX/518⁽²¹⁾.

2.5. Piespiedu darbā iesaistīto cilvēku skaits laikposmā no 2016. līdz 2021. gadam palielinājās par 2,7 miljoniem. Nesenās krīzes, it īpaši Covid-19 pandēmija, klimata krīze un daudzie bruņotie konflikti, no kuriem jaunākais ir Krievijas agresija Ukrainā, negatīvi ietekmē ienākumu gūšanu un tādējādi palielina nabadzību, kas rada piespiedu darba problēmu.

2.6. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu regulai par tādu produktu aizliegšanu Savienības tirgū, kas izgatavoti, izmantojot piespiedu darbu (COM(2022) 453 final). Īstenojot ES apņemšanos veicināt pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visā pasaulē, piespiedu darba apkarošanai ir jābūt ES cilvēktiesību darba programmas prioritātei.

2.7. Kā minēts ES Rīcības plāna cilvēktiesību un demokrātijas jomā 2020.–2024. gadam 1.4. punkta j) apakšpunktā, ekonomisko, sociālo, kultūras un darba tiesību veicināšana un tādējādi visu veidu piespiedu darba un ekspluatācijas izskaušana ir būtiska, lai nodrošinātu ES globālo līderību cilvēktiesību un demokrātijas jomā. Līdztekus Komisijas paziņojumam par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību visā pasaulē⁽²²⁾ šajā atzinumā aplūkotā regula ir viens no vairākiem instrumentiem, kas vajadzīgi, lai sasniegtu šo mērķi un atbalstītu sociāli atbildīgu Eiropas ražotāju konkurētspēju vienotajā tirgū un arī citviet.

⁽¹¹⁾ ES Pamattiesību harta

⁽¹²⁾ Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

⁽¹³⁾ Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām

⁽¹⁴⁾ ANO ilgtspējīgas attīstības mērķi

⁽¹⁵⁾ Eiropas Sociālā harta

⁽¹⁶⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Piespiedu darba apkarošana Eiropā un pasaulē: ES loma. EESK ieguldījums ILO 2014. gada konferencē” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 311, 12.9.2014., 31. lpp.).

⁽¹⁷⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē” (COM(2022) 66 final) (OV C 486, 21.12.2022., 149. lpp.).

⁽¹⁸⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Obligāta pienācīga pārbaude” (izpētes atzinums) (OV C 429, 11.12.2020., 136. lpp.).

⁽¹⁹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937” (COM(2022) 71 final) (OV C 443, 22.11.2022., 81. lpp.).

⁽²⁰⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ilgtspējīgas piegādes ķēdes un pienācīgas kvalitātes nodarbinātība starptautiskajā tirdzniecībā” (izpētes atzinums) (OV C 429, 11.12.2020., 197. lpp.).

⁽²¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Saistošs ANO līgums par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām” (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 97, 24.3.2020., 9. lpp.).

⁽²²⁾ COM(2022) 66 final

2.8. EESK norāda, ka ir svarīgi izveidot saskaņotu ES tiesisko regulējumu šajā jomā. Līdztekus Komisijas priekšlikumam direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju⁽²³⁾, kas attiecas uz uzņēmumu rīcību un uzņēmumu pienācīgas rūpības procedūrām, atzinumā aplūkotojai regulai vajadzētu būt atbilstošam regulatīvam instrumentam, ar kuru panākt ES (piemēram, Regulas (ES) 2019/1020⁽²⁴⁾) un valstu tiesību aktu konsekvenci. Ierosinātajai regulai būtu arī jāpapildina centieni veicināt piespiedu darba izskaušanu un īstenot starptautiskus standartus attiecībā uz atbildīgu uzņēmējdarbību, piemēram, ANO Uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipi⁽²⁵⁾ un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) vadlīnijas daudznacionāliem uzņēmumiem⁽²⁶⁾. Kā atbalstu uzņēmumu un valdību centieniem izskaust piespiedu darbu var turklāt izmantot SDO Trīspusējo deklarāciju par principiem attiecībā uz daudznacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku⁽²⁷⁾ un SDO Rokasgrāmatu darba devējiem un uzņēmumiem par piespiedu darba izskaušanu⁽²⁸⁾.

2.9. Organizētai pilsoniskajai sabiedrībai ir jāuzņemas nozīmīga loma cīņā pret visu veidu piespiedu vai obligāto darbu. It īpaši sociālajiem partneriem ir stratēģiskas iespējas nodrošināt iestāžu iesaisti un ilgtspēju. Tāpēc ir ārkārtīgi svarīgi atzinumā aplūkotojai tiesību aktā institucionāli nostiprināt normu, ka sociālie partneri un NVO ir jāiesaista turpmākajā īstenošanas procesā visos piegādes ķēdes līmeņos.

2.10. Viens no galvenajiem piespiedu darba cēloņiem ir vēlme iespējami palielināt peļņu uz cilvēktiesību neievērošanas rēķina. EESK norāda, ka plašāk jāpievēršas piespiedu darba cēloņiem un izraisītājiem. Tomēr šajā atzinumā aplūkotā regula var būt svarīgs papildu solis, lai radītu globālus pamatus vienlīdzīgiem konkurences apstākļiem.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK norāda, ka ir svarīgi īstenot efektīvus pasākumus, lai Eiropas Savienībā un trešās valstīs novērstu un izskaustu piespiedu darbu, cietušajiem nodrošinātu aizsardzību un piekļuvi piemērotiem un efektīviem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, piemēram, kompensācijai, un piemērotu sankcijas piespiedu vai obligātā darba izmantotājiem. EESK norāda, ka SDO Konvencijas Nr. 29 (P029) 2014. gada protokola⁽²⁹⁾ ratifikācija visās ES dalībvalstīs ir pirmais solis, lai nodrošinātu efektīvu īstenošanu. Eiropas Savienībai politiskajā un likumdošanas darbā ir jāpiemēro P029 izklāstītie ieteikumi un jāveicina starptautiskais ratifikācijas process, izmantojot visus pieejamos instrumentus (piemēram, tirdzniecības nolīgumus, attīstības sadarbību, cilvēktiesību dialogu utt.). Turklāt SDO 1949. gada Konvencijas par tiesībām uz apvienošanās organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu (Nr. 98)⁽³⁰⁾ ratifikācijas un efektīvas īstenošanas veicināšana visā pasaulē ir būtisks elements cīņā pret piespiedu darba cēloņiem.

3.2. Uzņēmumu pienācīgas rūpības procedūru ieviešana ir svarīgs solis, lai visā piegādes ķēdē nodrošinātu korporatīvo atbildību ražošanas procesā; attiecīgi šajā procesā uzmanība tiek koncentrēta uz ražošanas procesu. Lai panāktu gan efektīvu piemērošanu, gan pārvaldāma administratīvā sloga saglabāšanu, it īpaši MVU, vajadzīgi skaidri definēti un reāli izpildāmi pienākumi, kas ir saskanīgi un saskaņoti ar Eiropas Komisijas jau iesniegtajiem tiesību aktiem, it īpaši ar ierosināto direktīvu par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju. EESK atzinīgi vērtē to, ka importa aizliegums, kas papildina spēkā esošo un plānoto tiesisko regulējumu, ir vērsts uz produktu līniju.

3.3. Tomēr, koncentrējoties uz produktu līniju, netiek ņemts vērā tas, ka piespiedu darbs bieži vien ir sistēmisks modelis visā ražotāja, izgatavotāja vai importētāja organizācijā. EESK uzsver, ka produktu apzināšana ir svarīgs sākumpunkts, tomēr centieniem izskaust piespiedu darbu nevajadzētu būt izolētiem. Regulas mērķis nepārprotami ir aptvert visus ekonomikas dalībnieku produktus, jo piespiedu darbs neaprobežojas tikai ar vienas ražotnes produktu līniju.

⁽²³⁾ COM(2022) 71 final

⁽²⁴⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/1020 (2019. gada 20. jūnijs) par tirdzniecības uzraudzību un produktu atbilstību un ar ko groza Direktīvu 2004/42/EK un Regulas (EK) Nr. 765/2008 un (ES) Nr. 305/2011 (OV L 169, 25.6.2019., 1. lpp.).

⁽²⁵⁾ ANO Uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipi

⁽²⁶⁾ ESAO vadlīnijas daudznacionāliem uzņēmumiem

⁽²⁷⁾ SDO Trīspusējo deklarācija par principiem attiecībā uz daudznacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku

⁽²⁸⁾ SDO Rokasgrāmatu darba devējiem un uzņēmumiem par piespiedu darba izskaušanu

⁽²⁹⁾ SDO P029 ratifikācija

⁽³⁰⁾ SDO C098 – 1949. gada Konvencija par tiesībām apvienoties organizācijās un slēgt koplīgumus, 1949. gads (Nr. 98)

3.4. EESK atzīmē, ka pirms priekšlikuma iesniegšanas netika veikts ietekmes novērtējums, neraugoties uz to, ka ir veikti citu iniciatīvu ietekmes novērtējumi, piemēram, priekšlikums direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju. Minētajā regulā uzmanība galvenokārt pievērsta importētu un eksportētu produktu aizliegšanai, aprites apturēšanai un aizturēšanai muitā vai ostās, un tāpēc tiks ieviestas jaunas procedūras. Novērtējumam tomēr vajadzētu būt līdzsvarotam, un tajā būtu jāņem vērā piespiedu darba apkarošanas sniegtie ieguvumi un radītās izmaksas.

3.5. Taču, tā kā pašlaik tiek gatavots priekšlikums direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un regulas priekšlikums arī paredz skaidrus elementus, kam jānodrošina pienācīga rūpība piegādes ķēdēs, joprojām ir vajadzīga skaidrība par to, kā abi tiesību akti reāli mijiedarbosies. Eiropas Komisijai tāpēc būtu jāizraugās saskaņota pieeja un jāizvairās no nekonsekvences.

3.6. EESK atzīmē, ka priekšlikums ir stipri ierobežots, kad raugāmies uz sistēmiska piespiedu darba izskaušanu. Lai šo problēmu varētu pienācīgi risināt, skaidra procedūra, kas aptvertu augsta piespiedu darba izmantošanas riska grupā ierīdotus reģionus un sektorus, varētu ievērojami stiprināt minētās regulas ietekmi, mazinot valsts uzspiesta piespiedu darba izplatību (it īpaši ES piegādes ķēdēs) un liekot uzņēmumiem to izskaust.

3.7. EESK norāda, ka 11. pantā minētā datubāze būs viens no svarīgiem aizlieguma īstenošanas instrumentiem. Tomēr šīs datubāzes struktūra ir sīki jāizstrādā. EESK uzsver, ka ir vajadzīgi skaidri definēti, precīzi, pārredzami un nepārprotami riska rādītāji, kuru pamatā ir, bet ne tikai, produkta izcelsme un sastāvdaļas, kā arī cita būtiska informācija. Šī datubāze ir jāatjaunina, un jauna informācija daļēji jāpievieno pēc veiktas izmeklēšanas.

3.8. EESK uzsver, cik svarīga ir pārredzamība un uzņēmumu, kompetento iestāžu, organizētas pilsoniskās sabiedrības un plašas sabiedrības iespējas brīvi piekļūt informācijai. Tāpēc EESK ierosina datubāzē ieviest salīdzinošās novērtēšanas sistēmu, kas būtu līdzīga tai, kura ierosināta Eiropas Komisijas priekšlikumā regulai par to, kā Savienības tirgū darīt pieejamas konkrētas ar atmežošanu un meža degradāciju saistītas preces un izstrādājumus, kā arī par to eksportu no Savienības (COM(2021) 706 final). Šī salīdzinošās novērtēšanas sistēmas pamatā būtu vērtēšanas sistēma reģioniem un nozarēm līdz pat produktu grupām, produktiem un uzņēmumiem ar augstu un zemu risku, un vērtējumi balstītos uz, bet ne tikai, informāciju, ko datubāzē apkopjuši eksperti. EESK arī uzsver, ka ir svarīgi pavērt organizētai pilsoniskajai sabiedrībai, tostarp sociālajiem partneriem, iespēju sniegt attiecīgu informāciju. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai pilsoniskās sabiedrības organizācijas trešās valstīs varētu viegli sniegt attiecīgu informāciju par piespiedu darbu. Ciešai ar piespiedu darba izskaušanu saistītai sadarbībai ar ES pastāvīgajām pārstāvniecībām un delegācijām, kā arī ar ANO birojiem (tostarp SDO birojiem), SDO nesen izveidoto Piespiedu darba novērošanas centru un tā datubāzi un citām pilsoniskās sabiedrības organizācijām, piemēram, Delta 8.7, ir ļoti liela nozīme attiecīgās informācijas vākšanā.

3.9. Nozīmīgs regulas priekšlikuma elements ir tas, ka kompetentajām iestādēm, rīkojoties pēc savas iniciatīvas vai reaģējot uz saņemto informāciju, ir jāsāk izmeklēšana, ja tām ir pamats aizdomām, ka preces ir izgatavotas, izmantojot piespiedu darbu. EESK uzskata, ka kompetentajām valstu iestādēm vajadzētu būt tiesībām aizturēt preces uz ES robežas, tiklīdz tām rodas pamatotas bažas saskaņā ar 2. panta n) punktu. ASV muitas iestādes jau izmanto līdzīgu pieeju, izdodot "preču aizturēšanas rīkojumus". EESK ierosina, ka ekonomikas dalībnieku pienākumiem vajadzētu atšķirties atkarībā no tā, vai tie ir klasificēti kā augsta vai zema riska uzņēmumi.

3.10. Augsta riska gadījumā pienācīgas rūpības sistēmai, tostarp informācijas vākšanai, riska novērtēšanai un riska mazināšanai, ir jābūt obligātai, kā paredzēts sistēmā, kas izveidota ar Regulu par neatmežojošiem produktiem, bet šī sistēma ir jāpielāgo priekšlikumam par piespiedu darbu. Tāpēc piegādes ķēžu kartēšanas un publiskošanas procesā – kas ir būtiska prasība, lai varētu noteikt, kur vērtības radīšanas ķēdē notiek piespiedu darbs – ir vajadzīga detalizēta informācija par produktu, ražotāju, importētāju, izcelsmi un komponentiem, kā arī par resursiem un izrakteniem, kas izmantoti ražojumā un tā sastāvdaļās. Ņemot vērā MVU stāvokli, būtu jāveic vienkāršota pienācīgas rūpības pārbaude, kas aprobežojas ar attiecīgas informācijas vākšanu. Turklāt valstu kompetentajām iestādēm izmeklēšanas sākuma posmā darbs būtu jākoncentrē uz produktiem, kas saistīti ar augsta riska reģioniem, uzņēmumiem un/vai nozarēm. Jebkurā gadījumā komercnoslēpumi ir jāargā, piemēram, izmantojot piemērotas konfidencialitātes klauzulas.

3.11. Izmeklēšanas sākuma posmā ekonomikas dalībniekam ir jāsniedz pienācīgas pārbaudes paziņojums, ja produkts ir saistīts ar augsta riska reģioniem, uzņēmumiem un/vai nozarēm. Neatbilstība pienācīgas rūpības prasībām, kas tiks detalizēti izklāstītas pamatnostādņēs (23. pants), kā arī vajadzīgo pienācīgas pārbaudes paziņojumu nenosūtīšana ir jāklasificē kā pamatotas bažas, kuru dēļ produkts tiek aizturēts un tiek sākta tieša izmeklēšana. Runājot par produktiem, kas saistīti ar zema riska reģioniem, uzņēmumiem un/vai nozarēm, jānorāda, ka ekonomikas dalībnieki ir atbrīvoti no obligātās pienācīgas rūpības pārbaudes, un procedūra ir jāveic, kā ierosinājusi Eiropas Komisija. EESK tomēr uzsver, ka pienācīga rūpība nebūtu jāizmanto kā vairogs pret izmeklēšanas sākšanu, jo pienācīga rūpība ir būtisks elements, lai nepieļautu bezatbildīgu darījuma attiecību izbeigšanu.

3.12. EESK norāda, ka pienācīgu izpildi var panākt tikai tad, ja ES dalībvalstis piešķirs pietiekamu finansējumu un resursus kompetentajām valstu iestādēm. Eiropas Komisija jau atzinusi, ka efektīva izpildes panākšana ir ļoti apdraudēta, ja valstu muitas iestādēm trūkst resursu. Turklāt kompetentajām valstu iestādēm būtu jānodrošina pietiekami daudz laika, lai veiktu padziļinātu un rūpīgu izmeklēšanu.

3.13. Kā norādīts neseno SDO publikācijā par mūsdienu verdzību, piespiedu darba upuru sociāldemogrāfiskais sastāvs ir dažāds. Neaizsargātās sociālās grupas, piemēram, migrējošie darba ņēmēji, ir pakļautas lielākam piespiedu darba riskam. Tāpēc EESK aicina īpašu uzmanību pievērst migrējošiem darba ņēmējiem, bezvalstniekiem un bērniem. Īpaša uzmanība jāpievērš dzimumam.

3.14. Saskaņā ar SDO datiem 160 miljoni bērnu visā pasaulē ir iesaistīti bērnu darbā. Bērnu darba reālai izskaušanai daļēji ir veltīta SDO Deklarācija par pamatprincipiem un pamattiesībām darbā. ES apņemšanos izskaut bērnu darbu atspoguļo tās absolūtā neiecietība pret bērnu darbu, pamatojoties uz ES Pamattiesību hartas 32. pantu, ES stratēģiju par bērna tiesībām⁽³¹⁾ un ES Rīcības plāna cilvēktiesību un demokrātijas jomā 2020.–2024. gadam 1.4.c punktu. EESK atzīst, ka Eiropas Komisija ierosinātās regulas 2. panta a) punktā skaidri norāda uz bērnu piespiedu darbu. Tomēr, lai paātrinātu bērnu darba izskaušanu, minētās regulas darbības jomā būtu jāiekļauj SDO Konvencija par minimālo vecumu pieņemšanai darbā (1973. gads, Nr. 138), SDO Ieteikums Nr. 146, SDO Bērnu darba ļaunāko formu konvencija (1999. gads, Nr. 182) un SDO Ieteikums Nr. 190. EESK arī uzskata, ka ir vajadzīga atbilstoša ES likumdošanas iniciatīva, lai apkarotu visus citus bērnu darba veidus.

3.15. EESK norāda, ka pašreizējā priekšlikumā nav pienācīgi ņemta vērā gan Eiropas Savienībā, gan trešās valstīs darbaspēka ekspluatācijā piespiedu kārtā iesaistīto darba ņēmēju perspektīva. Lai stiprinātu to darba ņēmēju situāciju, kuri tiek iesaistīti piespiedu darbā, ar ES regulējumu būtu jānodrošina, ka cietušie var saņemt atbilstošu kompensāciju. Darba ņēmēju pārstāvjiem, vietējām arodbiedrībām, Starptautiskajai Arodbiedrību konfederācijai (ITUC) un pašiem darba ņēmējiem, kā arī pilsoniskās sabiedrības organizācijām būtu jāpieņem izmeklēšanas un lēmumu pieņemšanas procesos, lai nodrošinātu, ka visos posmos tiek ņemti vērā skarto darba ņēmēju viedokļi un intereses.

3.16. Eiropas Komisijai būtu vairāk jācenšas izveidot starptautiskas struktūras, kuru mērķis ir risināt piespiedu darba problēmu un saskaņot darbības un pasākumus, lai nodrošinātu juridisko noteiktību starptautiskā līmenī. EESK vēlreiz aicina ES atbalstīt saistošu ANO līgumu par uzņēmējdarbību un cilvēktiesībām, kā arī apsvērt iespēju izstrādāt SDO konvenciju par pienācīgas kvalitātes nodarbinātību piegādes ķēdēs, kā jau minēts EESK atzinumā SOC/727⁽³²⁾. Sadarbība un informācijas apmaiņa ar trešām valstīm un starptautiskām organizācijām ir svarīga, lai nodrošinātu regulējuma mērķu pienācīgu īstenošanu.

3.17. EESK norāda, ka stingri un vērienīgi tiesību akti ir būtiski, lai izskautu piespiedu darbu Eiropas Savienībā un visās tās partnervalstīs. Tāpēc, lai izvairītos no neatbilstībām un efektīvi risinātu piespiedu darba jautājumu globālā līmenī, pašreizējais priekšlikums ir jāsaņēma ar definīcijām un kritērijiem it īpaši ASV, Kanādā un citos attīstītos un nobriedušos tirgos (piemēram, ASV UFLPA, ASV Tarifu likums un izskatīšanā esošais Likums par cīņu pret piespiedu darbu un bērnu

⁽³¹⁾ ES Pamattiesību harta (OV C 326, 26.10.2012., 391. lpp.), ES stratēģija par bērna tiesībām.

⁽³²⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība visā pasaulē" (COM(2022) 66 final) (OV C 486, 21.12.2022., 149. lpp.).

darbu piegādes ķēdēs). Tomēr ir svarīgi izveidot efektīvu ES iestāžu sistēmu pasaulē vērojamā piespiedu darba izvērtēšanai, kam uzņēmumiem ir jāpakļaujas. Ar priekšlikumu būtu jācenšas izveidot kopīgas starptautiskas struktūras, lai risinātu piespiedu darba problēmu nolūkā panākt lielāku saskaņotību, juridisko skaidrību un noteiktību starptautiskā līmenī, jo īpaši, lai izvairītos no tā, ka ES uzņēmumi nonāk pretrunā ārvalstu tiesību aktiem.

3.18. Tā kā piespiedu darbs ir globāla problēma un globālās vērtību ķēdes ir cieši saistītas, ir jāveicina starptautiskā sadarbība cīņā pret piespiedu darbu. EESK uzsver, ka cieša sadarbība un informācijas apmaiņa ar trešo valstu iestādēm un starptautiskām organizācijām, it īpaši SDO un ANO, ir būtiska, lai nodrošinātu aizlieguma pienācīgu īstenošanu.

3.19. ES pastāvīgajām pārstāvniecībām un delegācijām uz vietas būtu jāuzņemas nozīmīga loma saziņā ar piespiedu darba upuriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām. Tām būtu arī jāuzņemas svarīga loma sadarbībā ar ANO un SDO, vācot un sniedzot vērtīgus datus riska novērtējumiem (piemēram, izveidojot vai atbalstot valstu apsekojumus par piespiedu darbu), un tām būtu jādarbojas kā sadarbības partneriem notiekošajās izmeklēšanās. Tām vajadzētu būt pirmajam kontaktpunktam sūdzību iesniegšanai.

3.20. Globalizācijas process ir nostiprinājis pasaules mērogā darbojošos uzņēmumu pozīciju un vājinājis valsts iestāžu varu, it īpaši globālajos dienvidos. EESK norāda, ka ir svarīgi ES tirdzniecības un attīstības sadarbības politikā iekļaut cīņu pret piespiedu darbu. Runājot par mazāk attīstītām un vismazāk attīstītajām valstīm, jānorāda, ka prioritātei vajadzētu būt aktīvam vietējo darba iestāžu atbalstam. EESK uzsver, ka šim regulējumam jābūt vienādam pret visām valstīm, un brīdina, ka mazāk attīstītās un vismazāk attīstītās valstis nedrīkst nonākt nesamērīgi nelabvēlīgākā situācijā.

3.21. EESK atzinīgi vērtē priekšlikuma darbības jomu, kas aptver visus ekonomikas dalībniekus neatkarīgi no to lieluma. Tomēr iestāžu veiktās izmeklēšanas prioritātēm vajadzētu būt atkarīgām no ekonomikas dalībnieku lieluma un ekonomiskajiem resursiem. Tāpēc uzmanība būtu galvenokārt jāvelta uzņēmumiem, kuriem ir augsts piespiedu darba izmantošanas risks, kā arī lieliem ekonomikas dalībniekiem. EESK norāda, ka digitālo tirgu unikalitātes dēļ ir vajadzīga īpaša attieksme pret šī regulējuma izpildes panākšanu.

3.22. EESK vēlas izmantot iespēju, ko sniedz minētās regulas pieņemšana, un, kā jau minēts EESK atzinumā REX/518 (3.11. punktā), aicināt Eiropas Komisiju apsvērt iespēju izveidot publisku ES aģentūru, kas veidotu ekoloģiskās un sociālās ilgtspējas reitingu un nodarbotos arī ar cilvēktiesībām uzņēmējdarbības kontekstā. Šādai aģentūrai būtu jāizstrādā Eiropas standarti attiecībā uz pienācīgas rūpības sistēmām. Šie standarti varētu būtiski veicināt vienlīdzīgu konkurences apstākļu radīšanu, kas it īpaši ir Eiropas uzņēmumu interesēs. Turklāt šai aģentūrai ir jāizstrādā obligāti kvalitātes standarti uzņēmumiem, kas veic revīzijas, un akreditācijas procedūras šiem revīzijas uzņēmumiem Eiropas Savienībā, kā arī uzraudzības sistēma šo uzņēmumu regulārām pārbaudēm.

3.23. EESK aicina dalībvalstīs nozīmēt vai izveidot kompetentās valsts iestādes, kas veiktu tādu uzņēmumu akreditāciju, kuri veic revīzijas tādās jomās kā vides un sociālā ilgtspēja un cilvēktiesības uzņēmējdarbības kontekstā. Valstu kredītreitingu aģentūrām jāpalīdz kompetentajām valsts iestādēm, sniedzot tehnisku atbalstu un nodrošinot apmācību un tādā veidā sekmējot valsts sistēmu iedibināšanu un atbalstot uzņēmumu pūliņus, kas saistīti ar atbildību un pienācīgu rūpību. Runājot par minētās regulas īstenošanu, EESK norāda, ka ir vajadzīgi skaidri un saprotami formulējumi, lai nodrošinātu juridisko noteiktību un vienkāršas pamatnostādnes un tādā veidā varētu saglabāt ikdienas darbā pārvaldāmu administratīvo slogu ekonomikas dalībniekiem, it īpaši MVU. Tāpēc kompetentajām valsts iestādēm ir jāsniedz tehnisks atbalsts uzņēmumiem, it īpaši MVU, pūliņiem izstrādāt savas pienācīgas rūpības sistēmas (saskaņā ar ANO Uzņēmējdarbības un cilvēktiesību pamatprincipiem, ESAO vadlīnijām daudz nacionāliem uzņēmumiem un SDO Trīspusējo deklarāciju par principiem attiecībā uz daudz nacionāliem uzņēmumiem un sociālo politiku).

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK atbalsta 2. panta a) punktā minēto definīciju, kuras pamatā ir SDO definīcija par piespiedu darbu, kas ietver "visu darbu vai pakalpojumu". Tāpēc ar priekšlikumu būtu jāaptver arī preces, ko pārvadā, izmantojot piespiedu darbu, gan lai tādā veidā panāktu atbilstību definīcijai, gan ņemot vērā to, ka transporta pakalpojumi ir būtiska preču piegādes ķēdes daļa.

4.2. Eiropas Komisijai ir jāuzņemas spēcīga, aktīva un vadoša loma 24. pantā ierosinātajā Piespiedu darbā izgatavotu produktu apkaršanas tīklā (UNAFLP), lai atbalstītu un koordinētu valstu iestāžu centienus panākt regulas izpildi. EESK aicina Komisiju nodrošināt skaidri definētu struktūru un pietiekamu finansējumu šim tīklam, lai tas varētu atbalstīt ES dalībvalstu pūliņus vākt informāciju un to izmantot pastāvīgas informācijas plūsmas nodrošināšanai. Tīklam būtu jākoordinē rīcība, piemēram, starptautiskas izmeklēšanas veikšana, un jāatbalsta importa aizliegumu izpilde. Turklāt Komisijai būtu jāapsver iespēja pašai veikt izmeklēšanu, kā tā jau dara, uzraugot un izmeklējot pret konkurenci vērstu praksi. EESK aicina Komisiju iesaistīt organizēto pilsonisko sabiedrību, it īpaši sociālos partnerus, visā tīkla darbībā.

4.3. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu izdot priekšlikuma 23. pantā minētās pamatnostādnes, lai palīdzētu uzņēmumiem apzināt, novērst, mazināt vai izbeigt piespiedu darba riskus to darbībā un vērtības radīšanas ķēdēs. Eiropas Komisijai vai citām publiskām iestādēm turklāt būtu jāsniedz skaidri ieteikumi par to, kā izstrādāt pienācīgas rūpības shēmas maziem un vidējiem uzņēmumiem un tādējādi tos īpaši atbalstīt. EESK aicina Komisiju iesaistīt organizēto pilsonisko sabiedrību izstrādes procesā un publicēt minētās pamatnostādnes (11. un 23. pants) tā, lai tās būtu viegli un pēc iespējas ātrāk pieejamas, jebkurā gadījumā labu laiku pirms regulas stāšanās spēkā. Tas pavērs kompetentajām valstu iestādēm, muitai un uzņēmumiem iespēju sagatavoties tiesību akta īstenošanai un iespējamām ar to saistītām grūtībām.

4.4. EESK norāda, ka kompetentajām valstu iestādēm ir vajadzīga ekonomikas dalībnieku piekrišana, lai veiktu izmeklēšanu, kā noteikts 5. panta 6. punktā. Tas vājina izmeklēšanas procesu un rada nepilnības ierosinātajā regulā.

4.5. EESK uzsver, ka ir vajadzīgs vienots un ES mēroga sankciju minimums, ko piemēro par regulas pārkāpumiem. Tādējādi tiks novērsta dalībvalstu sacensība un nodrošināti vienlīdzīgi konkurences apstākļi. Turklāt būtu lietderīgi noteikt Komisijai pienākumu regulāri (piemēram, reizi divos gados) ziņot par regulas piemērošanu atsevišķās dalībvalstīs.

4.6. EESK pauž bažas par to, ka par regulas īstenošanu būs atbildīgas valstu muitas iestādes (12. pants). Tas varētu mazināt īstenošanas efektivitāti, jo var būt atšķirības starp dažādām valstu muitas iestādēm, radot neatbilstības Eiropas Savienībā. Tādēļ būtu jāuzsver un institucionāli jānodrošina pienācīga īstenošana dažādās valstīs. Jānodrošina valstu izpildiestādēm skaidras pamatnostādnes un resursi, lai tās varētu efektīvi uzraudzīt un īstenot ierosināto regulu. Būtu jāsniedz tehnisks atbalsts uzņēmējiem, lai palīdzētu tiem īstenot regulējumu. Tāpēc Komiteja uzskata, ka Eiropas Savienībai ir vajadzīga konceptuāla sistēma kopīgam riska novērtējumam, kā arī skaidras pamatnostādnes, nepieļaujot birokrātijas dublēšanos un iespējami veicinot procedūru vienkāršošanu.

4.7. Runājot par izmeklēšanas procesa termiņiem, Komiteja uzskata, ka termiņam, kas nepieciešams uzņēmumiem pierādījumu iesniegšanai, vajadzētu būt ilgākam nekā 15 dienas sākotnējā procesa posmā un vēl 15 dienas izmeklēšanas otrajā posmā. Turklāt 30 dienu periodam, kas uzņēmumiem tiek piedāvāts, lai atsauktu produktus, kuri pārkāpj regulu, vajadzētu būt ilgākam. Tāpat ir vajadzīga lielāka skaidrība par to, kā izņemšanas process, tostarp vajadzības gadījumā veicamā produktu iznīcināšana notiks praksē.

4.8. Kā minēts EESK atzinumā INT/973 "Ilgtspējīga korporatīvā pārvaldība" ⁽³³⁾, arodbiedrības un darba ņēmēju pārstāvji labi zina, kur var notikt pārkāpumi. Tāpēc EESK norāda, ka ir svarīgi iesaistīt gan darba ņēmēju pārstāvjus, gan vietējās arodbiedrības un Starptautisko Arodbiedrību konfederāciju pienācīgas rūpības procesa izveidē (riskā kartēšana), tā uzraudzībā (īstenošana) un ziņošanā par pārkāpumiem (brīdinājuma mehānismi). EESK aicina 26. panta a) punktā skaidri minēt arodbiedrības un darba ņēmēju pārstāvjus ES un trešās valstīs.

4.9. EESK norāda, ka, sagatavojot regulas 27. pantā minētos deleģētos aktus, būtu jāapspriežas ar organizētu pilsonisko sabiedrību.

Briselē, 2023. gada 25. janvārī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽³³⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937" (COM(2022) 71 final) (OV C 443, 22.11.2022., 81. lpp.).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulu (ES) 2017/745 un (ES) 2017/746 attiecībā uz pārejas noteikumiem, kas piemērojami noteiktām *in vitro* diagnostikas medicīniskajām ierīcēm”

(COM(2023) 10 final – 2023/0005 (COD))

(2023/C 140/14)

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 23.1.2023. Eiropas Parlaments, 26.1.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants un 168. panta 4. punkta c) apakšpunkts.
Atbildīgā specializētā nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	190/0/2

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja ir nolēmusi sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par maksām un nodevām, kuras maksājamas Eiropas Zāļu aģentūrai, un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2017/745, kā arī atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 297/95 un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 658/2014”

(COM(2022) 721 final – 2022/0417 (COD))

(2023/C 140/15)

Apspriešanās	Eiropas Savienības Padome, 22.12.2022. Eiropas Parlaments, 15.12.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants un 168. panta 4. punkta b) un c) apakšpunkts.
Atbildīgā specializēta nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	24.1.2023.
Plenārsesija Nr.	575
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	195/0/1

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja nolēma sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2023. gada 24. janvārī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

ISSN 1977-0952 (elektroniskais izdevums)
ISSN 1725-5201 (papīra izdevums)

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs
L-2985 Luksemburga
LUKSEMBURGA

LV